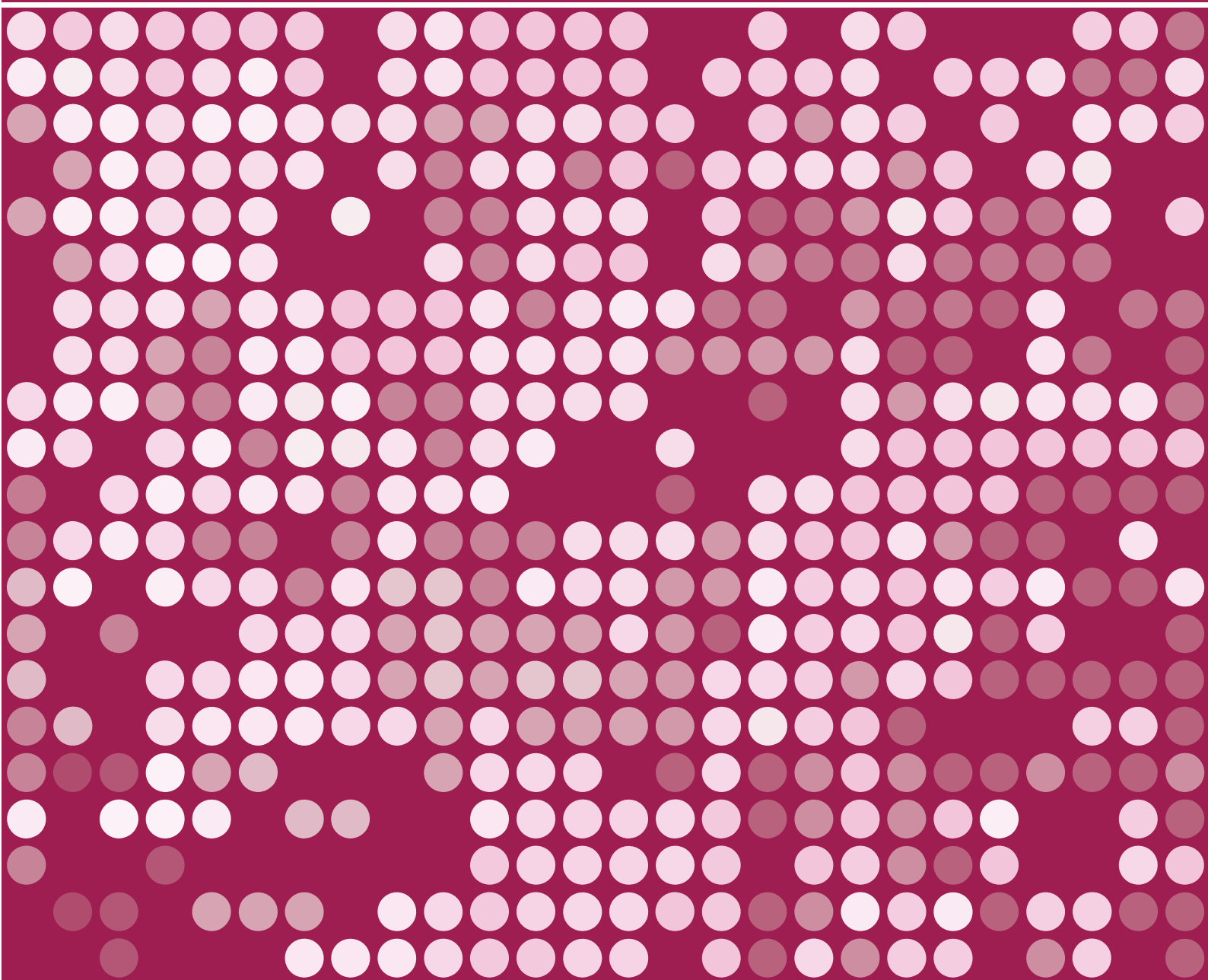

Flickor och kvinnor i kriminella nätverk

En studie av vägar in, delaktighet, brott och vägar ut

Brå – kunskapscentrum för rättsväsendet

Myndigheten Brå verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsbekämpning och brottsförebyggande arbete, till främst regeringen, rättsväsendets myndigheter och brottsförebyggande aktörer, men även allmänheten.

Publikationen finns som pdf på www.bra.se. På begäran kan Brå ta fram ett alternativt format. Frågor om alternativa format skickas till tillgangligt@bra.se

Vid citat eller användande av tabeller, figurer och diagram ska källan Brå anges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovspersonens tillstånd.

Författare: Katharina Tollin, Karolina Hurve, Mariana Dufort.

urn:nbn:se:bra- urn:nbn:se:bra-1275 ISSN 1100-6676

© Brottsförebyggande rådet 2025.

Brottsförebyggande rådet, Box 1386, 111 93 Stockholm
Telefon 08–527 58 400, e-post registrator@bra.se, www.bra.se

Flickor och kvinnor i kriminella nätverk

En studie av vägar in, delaktighet, brott och vägar ut

Rapport 2025:13

Förord

Brå fick i uppdrag av regeringen att genomföra en studie av flickors och kvinnors delaktighet i kriminella nätverk. Studien som presenteras i rapporten ska bland annat kunna användas av myndigheter, kommuner och civilsamhället för att få en mer ingående bild av flickor och kvinnors villkor i kriminella miljöer.

Studien har genomförts av utredarna Katharina Tollin (projektledare), Karolina Hurve och Mariana Dufort, samt i början av projektet Andrea Monti. Utredaren Anna Jonsson har medverkat i datainsamlingen. Utredaren Linnea Schleyer har transkriberat intervjuer, liksom utredaren Hugo Lidmark som även bearbetat data och sammanställt litteratur. Utredarna Johan Dahlberg och Karolina Kamra Kregert har bidragit genom bearbetningar av studiens statistiska underlag.

En förutsättning för studiens genomförande var att Brå fick tillgång till material från andra myndigheter och hjälp med att rekrytera intervjupersoner. Brå vill särskilt tacka Kriminalvården vars samverkan och stöd varit avgörande för projektet. Vi vill också tacka underrättelseenheten på Polismyndighetens nationella operativa avdelning (Noa), Statens institutionsstyrelse (SiS), Ekobrottsmyndigheten, Tullverket samt de kvinnoorganisationer, kvinnojourer och socialtjänster som bistått oss i datainsamlingen. Ovan nämnda myndigheter, liksom Socialstyrelsen, Åklagarmyndigheten och Jämställdhetsmyndigheten, har även bidragit med viktiga synpunkter under projektets genomförande.

Ett varmt tack riktas till de 31 flickor och kvinnor som intervjuats om sin delaktighet i kriminella nätverk och därmed lämnat ett viktigt bidrag till förståelsen av flickors och kvinnors situation.

Professor Tove Petterson (Stockholms universitet) och fil.dr. Mia-Maria Magnusson (Malmö universitet) har vetenskapligt granskat utkast till rapporten och lämnat värdefulla synpunkter. Det är dock Brå som i alla avseenden ansvarar för innehållet i rapporten.

Stockholm i oktober 2025.

Jonas Trolle

Generaldirektör

Daniel Vesterhav

Enhetschef

Innehållsförteckning

Förord	3
Sammanfattning	7
Metod och material	7
Kriminella nätverk är ett manligt fenomen	7
Allvarlig brottslighet	8
Svårare att upptäcka och utbytbara	8
Både offer och förövare	9
Vänskap och kärleksrelationer är vägen in	9
Brås bedömning	10
Inledning	13
Syfte och frågeställningar	14
Avgränsningar	14
Kunskapsläget	15
Metod och material	17
Datamaterialets räckvidd	20
Disposition	23
Vägar in	24
Kriminella nätverk i kriminella miljöer	24
Familjeförhållanden	26
Utanför hemmet	30
Kriminaliteten tar allt större utrymme	35
Samhällsinsatser	38
Sammanfattning	41
Delaktighet	42
Innanför och utanför	42
En riskfylld miljö	46
Erkännande och status	52
Sammanfattning	56
Brott	58

Varierande brottslighet	58
Ersättning och inflytande.....	66
Sammanfattning	73
Vägar ut.....	75
Viljan att upphöra med brott	75
Utmaningar och möjligheter i praktiken	78
I backspegeln.....	85
Sammanfattning	87
Brås bedömning	89
Identifiera överlappande svårigheter tidigt	90
Utveckla polisens arbete	90
Träffsäkra bedömningar av nätverkstillhörighet.....	91
Förebygg återfall efter upptäckt.....	92
Referenser	94
Bilageförteckning	102
Bilaga 1 Populationens sammansättning	103
Bilaga 2 Misstankar och målsägandeuppgifter	105

Sammanfattning

I den här rapporten redovisas en studie av flickor och kvinnor i kriminella nätverk som Brottsförebyggande rådet (Brå) har genomfört på uppdrag av regeringen. Brås undersökning belyser vad som karaktäriserar de involverade tjejerna¹, hur de blir delaktiga, deras villkor, vilka brott de typiskt sett begår samt vilka möjligheter de har att lämna kriminella grupperingar.

Metod och material

Rapporten baseras i huvudsak på 31 intervjuer med tjejer som själva varit involverade i kriminella nätverk och miljöer. Brå har också sammanställt uppgifter som gäller knappt 10 000 tjejer och drygt 51 000 killar som Polismyndigheten bedömt som kopplade till eller aktiva i kriminella nätverk i Sverige. Studien bygger även på en genomgång av Polismyndighetens underrättelsekartläggning av avkrypterade chattar och uppgifter från förundersökningar.

Kriminella nätverk är ett manligt fenomen

Antalet och andelen tjejer som anses vara en aktiv del av eller kopplade till de kriminella nätverken är liten. Samtliga dataunderlag (statistik, intervjuer och chattmaterial) pekar mot att grupperingarna domineras av pojkar och män, oavsett vilken definition av delaktighet som används.

En övergripande slutsats är att de få tjejer som ingår i nätverken inte är delaktiga på samma villkor som killar. Studien visar att det är ovanligt att tjejer rekryteras, på motsvarande sätt som killar. De blir sällan en del av de kriminella nätverkens hierarkiska strukturer, där pojkar och unga män förväntas bevisa sig, klättra i status och successivt tjäna mer pengar. Istället för att, som killarna, inleda sin bana som springpojkar i nätverkens undre skikt, kommer tjejerna in från sidan genom en kärleksrelation med en nätverksinvolverad pojkvän.

Tjejer gör inte karriär inom nätverken, stannar generellt en kortare tid och behöver oftast inte ”hoppa av”. Det som kännetecknar de tjejer som under

¹ I rapporten använder vi benämningen ”flickor” när det gäller åldern 0–17 år och ”kvinnor” när det gäller vuxna över 18 år. ”Tjejer” används för att omtala både flickor och kvinnor. Motsvarande användning gäller pojkar (0–17 år), män (över 18 år) och killar (samtlige manliga personer).

en period sett sig som en del av en gruppering är att de haft ett brett socialt umgänge med killarna som bygger på respekt och ömsesidig lojalitet. Samtidigt är deras status ofta beroende av en närstående mans status och beskydd (t.ex. en pojkvän, killkompis eller bror).

Allvarlig brottslighet

Det är skillnad mellan tjejernas betydelse *för* de kriminella nätverken och tjejers delaktighet *i* de kriminella nätverken. Även om tjejer har ett begränsat inflytande i nätverken har de en väsentlig betydelse för de brottsliga verksamheterna. Deras vanligaste uppgift är att transportera, förvara och packa narkotika. De anses också vara en tillgång när det gäller att genomföra bedrägerier och möjliggöra dödligt våld (genom att till exempel locka ut brottsoffer).

Denna rapport visar att de kartlagda tjejerna är mycket brottsaktiva, om än i lägre utsträckning än killarna. Sammanställningen av data om knappt 10 000 tjejer som Polismyndigheten bedömt som tillhörande eller kopplade till kriminella nätverk visar att tjejerna i genomsnitt misstänkts för 18 brott någonsin² och 5 brottsmisstankar under 2021–2023. Det kan jämföras med de 51 000 kartlagda killarna som i genomsnitt misstänkts för 37 brott någonsin och 8 brott under den kartlagda treårsperioden. Tjejernas andel av det totala antalet registrerade brottsmisstankar är dessutom försvinnande liten och de deltar även mer sällan i planeringen av brotten.

Svårare att upptäcka och utbytbara

De intervjuade tjejerna anger främst två skäl till att de begått brott: för att tjäna pengar och för att ställa upp för närstående killar. Det viktigaste skälet till att tjejer är efterfrågade av de kriminella nätverken är att de anses vara svårare att upptäcka av rättsväsendet. En annan viktig aspekt är tjejernas lojalitet och tillgänglighet, som närstående till killarna. Samtidigt är de utbytbara. Eftersom de inte anses ingå i nätverken kan deras uppgifter övertas av någon annan med samma förmågor. Rapporten visar att tjejer tenderar att medverka i brott på tre olika sätt:

1. tillfälliga insatser med eller utan betalning (exempelvis förvaring av ett vapen)

² Brås misstankeregister sträcker sig tillbaka till år 1995.

2. kontinuerliga uppdrag som fungerar som ett heltidsjobb (till exempel narkotikatransporter)
3. egen verksamhet (såsom narkotikaförsäljning).

Mycket talar för att det är svårare att lämna de kontinuerliga uppdragen än att avsluta en egen verksamhet eller tacka nej till enstaka uppdrag.

Både offer och förövare

Både intervjumaterialet och analyserna av polisens underrättelsepopulation pekar mot att många av de aktuella tjejerna utövar våld. Nästan sex av tio har misstänkts för minst ett våldsbrott (ofta misshandel eller rån). Tjejerna är i viss utsträckning efterfrågade för att utföra bestraffningar mot andra tjejer, eftersom killar inte anses kunna misshandla tjejer. Samtidigt pekar andra uppgifter mot att dåd mot kvinnliga anhöriga till nätverksinvolverade killar ses som legitima.

Både de kartlagda och intervjuade tjejerna är i hög grad även utsatta för brott. Brås sammanställning av målsägandehistorik visar att av de knappt 10 000 kartlagda tjejerna har 68 procent varit målsägande under tidsperioden 2014–2023.³

Såväl utsatthet som egen våldsutövning bör förstås utifrån de normer och villkor som råder i kriminella miljöer. Rapporten visar att tjejerna befinner sig i en riskfylld miljö som präglas av brutalitet, ekonomisk exploatering och en förväntan om sexuell tillgänglighet. Olika former av utnyttjande och våld är normaliserat, samtidigt som många tjejer har ett narkotikamissbruk. För att hantera riskerna behöver många balansera mellan en stereotyp kvinnlighet och att visa sig vara mer kapabla än vad som förväntas av en tjej.

Vänskap och kärleksrelationer är vägen in

Rapporten visar sammantaget att sociala relationer och en tidig normalisering av kriminalitet ofta är tjejernas väg in i kriminella miljöer. Samtidigt framkommer att deras initiala förutsättningar (hemförhållanden, skola, olika former av utsatthet) också spelar en väsentlig roll för hur och

³ Bland killarna är andelen 60 procent under samma tidsperiod.

varför relationerna med nätverksinvolverade killkompisar och pojkvänner inleds.

Många av de intervjuade tjejerna har en uppväxt där nya lager av svårigheter successivt bygger på de tidigare. Det handlar bland annat om föräldrars missbruksproblem, sämre ekonomiska förhållanden, våldsutsatthet i hemmet och egen psykisk ohälsa. Ett flertal har skolmisslyckanden bakom sig, inte sällan kopplade till sen diagnos av adhd. Många har fått insatser (till exempel placeringar i familjehem) både tidigt och under tonårstiden.

Medan vissa växer upp med killkompisar och familjemedlemmar som begår brott kopplade till kriminella nätverk, söker sig andra till kriminella miljöer för att få tillgång till narkotika. De nätverksinvolverade killarna har inte sällan ett intresse av att involvera sina tjejkompisar. De behöver hjälp med att förvara och transportera narkotika, samtidigt som många tjejer vill tjäna pengar och visa lojalitet med sina vänner.

Det är också vanligt att tjejerna tidigt inleder en kärleksrelation med en äldre nätverksinvolverad kille, som tillhör det kriminella nätverkets högre skikt. Många killar strävar efter att inte involvera sina närstående, men ett kontinuerligt arbetskraftsbehov, en hård hierarki mellan killarna och ständiga krissituationer innebär att involveringen av en flickvän, tjejkompis eller syster på sikt kan vara oundviklig.

Brås bedömning

Studien har sammantaget visat att tjejers villkor i kriminella nätverk både liknar och skiljer sig från killars på flera områden. Brå anser att det är viktigt att dessa omständigheter beaktas både av de myndigheter som arbetar mot organiserad brottslighet och av de verksamheter som ska erbjuda hjälp och stöd till tjejer i kriminella miljöer. I annat fall finns en risk för att tjejers betydelse för de kriminella nätverken både överskattas och underskattas samt att de insatser som vidtas inte blir träffsäkra.

Brå bedömer att en ökad upptäckt av tjejers brottslighet, utsatta situation i kriminella miljöer och komplexa svårigheter under uppväxten skulle kunna försvaga de kriminella nätverkens förmåga att riskreducera, vilket kan föranleda en minskad efterfrågan på tjejer. Brå anser därför att det finns skäl att prioritera och utveckla myndigheternas metoder för att öka upptäckten innan och efter det att tjejer involverats i kriminella nätverk. Brå vill även betona att kunskap om olika villkor och normer om kön i

kriminella miljöer kan vara centralt både för att identifiera tjejerna, och för att kunna bedöma deras betydelse inom nätverken och deras behov av insatser.

Identifiera överlappande svårigheter tidigt

Eftersom många tjejer har växt upp med flera överlappande svårigheter finns ett behov av tidiga interventioner som adresserar flera riskområden samtidigt. En tidigare studie från Brå (Barn under 15 år som begår allvarliga brott) pekar på att en mer utbredd tillämpning av strukturerade risk- och behovsbedömningsmetoder⁴ både kan vara en förutsättning för tidig upptäckt och valet av lämpliga insatser (Brå 2025b).

Risken för exponering och normalisering av kriminalitet är viktig att beakta, både i samband med bedömningar och val av insatser. Det gäller till exempel när placeringar på HVB- och SIS-hem övervägs, särskilt för de tjejer som har annan problematik än egen kriminalitet (exempelvis tjejer med ångesttillstånd). Brå vill även betona vikten av att understödja skyddsfaktorer, såsom närvaron av trygga vuxna och en stabil skolgång.

Utveckla polisens arbete

Denna studie visar att det alltså finns skäl att tro att nätverksinvolverade tjejer inte kontrolleras av polisen lika ofta som killarna. En tidigare studie från Brå visar att polisens arbete med profilering⁵ har ett stort fokus på pojkar och unga män. Det gynnar de kriminella nätverken. Ju oftare tjejerna undkommer kontroller, desto attraktivare blir de som arbetskraft. Brå bedömer därför att det finns skäl att följa upp arbetet med kontroller och tvångsåtgärder på strategisk nivå, i linje med tidigare rekommendationer (se Brå 2023a). För att kunna göra det behöver dokumentationskraven stärkas. På så sätt kan kunskapen om tjejers delaktighet i kriminella nätverk öka, samtidigt som nya sätt att arbeta med profilering kan utvecklas.

Förebygg återfall

Brå bedömer att fördjupad kunskap om tjejers delaktighet i kriminella nätverk kan bidra till att ytterligare stärka Kriminalvårdens

⁴ I samband med förhandsbedömningar och barnavårdsutredningar (Brå 2025b).

⁵ Med profilering avses bedömningar av poliser i yttre tjänst gällande vem och vilka som bör kontrolleras eller skulle kunna misstänkas för brott. Det baseras på indikatorer, såsom avvikande beteende eller tidigare kännedom om individerna.

återfallsförebyggande arbete. Idag kan en klient få en så kallad nätverksmarkering baserat på ett kunskapsutbyte mellan myndigheten och polisen. Nätverksmarkeringen påverkar bland annat den intagnes säkerhetsklassificering, möjlighet till permissioner, program och behandling samt placering inom anstalt eller häkte (Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd⁶).

Brå anser att Kriminalvården bör ges goda förutsättningar att återkommande utvärdera och säkerställa att klassificeringarna är träffsäkra i förhållande till både killars och tjejers involvering i kriminella nätverk. Det är viktigt att riskbedömningar och analyser av nätverkstillhörighet inte bygger på en manlig norm, utan på en fördjupad förståelse av de olika graderna av närhet som individer kan ha till ett kriminellt nätverk. Brå vill även understryka vikten av att Kriminalvården ges rätt förutsättningar att erbjuda och driva de program som kan minska återfall i brott. Det är särskilt viktigt nu när även kvinnoanstalterna är överbelagda.

⁶ KVFS 2011:1, KVFS 2011:2.

Inledning

Under senare år har flickors och kvinnors delaktighet i kriminella nätverk⁷ kommit att uppmärksammas alltmer av svenska medier och myndigheter (KSAN 2025, Barnombudsmannen 2024). Tjejers involvering antas vara mer omfattande än vad som tidigare varit känt och antas också inkludera allvarigare former av brott (Svenska dagbladet 2023, Sveriges television 2024a, Sveriges television 2024b, Sveriges radio 2023). Likheter med killarnas gänginvolvering understryks:

Ett annat växande fenomen är tjejernas och kvinnornas roll i gängen. [...] –De har samma drivkrafter som männen, till exempel att skaffa sig knark och pengar. Även om de inte har samma våldskapital agerar de på ett annat sätt. Till exempel genom att driva på. Kvinnorna förekommer i alla roller i den nästan företagsliknande struktur av människor som ligger bakom ett gängmord, men än så länge skjuter de inte. Eller? (DN 23-12-05)

I en rapport från Polismyndigheten anföras att ”kvinnors delaktighet i det grova våldet i kriminella miljöer är mer utbredd än vad som tidigare har antagits” (Polismyndigheten 2022). Men även om tjejers involvering i kriminella nätverk beskrivs som ett nytt fenomen har det studerats tidigare. Dessa studier visar att det ökade intresset för tjejers delaktighet sällan hänger samman med att själva fenomenet faktiskt växer (Siegel 2014, Selmini 2020, Curry 1998). I Sverige har andelen tjejer i kriminella nätverk och andra former av organiserad brottslighet uppskattats uppgå till mellan 4 procent och 19 procent (Polismyndigheten 2024, Polismyndigheten 2023, Brå 2023b, Rostami m.fl. 2018).⁸

Den låga andelen tjejer i officiella kartläggningar är sannolikt ett av skälen till att tjejers involvering är ett relativt outforskat område både i Sverige och i andra länder. En annan bidragande orsak kan vara att de sätt som flickor och kvinnor antagits medverka på tenderar att falla utanför gängse definitioner av vad involvering i gäng, kriminella miljöer, nätverk och organiserad brottslighet innebär. Kunskapen om vad tjejers medverkan konkret består i är därför relativt låg. Med anledning av det har regeringen gett Brå i uppdrag att särskilt studera flickors och kvinnors involvering. I regleringsbrev för budgetår 2024 angavs följande:

Brå ska studera vilka brott och sysslor som tenderar att utföras av kvinnor och flickor som är delaktiga i kriminella nätverk och undersöka vilka överväganden, strukturer och normer som

⁷ I rapportens avgränsningar och i kapitlet *Vägar in* definieras dessa begrepp.

⁸ Variationen beror främst på definitioner och metoder för datainsamling.

ligger till grund för könsskillnaderna. Studien ska också synliggöra vad som karaktäriserar de involverade kvinnorna och flickorna och belysa deras situation i de kriminella miljöerna. Kvinnors och flickors utsatthet för och delaktighet i våld i kriminella miljöer, dvs både som brottsoffer och gärningspersoner, ska särskilt belysas" (Justitiedepartementet 2023).

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med studien är att beskriva och analysera de involverade tjejernas egenskaper och delaktighet i kriminella nätverk. Brås studie ska därmed bidra med ökad kunskap om strukturer och normer som underbygger kriminella nätverk. Följande frågeställningar ska besvaras:

1. Vad karaktäriserar de tjejer som involveras i kriminella nätverk?
2. Hur blir tjejer involverade i kriminella miljöer respektive nätverk?
3. Vilka brott begår tjejerna och vilka utsätts de för?
4. När och hur kan tjejer avsluta involveringen i kriminella nätverk?

I uppdraget från regeringen ingår även att Brå ska "föra fram uppslag och rekommendationer om hur flickors och kvinnors involvering i kriminella miljöer kan motverkas" (Ju 2023/02737). De rekommendationer som Brå lämnar presenteras i rapportens avslutande kapitel Brås bedömning.

Avgränsningar

Med anledning av uppdragets fokus på kriminella nätverk avgränsas studien till en viss del av tjejers brottslighet och omfattar därmed inte alla kategorier av brott som kvinnor begår genom att samverka med en eller flera personer. I denna rapport berörs i första hand tjejers involvering i så kallade förortsbaserade kriminella nätverk. Samtliga datakällor (intervjuer, förundersökningar och underrättelsedata) berör i huvudsak denna typ av kriminella nätverk. Insälvningen beror delvis på myndigheternas definitioner och fokus på dessa grupperingar, men också på att denna typ av kriminella nätverk sannolikt är dominerande i Sverige (Brå 2024a). Det bör dock understrykas att andra vanligt förekommande typer av kriminella nätverk, såsom släktbaserade nätverk och vissa kriminella mc-gäng, uppvisar väsentliga likheter alternativt överlappar med förortsbaserade

nätverk (jfr Gerell, Hallin och Nilvall 2020, Brå 2023b).⁹ Det innebär dock att till exempel nätverk som enbart är specialiserade på ekonomisk brottslighet eller internationella nätverk som ägnar sig åt människohandel för sexuella ändamål i princip inte omfattas.¹⁰ Begreppen kriminell miljö samt kriminella nätverk definieras närmare i de två första kapitlen Vagar in och Delaktighet.

Uppdraget till Brå gäller flickors och kvinnors villkor. I rapporten använder vi benämningen flickor när det gäller åldern 0–17 år och kvinnor när det gäller vuxna över 18 år. Tjejer används för att omtala både flickor och kvinnor. Motsvarande användning gäller pojkar (0–17 år), män (över 18 år) och killar (samtliga manliga personer).

Kunskapsläget

Inom den traditionella gängforskningen har gäng, liksom kriminalitet i stort, ofta förutsatts vara ett rakt igenom manligt fenomen, samtidigt som frågor om maskulinitet sällan berörts i analyser av den kriminella organiseringen (Pettersson 2020, Mullins 2006). Sedan 1990-talet har emellertid ett forskningsfält med inriktning på kön och genus växt fram, i första hand i USA. En avsevärd del av den forskningen handlar om tjejers delaktighet i kriminella gäng, utifrån olika perspektiv, metodologiska ansatser och fokus.

En del av dessa studier består av jämförelser med män i samma miljöer. Utgångspunkten är inte sällan hur tjejernas delaktighet avviker från killarnas (Gutierrez-Adamsa m.fl. 2012). I mätningar av omfattningen konstateras att andelen tjejer är betydligt lägre än andelen killar (Bell 2009, Hayward och Honegger 2014, Haymoz och Gatti 2010), samtidigt som de identifierade tjejerna i hög utsträckning liknar männen när det gäller riskfaktorer (Applebaum och Mawby 2018, Haymoz och Gatti 2010, Selmini 2020). Studier visar emellertid också på könsskillnader, både i kvantitativa och kvalitativa undersökningar. En högre andel av tjejerna rapporterar utsatthet för sexuella övergrepp och trauma samt att ha bevittnat våld i hemmet, jämfört med pojkar i samma miljö (Coid m.fl. 2020, Frühling

⁹ Även de släktbaserade nätverken och vissa kriminella mc-gäng är i hög utsträckning områdesbaserade och gör anspråk på att "styra över vissa platser".

¹⁰ På några ställen i rapporten diskuteras vad insnävningen kan innebära i förhållande till tolkningar och generaliseringar. Se avsnittet Innanför och utanför i kapitlet Delaktighet samt Koppleri och prostitution i kapitlet Brott.

2008, Hayward och Honegger 2014, Joe och Chesney-Lind 1995, Raby och Jones 2016, Selmini 2020, Wang 2000).

Även i kvalitativa studier har tjejernas brottslighet i första hand studerats i förhållande till de involverade killarna, men utifrån olika perspektiv. Vissa studier pekar i första hand på tjejernas låga status och marginalisering samt på att tjejerna exploateras av sina manliga närstående (Pitts 2008, Jonker 2012, Umaña och Rikkers 2012). De poängterar också att tjejer sällan deltar i beslutsprocesser och enbart i undantagsfall är ledare i gäng (Applebaum och Mawby 2018, Fröling 2008, Selmini 2020). I studier som berör maskulinitet står analyser av kön och sexualitet i fokus. De visar att reproduktionen av vissa typer av maskulinitet står i centrum av gängkulturen, vilket kräver att tjejerna på olika sätt underställer sig dessa normer och praktiker (Sandberg och Pedersen 2011, Vogel 2021). En iakttagelse är dock att tjejernas egna förutsättningar och skillnader mellan tjejer i gängmiljöer mer sällan blir belysta, även om undantag finns (Pettersson 2002).

I linje med det poängterar andra studier vikten av att även undersöka flickornas egna incitament och glidande former av delaktighet (Andersson 2005, Molitor 1996, Peterson 2012, Selmini 2020, Young 2009). I dessa framkommer att tjejers gängbrottslighet ofta är integrerad i vardagslivet med närstående och drivet av tjejers lojalitet och vilja att tjäna pengar (Van San och Sikkens 2017, Farrington 2014). Studierna har därför ett bredare anslag och inkluderar såväl brottsliga som icke-brottsliga gärningar (Selmini 2020, Andersson 2005).

Gemensamt för de ovan refererade studierna är betoningen på sociala relationer, oavsett om fokus i stort är på maktutövning eller egen agens. Sammantaget visar de på vikten av att studera den komplexa relationen mellan utsatthet, status, agens och egen brottslighet utifrån svenska förhållanden. För att förstå hur och när tjejer tillhör kriminella nätverk behöver vi ha ett bredare perspektiv och även titta närmare på de tjejer som befinner sig i nätverkens periferi och gränsland. Vi bedömer att fördjupad och ny kunskap på dessa områden kan vara en förutsättning för att stärka och utveckla samhällets insatser för att förebygga och motverka tjejers involvering i kriminella nätverk i Sverige.

Metod och material

Studien bygger på bearbetningar av kvalitativa och kvantitativa datamaterial: intervjuer, underrättelsematerial och förundersökningar. Nedan beskrivs hur vi valt ut, samlat in och bearbetat dessa underlag.

Intervjuer

Det huvudsakliga underlaget för att besvara studiens frågeställningar utgörs av intervjuer med tjejer som har egna erfarenheter från kriminella nätverk. En överväldigande majoritet av dem uppger att de begått grova brott. Totalt intervjuades 31 tjejer. Många är unga. En tredjedel var under 20 år och ytterligare en tredjedel var mellan 20–25 år gamla vid intervjutillfället. Flertalet har dessutom varit yngre än så när de var kopplade till kriminella nätverk. Intervjupersonerna kommer från olika delar av landet: storstäder, mellanstora och mindre städer. Många har erfarenhet av våldsutövning, både som offer och förövare.

Intervjupersonerna har tillfrågats om att medverka genom kontaktpersoner inom Kriminalvårdens olika verksamheter (anstalt och frivård), Statens institutionsstyrelses ungdomshem, socialtjänster, kvinnojourer och andra kvinnoorganisationer. Kontaktpersonerna har genomgående ombetts tillfråga de klienter som bedömts vara eller har varit involverade i kriminella nätverk. De har intervjuats i verksamhetens lokaler, på offentliga platser som de själva valt eller på telefon.

Intervjuerna var semistrukturerade och omfattade följande teman: uppväxt (familj, skola, bostadsområde, fritid), tidiga brott, initiala kontakter med kriminella nätverk, könsnormer, egen brottslighet, inkludering och exkludering från nätverk, egen utsatthet och utövande av våld, utträde och framtidsplaner. De allra flesta intervjuer spelades in och transkriberades, fem dokumenterades genom anteckningar. Intervjuerna var i de flesta fall mellan 60 och 90 minuter långa, men ungefär var tredje intervju var längre.

Samtliga intervjuer har kodats i ett textanalysprogram utifrån centrala teman som är kopplade till studiens frågeställningar, till exempel tjejernas egenskaper och status. Syftet med kodningen var att möjliggöra jämförelser mellan viktiga delar i intervjuerna för att kunna identifiera mönster och variation. De analyser som presenteras i rapporten exemplifieras löpande med citat som är representativa för flera intervjupersoner. Med hänsyn till intervjupersonernas integritet och att många intervjupersoner citeras

upprepade gånger redovisas inte identifieringsnummer i anslutning till citaten.

Avkrypterat chattmaterial

Ett annat underlag för studien utgörs av ett uttag från polisens kartläggning av avkrypterade chattar för kommunikationsverktygen Skype ECC (2019–2021) och Anom (2020–2021). Uttaget har i första hand avgränsats till chattrådar som gäller tjejer vars identiteter är kända av polisen. Kodningen har genomförts i två steg. Vi har initialt kodat data från trådar där kvinnorna själva är användare av en krypterad telefon och är delaktiga i dialogen. Därefter har vi kodat chattar där de killar som tjejen varit i kontakt med pratat om henne. Slutligen har vi också kodat chattrådar som gäller andra identifierade kvinnor (där två manliga användare pratar om henne). Utgångspunkten för urvalet är således polisens kartläggningar av personer och deras kommunikation, även om det utvidgats genom några kompletterande sökningar. Datamaterialet omfattar ett hundratal chattrådar *med* eller *om* 37 identifierade kvinnor. Antalet meddelanden per tråd varierar, men många har mellan 1 000 och 3 000 inlägg.

Kodningen av chattrådarna har samlats in och bearbetats utifrån ett schema bestående av koder som är jämförbara med intervjumaterialet. Större vikt har emellertid lagts vid modus, ersättning och tjejernas medverkan i de brott som omtalas. Brå har tagit del av information om hur de aktuella personerna identifierats av polisen samt på vilka sätt polisens kartläggningar begränsats.

Kvantitativa underrättelsedata och registerdata

För att på en mer övergripande nivå kunna beskriva vad som kännetecknar tjejer som har relationer till kriminella nätverk på en aggregerad nivå har Brå gjort ett uttag från Polismyndighetens nationella operativa avdelnings underrättelseenhets kartläggning av knappt 62 000 individer, varav drygt 52 000 är pojkar och män och nästan 10 000 flickor och kvinnor. Populationen består av individer som polisen antingen bedömer som aktiva i de kriminella nätverken (nästan 14 000 individer, varav 5 procent är tjejer) eller som kopplade till de aktiva personerna (knappt 48 000

personer, varav 19 procent är tjejer) under åren 2021–2023. I fotnoten nedan beskrivs hur populationen skapats.¹¹

Brå har tagit del av information om hur materialet samlats in. Sannolikt finns dock, i likhet med motsvarande studier, ett visst mått av över- och undertäckning i polisens kartläggning (Vetenskapsrådet 2025). Urvalet är baserat på rättsväsendets definitioner, metoder för datainsamling, resurser och prioriteringar. De identifierade individerna är således inte helt representativa för gruppen i stort (Rostami m.fl. 2018). Urvalet av de kopplade personerna innebär sannolikt en större risk för bias, även om likvärdiga kriterier finns. Med tanke på att tjejer är en grupp som tenderar att underskattas anser vi dock att det finns goda skäl att studera en bredare population som även inkluderar personer som bedöms vara kopplade till de aktiva individerna i kriminella nätverk.

Bearbetning

Brås uttag omfattar samtliga registrerade personers personnummer samt polisens kategorisering av individernas relationer till kriminella nätverk. Vi har därefter påfört variabler från Statistiska centralbyrån och Brås enhet för rättsstatistik för att kunna beskriva de registrerade tjejernas och killarnas demografiska egenskaper, levnadsförhållanden, misstanke- och målsägandehistorik.

I rapporten redovisas uppgifter om skillnader mellan aktiva respektive kopplade individer när det är relevant. En generell iakttagelse är emellertid att skillnaderna mellan de som registrerats som aktiva respektive kopplade är mindre än förväntat. Detta gäller för både killar och tjejer. delaktighet i kriminella nätverk. I bilaga 1 finns en mer ingående beskrivning av

¹¹ Populationen skapades i samband med redovisningen av ett regeringsuppdrag som bland annat syftade till att mäta omfattningen av personer som anses vara involverade i kriminella nätverk (Ju2023/01941). Flertalet av de aktiva har identifierats genom den så kallade Cylindermodellen. Andra har ingått i Noas rapporter till Europols årliga hotbilda rapport Serious and Organized Crime Threat Assessment (SOCTA). Därutöver inkluderas individer som kartlagts av de regionala underrättelseenheter (RUC:ar), Finanspolisen och Ekobrottsmyndigheten som involverade i kriminella nätverk (Polismyndigheten 2024). I ett ytterligare steg har polisens sammanställning utökats med personer med koppling till de personer som identifierats enligt Cylindermodellen, SOCTA och regionala underrättelseunderlag. Den nya gruppen individer har antingen förekommit som a) medmisstänkta till en eller flera av de personer som kartlagts i det första steget, alternativt b) kunnat länkas till minst två personer av de tidigare kartlagda individerna med stöd av underrättelseuppgifter. Merparten av personer med identifierad koppling till tidigare kartlagda personer bedöms av polisen delta i framför allt narkotikarelaterad brottslig verksamhet. I denna grupp är andelen kvinnor betydligt högre, 19 procent jämfört med 5 procent i den första gruppen (Polismyndigheten 2024). Brå har inte närmare undersökt hur kriterierna tillämpats i praktiken på de olika myndigheterna och inom Polismyndighetens olika enheter.

populationens sammansättning samt Brås tillvägagångssätt och överväganden i förhållande till bearbetningen av data.

Förundersökningar

Den övriga datainsamlingen har kompletterats med ett experturval av förundersökningar. Totalt har 21 förundersökningar kodats för att sammanställa information om tjejs delaktighet i brottslighet som ansetts vara kopplad till kriminella nätverk. Förundersökningarna har identifierats av åklagare i de olika åklagarregionerna, Ekobrottsmyndigheten och Tullverket, utifrån en förfrågan från Brå där myndigheterna ombads inkomma med ärenden där utredningen visat att tjejer varit involverade i kriminella nätverk. De ärenden som valdes ut gäller i första hand brottskategorier¹² med högt straffvärde: mord, grova narkotikabrott, sprängningar, narkotikasmuggling och vapenbrott. Vi efterfrågade ärenden där det finns mycket information om grupperingen och de involverade tjejerna, vilket troligtvis medfört att merparten avsett grova brott.

Förundersökningarna har kodats för att systematiskt sammanställa data om tjejernas del av brottsligheten samt koppling till kriminella nätverk. I den mån det varit möjligt har även information om de misstänkta egenskaper och levnadsförhållanden kodats.

Datamaterialets räckvidd

Vår bedömning är att datamaterialet sammantaget är tillräckligt robust för att besvara studiens frågeställningar. Studiens olika underlag har emellertid begränsningar som beaktats på olika sätt i rapporten. En sådan är att samtliga datakällor i någon utsträckning påverkats av rättsväsendets selektion. Utöver polisens underrättelsekartläggning av individer och förundersökningar, som båda producerats av rättsväsendet, har myndigheter även haft en viss inverkan på såväl intervjumaterialet som chattmaterialet.

Det huvudsakliga underlaget för analyserna utgörs av 31 intervjuer med tjejer med egna erfarenheter från kriminella miljöer och nätverk. I och med att vi i huvudsak tillfrågat dem genom kontaktpersoner på olika myndigheter och kommuner har tjänstemännens bedömningar betydelse.

¹² Brå har utifrån ett antal brottskoder gjort indelningen som i denna rapport omnämns som brottskategorier, även om vissa kategorier endast innefattar ett brott, medan andra innefattar flera. Se bilaga 2 för en redovisning av förfarandet.

Det innebär att urvalet av intervjupersoner begränsats utifrån kontaktpersonernas förståelse av vad ett kriminellt nätverk är och vem som kan vara kopplad till ett sådant. Det är omöjligt att undvika den här typen av bias, men den bör vara mindre personberoende i och med att vi tagit hjälp av ett stort antal verksamheter och gett detaljerade anvisningar om vilka tjejer vi ville intervjua.

Vi bedömer dock att 3 av de 31 intervjuade tjejerna varken ingått i kriminella miljöer eller nätverk. Det som kännetecknar dem är att de ansetts vara involverade av de kvinnoorganisationer som tillfrågat dem, till följd av att de levt tillsammans med en nätverksinvolverad man. Deras erfarenheter redovisas därför enbart i de delar av rapporten som handlar om våldsutsatthet i nära relation samt när det gäller normer om kön och sexualitet.

Vi bedömer att de uppgifter som lämnats i intervjuerna till övervägande del är tillförlitliga. När utsagorna jämförs finns en hög grad av samstämmighet, trots att intervjupersonerna varit delaktiga på olika platser i landet och tillfrågats om att delta genom olika kanaler. I bearbetningen av data har vi dock valt att enbart inkludera de utsagor som uttryckligen sägs vara baserade på egna erfarenheter och iakttagelser. Det innebär att resonemang som är baserade på medieberättelser eller andrahandsuppgifter (till exempel en väninnas utsaga) inte omfattats i bearbetningen.

En majoritet av de tjejer som intervjuats befinner sig inom eller har kontakt med olika former av stöd- eller behandlingsverksamheter (kopplade till socialtjänst, kvinnojourer och Kriminalvården). Det innebär att en del återkommande teman och sätt att berätta i intervjuerna sannolikt hänger samman med intervjupersonernas pågående arbete med att formulera sina erfarenheter och tänka framåt. Dessa omständigheter har beaktats, framför allt i analyserna av hur tjejer kan lämna kriminella miljöer. Dessa intervjuer kan framförallt ställas i kontrast till intervjuerna med de yngsta tjejerna (16–19 år). De beskriver framför allt specifika händelser och saknar i mångt och mycket en retrospektiv berättelse om hur de kom in i kriminalitet. Både bland de yngre och de äldre intervjupersonerna finns det dock flera som spontant uttryckt att de aldrig tidigare berättat om vissa av de saker som framkommit under intervjun.

Vi saknar förutsättningar att bedöma i vilken mån intervjupersonerna är representativa för miljön i stort. I och med att de har någon typ av kontakt med en myndighet eller hjälporganisation är det tänkbart att erfarenheter

bland de tjejer som aldrig upptäcks eller behöver stöd inte omfattas av studien. Å andra sidan berättar flera intervjupersoner att de initialt gått under radarn och kan därigenom beskriva dessa erfarenheter.

Slutsatser som baseras på intervjumaterialet relateras återkommande till bearbetningar av det statistiska datamaterialet, chattmaterialet och förundersökningarna. Eftersom de olika datamaterialen inte är oberoende av varandra kan de jämförelser som görs inte beskrivas som en triangulering, även om de belyser olika perspektiv. När resultaten från de olika dataunderlagen presenteras görs det löpande i syfte att undersöka i vilken utsträckning bearbetningarna av statistiken, chattmaterialet och förundersökningarna ligger i linje med eller motsäger de mönster som kan urskiljas i intervjumaterialet.

Chattmaterialet ger en ingående bild av hur tjejer får uppdrag, ersättning, vilka modus som används och hur dialoger med och om tjejer förs. Sammantaget visar det också på vilka normer om kön och sexualitet som underbygger dialogerna. Vi saknar emellertid möjlighet att på ett mer genomgripande sätt pröva i vilken utsträckning urvalet av de identifierade personerna medför ett väsentligt bortfall i förhållande till det totala antalet chattar om och med ej identifierade kvinnor. Vår dialog med Noas underrättelseenhet samt ett mindre antal explorativa sökningar pekar dock mot att datamaterialet som gäller de identifierade kvinnorna i huvudsak liknar det övriga materialet när det gäller brottskategorier, normer och funktioner. Tyngdpunkten på narkotikahandeln i de identifierade chattarna ligger troligtvis i linje med hur telefonerna använts i kriminella miljöer i stort (Polismyndigheten 2021). Men vi kan inte utesluta att tjejer förekommer i annan typ av kriminalitet som diskuteras i chattar, men inte omfattas av vårt urval.

Polisens kvantitativa underrättelsekartläggning är insamlad i syfte att bekämpa och förebygga brott och bygger därmed på Polismyndighetens och andra myndigheters förförståelse, erfarenhet och tillgång till information om de individer som bedöms. En viss över- och undertäckning av individer i materialet innebär begränsade möjligheter att göra jämförelser med tjejers och killars brottslighet i stort. Av den anledningen görs i första hand jämförelser mellan grupper inom populationen: tjejer och killar samt mellan olika typer av tjejer.

I analysen av materialet tas de nämnda begränsningarna i beaktande. Sammantaget bedöms dock dataunderlaget ge en bred bild och bitvis unik

inblick i omständigheter och erfarenheter som karaktäriserar flickors och kvinnors situation i kriminella miljöer.

Disposition

Studiens resultat och analyser presenteras i fyra tematiska kapitel, som följer involveringens kronologi.

- I kapitel 2, Väger in, redovisas uppgifter om tjejers inträde i kriminella miljöer kronologiskt: från familjeförhållanden och skolsituation till vänskapsrelationer och pojkvänner i kriminella nätverk. Kvantitativa data om tjejernas debutbrott, flickors utsatthet och demografiska egenskaper redovisas också.
- I kapitel 3, Delaktighet, beskrivs tjejers glidande former av deltagande och delaktighet i kriminella nätverk. Den sociala kontexten i form av risker och gemenskap lyfts fram, liksom de strategier som används för att få status, trygghet och tjäna pengar.
- I kapitel 4, Brott, redovisas data om vilka brott som nätverksinvolverade tjejer tenderar att begå och hur dessa integreras i vardagen. Vi visar också hur olika typer av medverkan i brott resulterar i varierande inflytande och ersättningar.
- I kapitel 5, Väger ut, redogör vi för förutsättningarna att lämna kriminella nätverk. I fokus står motivationsprocesser och de reella möjligheterna att lämna sociala relationer där kopplingen till kriminella nätverk är oundviklig.

Varje tematiskt kapitel avslutas med en sammanfattning i punktform. Utöver dessa fyra kapitel består rapporten också av ett inledande och ett avslutande kapitel (kapitel 1 respektive 6). I det avslutande kapitlet presenteras Brås bedömning och förslag med utgångspunkt i studiens viktigaste resultat.

Vägar in

I detta kapitel redovisas Brås resultat rörande tjejers olika vägar in i kriminella miljöer. Kapitlet inleds med en överblick över hur begreppen kriminella miljöer respektive nätverk används i rapporten. Utifrån denna åtskillnad beskrivs därefter tjejernas uppväxtförhållanden fram till att de första kontakterna med kriminella nätverk inleds. Avslutningsvis redovisas de intervjuade tjejernas bild av det stöd som de fått från samhället under uppväxten.

Analysen baseras i första hand på intervjuer med tjejer som har egna erfarenheter av att vara kopplade till kriminella nätverk. Demografiska data och uppgifter om socioekonomiska förhållanden, brottsmisstankar och målsägandehistorik för tjejer i polisens underrättelsepopulation presenteras också.

Kriminella nätverk i kriminella miljöer

En utgångspunkt för nästan alla studier av organiserad brottslighet och gängbrottslighet är att det saknas en gemensam definition av vad som skiljer denna typ av brottslighet från andra samarbeten om brott (Curry och Decker 1998, Gordon 2000). En väsentlig del av begreppsutvecklingen på området är inriktad mot att kategorisera olika typer av organiserad brottslighet – från gatugäng till maffia (Brå 2016, Mondani och Rostami 2023). I denna studie har det visat sig vara viktigare att undersöka och synliggöra hur gränserna skapas mellan grupperingar och de personer som rör sig runtom kring dem. För att göra det används de två begrepp som nämns i regeringsuppdraget till Brå: kriminella miljöer och kriminella nätverk.

Vår övergripande slutsats är att tjejers involvering i kriminella nätverk förutsätter en närvaro i vad vi i denna studie kallar för kriminella miljöer. Flertalet av de tjejer som intervjuats uppger att de initialt och under längre perioder varit en del av sociala sammanhang där kriminalitet varit ett naturligt och återkommande inslag. Det är dessa sociala sammanhang som vi kallar för kriminella miljöer i denna rapport.¹³ Det handlar om en social kontext där flertalet

¹³ Olika benämningar används i andra sammanhang – till exempel riskmiljöer (Socialstyrelsen 2025).

1. är pojkar eller män
2. kontinuerligt tar droger tillsammans
3. begår brott med svagare eller starkare kopplingar till kriminella nätverk.

Det handlar till exempel om kompisar som festar, åker bil, lyssnar på musik och umgås med varandra, samtidigt som framför allt killarna återkommande begår brott (till exempel narkotikaförsäljning). En ung kvinna beskriver sin sociala situation:

Det kan jag säga, dom killarna som jag hängde med var ju inte så bra. Det är ju därför jag började röka på mer, ta tramadol, knarka, hänga med dom. Och dom säljer droger. Man kommer ju bara in i det liksom, man blir ju fast och då är jag fast där. Men annars så är dom ju jättesnälla, det är ju det som är grejen. Dom är snälla mot mig, dom behandlar mig bra. Men jag har hamnat i fel umgänge, det blir så. Jag tror att var man bor också [spelar roll].

De kriminella nätverken är ofta en vital del av de kriminella miljöerna.¹⁴ I den här rapporten använder vi begreppet kriminella nätverk när det handlar om grupperingar med hierarkiska strukturer där delaktighet i systematisk vinstdrivande brottslighet och lojalitet i samband med våldsamma konflikter fordras. Det innebär att det inte enbart är kriminella organisationer (som kriminella mc-gäng) med regler och medlemskap som omfattas – även de lösare förortsbaserade nätverken inkluderas. Dessa nätverk anses, liksom tidigare nämnts, dominera dagens narkotikahandel och skjutvapenvåldet i kriminella miljöer (Brå 2024a, Brå 2021a). De har ofta styrstrukturer som bygger på individuella hierarkiska relationer och åldersskikt (Brå 2023b). Intervjupersonerna använder termerna ”grupperingar”, ”gäng” och ”nätverk” synonymt när de talar om dem, men vi har för enkelhetens skull valt att genomgående tala om dem som kriminella nätverk.

De intervjuade tjejernas förhållande till kriminella nätverk varierar. Knappt en tredjedel av de tjejer som intervjuats säger att de under en period själva

¹⁴ Dessa definitioner av kriminell miljö och kriminella nätverk skiljer sig delvis från de som använts i andra rapporter från Brå. I Brås tidigare rapporter varierar definitionerna av begreppet kriminell miljö beroende på om tyngdpunkten läggs på brottsligheten eller platsen (jfr Brå 2016, Brå 2024a). I ett par rapporter omtalas kriminella miljöer som ”sociala sammanhang där individer begår brott tillsammans för att tjäna pengar”, medan andra använder begreppet för att särskilt beskriva en miljö ”bestående av personer som systematiskt begår brott för att tjäna pengar, ofta med kopplingar till narkotikahandel eller organiserad brottslighet” (Brå 2023c). I denna rapport utgår vi inte från att alla individer i kriminella miljöer begår brott, även om det handlar om en kontext där kriminalitet normaliseras. Vi lyfter också fram narkotikaanvändningen som en viktig del av den sociala kontexten eftersom detta varit framträdande i intervjuerna med tjejerna.

varit en del av ett kriminellt nätverk (i nästa kapitel, Delaktighet, berörs frågor om tillhörighetens gränser). De har rört sig in och ut ur nätverken över tid, samtidigt som de fortsatt att ha mer eller mindre nära sociala relationer med nätverksinvolverade män. En majoritet av intervjupersonerna har dock haft ett större avstånd till de kriminella nätverken, men kontinuerligt begått brott tillsammans med killar som ingått i dem. De två grupperna motsvarar i mångt och mycket Polismyndighetens teoretiska uppdelning i individer som antingen är aktiva i eller kopplade till kriminella nätverk.

I det här kapitlet kommer vi att beskriva hur kontakterna med nätverk inleds, med startpunkt i tjejernas grundläggande förutsättningar: från uppväxt (familj, skola) till de första kontakterna med kriminella nätverk via killkompisar och pojkvänner. I nästa kapitel, Delaktighet, redovisas våra data om villkoren för involvering när tjejernas kopplingar till kriminella nätverk får en fastare form.

Familjeförhållanden

En övervägande majoritet av de intervjuade tjejerna beskriver uppväxtvillkor som kan betraktas som otrygga, men i varierande utsträckning och med olika tyngd. Flera lyfter fram en eller båda föräldrarnas alkohol- eller drogmissbruk och/eller psykiatriska sjukdomar som de avgörande svårigheterna under deras uppväxt. Det handlar om föräldrar som "åkt in och ut från psyket" och om en hemmiljö där "det var fest och droger hela tiden" och "inget var stabilt". Det har fått omfattande konsekvenser. Flera har upplevt separationer från sina föräldrar genom skilsmässor, att tidigt placeras av socialtjänsten eller genom att inte kunna ha kontakt med en sjuk förälder. I vissa fall har missbruk och psykiatriska sjukdomar påverkat föräldrarnas försörjningsförmåga, vilket inneburit att en handfull intervjupersoner "inte haft mat ibland" eller inte haft adekvata kläder.

Andra framhåller allvarlig utsatthet för våld i hemmiljön som det mest formativa. Det kan handla både om att de själva utsatts för våld eller om att de bevittnat våld mot familjemedlemmar och husdjur. För några handlar det om enskilda eller upprepade traumatiska händelser och för andra om ett våld som ingått i vardagen: "jag fick stryk hemma, jag bara levde med det". För ett par intervjupersoner hängde kraftig våldsutsatthet ihop med en hederskontext med bestraffningar mot dem som flickor: "alltså jag togs ut till skogen och torterades som bara den".

För de som upplevt flera av de ovannämnda svårigheterna går många saker ihop. De sammanfattar sina hemförhållanden med ord som ”stök”, ”svajigt” och ”kaos”. Den multipla och svåra utsattheten gäller emellertid inte alla. Omkring en tredjedel av intervjupersonerna har visserligen haft det ”jobbigt i familjen”, men utan att beskriva motsvarande nivå och mängd svårigheter. De framhåller istället det som fungerat: att deras föräldrar har förvärvsarbetat, varit ”jättestöttande” och ”gjort allt för att jag ska ha det bra”. En intervjuperson ger en bild av sin familj:

[Vi var en] helt normal trebarnsfamilj. Det gick bra i skolan. Lite svårigheter i början eftersom det ännu inte var klart med mina diagnoser. Men jag tog mig igenom skolan och mina bröder också och allt funkade bra. Det förekom vissa typer av missbruk av alkohol men det var ingenting som ledde till någon vräkning eller att vi blev bostadslösa. Det har alltid funnits jobb, pengarna har kommit in, så allt har ändå rullat på. Allt det praktiska.

Till sist finns en mindre grupp intervjupersoner som berättar om relativt välfungerande familjer som bor i ett bostadsområde som inte klassats som utsatt. Ett genomgående drag bland dessa är att de säger att det är den egna psykiska ohälsan som anses vara den överskuggande utmaningen under uppväxten: ”det är det som har ställt till det typ”. De har levt med ångest, depression och ätstörningar sedan de var små, ibland utan att veta varför. Andra kopplar måendet till tidiga trauman efter utsatthet för våld och sexuella övergrepp. Gemensamt för dem är att de inte fått den hjälp och det stöd som de anser att de behövt.

Närstående som begår brott

Påfallande många intervjupersoner, både de med fler och färre svårigheter, har kommit i kontakt med kriminalitet mycket tidigt. Det handlar inte om den egna brottsdebuten, utan om att de blivit varse att en eller flera familjemedlemmar begår brott. Det gäller i första hand pappa och mamma och i ett senare skede ett syskon (ofta en storebror). Flera har erfarenheter av att föräldrar avtjänat straff under uppväxten.

De anhörigas kriminalitet varierar över ett brett spektrum– från narkotikahantering, bedrägerier och stölder till våldsbrott som mord, rån och misshandel. Flera intervjupersoner har även växt upp i en miljö där en bredare krets av närstående begått brott under deras uppväxt. Några av deras släktingar har varit involverade i släktbaserade nätverk. En intervjuperson berättar:

Pappa sålde ju droger och vi hade ju ändå bra kontakt, även fast han satt i fängelse mestadelen av tiden när jag var liten. Men alla i min familj har varit [kriminella]. Det är

bara jag som inte har varit dömd. Så jag har varit runt det hela tiden. Mina kusiner, minastrar.

För flera har brottsligheten tillhört vardagen, det är något som de är "vana vid" och som "alltid funnits runt dem". Graden av närhet till kriminaliteten varierar dock. För några intervjupersoner handlar det främst om sociala relationer – att föräldrarnas kriminella vänner och släktingar varit en del av deras liv under uppväxten. En intervjuperson berättar till exempel att välkända kriminella satt barnvakt åt henne. En annan säger att umgänget med personerna i pappans gruppering var en så stor del av vardagen att hon "växte upp med dom".

För andra har närheten till kriminalitet uppstått genom föräldrarnas faktiska brottslighet, snarare än genom de sociala relationerna. Några har indirekt gjorts delaktiga i brotten genom att de närvarat när en mamma, pappa eller ett syskon ska utöva våld, smuggla varor, packa narkotika eller leverera pengar. En handfull intervjupersoner har själva deltagit i brotten på föräldrarnas uppmaning. Det handlar till exempel om att bistå i bedrägerier, rån, stölder och grova våldsbrott. En intervjuperson beskriver handlingarna som integrerade i kärleken till föräldern: "han var mitt allt, så jag hjälpte alltid honom". Andra har bara gjort som de blev tillsagda. Flera poängterar dock att både bevittnandet av och deltagande i brottslighet inte varit fullt ut begripliga för dem som barn. En intervjuperson säger: "jag har vetat att vapen är olagligt, men [inte] innebörden av ordet kriminalitet".

Tjejernas förutsättningar

Våra bearbetningar av data om individerna som registrerats i polisens underrättelsepopulation ger en liknande bild av vissa tidiga förutsättningar. En vedertagen uppfattning inom internationell gängforskning är, liksom nämnts tidigare, att tjejer och killar som blir aktiva i kriminella gäng i stor utsträckning har likartade förutsättningar (Applebaum och Mawby 2018, Haymoz och Gatti 2010, Selmini 2020). Efter att vi har kopplat på data från SCB och Brås rättsstatistikenhet kan vi visa att de registrerade tjejerna och killarna har sämre förutsättningar än befolkningen i stort på flera områden. En större andel av de kartlagda individerna har två föräldrar som saknar gymnasieexamen¹⁵ och boende i utsatta områden¹⁶.

¹⁵ Andelen är dubbelt så stor bland de kartlagda individerna jämfört med riket.

¹⁶ Det ska jämföras med ca 7 % av den svenska befolkningen. Andelen som bodde i ett utsatt område var något lägre bland kopplade jämfört med aktiva och den skillnaden gäller såväl tjejer som killar.

Tabell 1. Andelen registrerade tjejer och killar i polisens underrättelsepopulation fördelade på vissa egenskaper 2023. Respektive N-talet anges i fotnoter.

Egenskaper	Tjejer	Killar
Båda föräldrarna saknar gymnasieexamen ¹⁷	19%	25%
Individen saknar gymnasieexamen ¹⁸	43%	53%
Boende i utsatt område ¹⁹	23%	26%
Utländsk bakgrund ²⁰	48%	66%
Utsatthet för brott bland de som var upp till 17 år ²¹	69%	60%
Minst en familjemedlem (mamma, pappa, syskon) finns registrerad i populationen ²²	28%	31%

Källa: Brås bearbetningar av data från Polismyndighetens nationella operativa avdelnings underrättelseenhet, Statistiska centralbyrån och Brås rättsstatistikenhet.

Populationen som helhet uppvisar därmed flera egenskaper som i forskning sammantaget visat sig innebära en förhöjd risk för kriminalitet. Tidigare studier har konstaterat att personer som växer upp i familjer med sämre socioekonomiska förutsättningar löper större risk att hamna i kriminalitet än de som kommer från mer gynnade hem. Sambandet mellan socioekonomisk bakgrund och brottslighet är fastställt i forskning, men enbart det sambandet har en svag påverkan och de flesta som växer upp under mindre gynnsamma socioekonomiska förhållanden begår inte fler brott (Brå 2023a). Motsvarande förhållande gäller migrationsbakgrund. Internationella studier av gänginvolvering och etnicitet har visat att det är svårt att separera migrationsbakgrund från andra faktorer, som boendemiljö samt social och ekonomisk marginalisering (Raby och Jones 2016).

Inom populationen finns också skillnader mellan de registrerade killarna och tjejerna. En större andel av de registrerade tjejerna har svensk bakgrund och högre utbildning än grundskola.²³ Även om både flickorna och pojkarna i populationen uppvisar en hög nivå av utsatthet för brott, är andelen som varit målsägande högre bland flickorna (69 procent) än pojkarna (60 procent). En väsentlig andel bland både killarna (31 procent) och tjejerna (28 procent) har minst en familjekoppling till en annan individ som registrerats i populationen. Det innebär att de har en mamma, pappa

¹⁷ Killar N = 41 946. Tjejer = 8 250.

¹⁸ Killar N = 48 128. Tjejer N = 9 360.

¹⁹ Killar N = 46 642. Tjejer N = 9 269.

²⁰ Killar N = 51 175. Tjejer N = 9 715.

²¹ Pojkar N=2 863. Flickor N = 444.

²² Killar N = 51 186. Tjejer N= 9 716.

²³ Både bland killarna och tjejerna är dock andelen med utländsk bakgrund större än i befolkningen (27 procent år 2022).

och/eller ett syskon som antingen bedömts vara aktiv i eller kopplad till kriminella nätverk. Andelen är något högre bland de registrerade killarna. Resultatet ligger i linje med forskning om barn till föräldrar som dömts till en påföljd: det är framför allt pojkar vars föräldrar dömts till fängelse som har en förhöjd risk att själva bli lagförda för brott under tonåren. Samtidigt indikerar våra resultat att familjeband också kan ha stor betydelse för tjejers involvering.

Det finns emellertid begränsad evidens för att enskilda tidiga riskfaktorer är avgörande för debut i brottslighet samt fortsatt brottslighet efter tonåren. Snarare verkar ansamlingen av riskfaktorer, det vill säga hur många och hur starka de är, vara viktigare än vilka enskilda riskfaktorer en individ har. Tidigare forskning visar att de tenderar att förstärkas och ackumuleras över tid (Brå 2023b). Riskfaktorerna kan dessutom påverka varandra negativt (till exempel boende i ett utsatt område i kombination med skolmisslyckande), vilket kan öka risken för kriminalitet ytterligare. Dessa förutsättningar är tydliga i intervjupersonernas redogörelser för sin uppväxt, även när det gäller situationen utanför hemmet.

Utanför hemmet

Flertalet intervjupersoner anser att deras hemförhållanden påverkat deras tidiga vänskapsförhållanden, men på olika sätt. Flera framhåller att de vuxit upp i utsatta områden där de inte var ensamma om att ha en otrygg hemmiljö. Liknade förutsättningar möjliggjorde en stark gemenskap bland jämnåriga:

Många av barnen där hade ju samma problem, de kunde ju relatera. Men det var ju inget man pratade om, man var ju jätteliten. Så man umgicks med alla, hade kul så. Men det är fortfarande min favorittid! Alltså de åren där, det var ändå väldigt kul.

Andra har vuxit upp i områden där social utsatthet inte var vanligt förekommande. Några lyfter fördelarna med det, till exempel att de kunnat bygga relationer med trygga vuxna i samband med fritidsaktiviteter: "hemma var det en annan femma". För andra har det inneburit att de känt sig annorlunda och inte kunnat spegla sig i andra barns erfarenheter. De använder ord som "skam", "ensamhet" och "utanförskap" för att beskriva sina känslor under uppväxten. En intervjuperson berättar om kontrasten mellan hennes eget och hennes tjejkompisars liv:

Jag levde bokstavligen ett dubbelliv. Du vet, de här lugna tjejkompisarna jag hade, de förstod sig inte på mitt liv, de förstod sig inte på mig. Jag kunde komma hem till en tjejkompis där allt hemma var jättefint och lugnt. Och, du vet, mamman har lagat mat och

de sitter tillsammans och äter middag. Och sen efter middagen så sitter de med läxhjälp. Jag var ju på egen hand hela tiden under hela min uppväxt.

Såväl upplevd gemenskap som utanförskap får konsekvenser. En intervjuperson beskriver hur umgänget tidigt möjliggjorde ett normbrytande beteende: ”både jag och mina vänner var ju ute väldigt mycket, jag var jättetrotsig, jag gjorde lite som jag själv ville”. Bland de som istället tvingats hålla upp en fasad mot omgivningen innebar det dock ett ytterligare lager av påfrestningar, samtidigt som priset kan vara högt om hemförhållandena blir kända.

Dessa dubbla risker är särskilt tydliga bland de som växt upp med anhöriga som begår brott. Det vill säga både riskfaktorn att ha relationer till personer som är brottsaktiva och riskfaktorn att bli stigmatiserade av omgivningen till följd den närståendes kriminalitet. Flera har upplevt att andra dragit sig undan, snarare än gett stöd när deras anhörigas brottslighet blivit känd. En intervjuperson beskriver vad som hände efter att hennes pappa blev gripen:

Så efter den händelsen ville ingen leka med mig längre, för jag hade en pappa som var kriminell och då var min familj farlig. Så jag blev utstött. För att deras föräldrar sa till dom att de inte ska umgås med mig.

Flera har emellertid upplevt att omgivningens reaktioner kan variera. Några intervjupersoner har visserligen behandlats annorlunda, men inte alltid på ett negativt sätt. De beskriver en boendemiljö där kriminalitet delvis var normaliserad och där deras anhöriga hade ett etablerat rykte. Föräldrarnas kriminalitet kunde därför både uppfattas som skrämmande och statushöjande: ”killar vet det oftast, att man måste akta sig eller så umgås de med mig för att få respekt från familjen, så det blir lite så”.

Svårigheter i skolan

Mycket pekar mot att varken skolan eller vänner förmått kompensera för de varierande formerna av otrygghet i någon väsentlig utsträckning. Skolan och skoltiden framstår som en utmaning för flertalet intervjupersoner, men inte för alla. Många intervjupersoner beskriver skolan som ”ett problem”, ”min värsta fiende” och ”inte en trygg plats att gå till”. De upplevda svårigheterna gäller både de egna förmågorna och om hur de bemöts i skolan. De säger att de har haft svårt att koncentrera sig och från en tidig ålder känt sig ”dumma”, ”annorlunda” och ”missförstådda”. Trots det har många försökt följa med i undervisningen, men till ett högt pris: ”det var blod, svett och tårar”.

För andra har det framför allt handlat om svårigheter att fungera i själva skolmiljön. De beskriver sig som mer impulsiva och utåtagerande än sina klasskamrater. Det handlar således inte om de kognitiva förmågorna, utan om de sociala funktionerna och självkontroll: "[det var] inte för att jag inte hängde med, utan mer för att jag var ganska aggressiv". Flera säger att de var "på jakt efter kickar", "hatade att ha tråkigt", och att de "hela tiden ville att något skulle hända". Flera nämner spontant att de tror att deras sociala problem och dåliga skolprestationer beror på svårigheter kopplade till adhd.

Ja, jag har jättesvårt för skolan, för att koncentrera mig, plugga. Om det inte är något jag tycker är intressant så klarar jag inte av det. Men jag gick liksom ut till nian och jag gick ut gymnasiet, men jag har gått ut utan betyg. [...] För jag har ju adhd så att jag är väldigt impulsiv.

Andra säger att de haft svårt att passa in och koncentrera sig för att de mått dåligt av andra skäl. För flertalet har dessa svårigheter tilltagit – de blir svårare och svårare att hantera över tid, inte minst när kraven ökar i skolan. Omkring en fjärdedel av intervjupersonerna uppger dock att de i alla fall initialt eller i perioder haft förhållandevis lätt att klara av sina skoluppgifter. Drivkrafterna varierar. Ett par tyckte om skolan, ville visa sig duktiga och "klara skolan". Andra säger att de har prestationsångest och pressat fram resultaten. Ytterligare andra säger att de ansträngt sig för att dölja annat i livet (till exempel psykisk ohälsa och dåligt umgänge). Gemensamt för både de som klarat sig genom skolan och de som misslyckats är dock höga stressnivåer. Det innebär att även skolan adderar till de påfrestningar som många av intervjupersonerna bär med sig. Bland de kartlagda tjejerna i Polismyndighetens underrättelsepopulation har fyra av tio enbart en examen från grundskolan (se tabell 1), vilket innebär att de inte avslutat en gymnasieutbildning.

Nya och gamla vänner

Samtidigt som kraven ökar i skolan uppger många att de kommit in i en ny vänskapskrets, vanligtvis under högstadiet eller slutet av mellanstadiet. För några handlar det om nya kompisar som är "fel umgänge". För andra om gamla barndomskompisar som blivit allt mer utåtagerande: "från början var dom inte dåliga [...] men sakta men säkert tog alla den vägen". Genom umgänget med i första hand jämnåriga stökiga killar öppnas nya och bredare kontaktytor. Utvidgningen av tjejernas vänskapskrets omfattar både jämnåriga, äldre elever på samma skola och äldre killar utanför skolan

som de ”direkt klickade med”. För några ingår även deras egna och andras redan kriminellt aktiva storebröder i det bredare sociala sammanhanget.

När vi var 15 och höll på så umgicks vi ju med folk som var, vi tjejer var ju 15–16 och killarna var 17, 18, 19, 20 upp till 25 kanske? Och det är jättekonstigt när man ser tillbaka nu, att en 25-åring umgås med 15-åringar. [...] Alltså, vissa var mina före detta barndomsvänners bröder. Och sen var det deras vänner som var något år äldre än de. Ja, från alla olika håll. Det blev som ett spindelnät, det kom liksom alla möjliga olika typer.

Umgänget innebar en närvaro i det som vi i den här rapporten kallar för en kriminell miljö. Det inleds under en fas i den individuella utvecklingen där föräldrakontrollen utmanas och en frigörelseprocess pågår. Att normbrytande beteende lockar ligger således i linje med en normal tonårsutveckling (Brå 2024b). Det som kännetecknar de nya vännerna eller ett mer intensivt umgänge med de gamla är, enligt intervjupersonerna, att de är roliga och utmanar vuxenvärlden. Mindre allvarlig brottslighet och narkotikaanvändning är en del av gränsöverskridandet och något som gjorde dem attraktiva som kompisar.

Alltså man såg ju i skolan, så var det typ så här: folk gick i väg på skolgården och rökte cigg. Och det började med att jag började liksom gå på rasterna, rökte cigg med dom, började prata och dom var ju lite "coolare" om man säger så. Och dom härjade ute på natten och, jag vet inte, man fick bara reda på det. Dom drack kanske alkohol och sånt. Och det var typ så, jag vet inte, dom hade bara en joint och så såg jag att dom hade så roligt så jag ville testa typ. Det var så det började.

Cannabisrökning beskrivs som i princip obligatoriskt i kompisgänget. De allra flesta intervjupersoner uppger att de testat det första gången i åldern 12–14 år, kort efter att de börjat röka cigaretter. För många blev det en start på en frekvent användning av olika typer av droger, samtidigt som cannabisrökningen bestått ("jag ville inte gå till skolan om jag inte hade fått röka innan"). Det medförde att de äldre killarna i vänskapskretsen, med tillgång till både alkohol och narkotika, blev det naturliga umgänget.

Flera intervjupersoner uppger att förekomsten av kriminalitet i miljöerna varken skrämde eller chockade dem, snarare var det välbekant och något som lockade. Många nämner att de själva snattat mycket ("varje gång jag gick in i en affär så kom jag ut med något") under den här perioden. Flera nämner även våldsbrott. De har misshandlat bekanta och obekanta samt ägnat sig åt skadegörelser och stölder. Misstankehistoriken för de knappt 10 000 kartlagda tjejerna ger motsvarande bild. Den vanligaste första brottsmisstanken gällde eget bruk av narkotika (enskilt eller i samma ärende), följt av rån utan skjutvapen och misshandel.

Uppdelningen i tabell 2 bygger på en kategorisering av ett större antal brottskoder, principen för sammansättningen av dessa redovisas i bilaga 2. Notera också att tabellen nedan enbart redovisar de fem vanligaste kategorierna av första brottsmisstankar för de kartlagda tjejerna.²⁴

Tabell 2: De fem vanligaste brottskategorier som tjejer i polisens underrättelsepopulation misstänkts för första gången, bland de som någon gång misstänkts för brott. N = 7667.

Brottskategori	Andel
Narkotikabrott, eget bruk	17%
Rån utan skjutvapen	16%
Misshandel exklusive relationsrelaterat	15%
Narkotikabrott, överlåtelse och innehav	13%
Stölder, tillgrepp	8%

Källa: Brås bearbetningar av data från Polismyndighetens Nationella Operativa Avdelnings underrättelseenhet och Brås rättsstatistikenhet.

Fördelningen liknar i mångt och mycket sammansättningen av debutbrott bland de flickor och pojkar som identifierats som högaktiva lagöverträdare i Brås senaste studie av strategiska brott (för åren 2010–2014). Analysen visar att lagföringar för ringa narkotikabrott generellt är vanliga bland ungdomar som blir högaktiva lagöverträdare. En debutlagföring för rån är dock, under den studerade perioden, det brott som har starkast samband med flera lagföringar framgent (Brå 2021).

Flera intervjupersoner säger att vanan att se kriminalitet, berusning och våld på nära håll också hade betydelse för den egna normaliseringen av brottslighet: ”jag har sett familjemedlemmar när de har varit fulla och slagits och jag bor i ett utsatt område, så det är vardag”. En handfull intervjupersoner har en storebror som inlett en kriminell bana innan de själva och delvis fungerat som en förebild: ”det blev väl lite att man kollade typ på vad han gjorde”. Andra framhåller istället samhörigheten och den ömsesidiga förståelsen som kan uppstå i vänskapen mellan tjejer som inte mår bra och killar som begår brott. En intervjuad flicka beskriver hur det var i hennes vänkrets när hon var yngre:

Det blir bara automatiskt så att man hänger med såna människor. För att man själv har gått igenom sånt. Och grejen är att jag tycker om vissa jättemycket. Och jag vet att de har gått fel väg i livet, men jag vill bara finnas där för dom. För att jag blir ledsen när jag

²⁴ Misstankeregistret sträcker sig tillbaka till år 1995. Vårt uttag från misstankeregistret omfattar därför misstankar mellan åren 1995 och 2023. Det innebär att fördelningen bland brottskategorierna bland de aktuella debutmisstankarna skulle kunna se något annorlunda ut om samtliga misstankar (det vill säga även längre tillbaka i tiden) hade ingått i redovisningen.

ser att någon annan lider fastän han inte vill lida. *När du säger att man har gått igenom samma saker i livet, vad är det du tänker på då?* Problem. Ingen förståelse, ingenting. De lever i misär. Bara att vi lever i det på olika sätt. Så jag kanske lider av problemen som finns i min familj, men de kanske lider av problemen som finns på gatan [i gäng].

De tidiga vänskapsrelationerna med killar i kriminella miljöer ses som formativa. Vissa beskriver dem som en förutsättning för den egna kriminaliteten: "det blev ett normalt beteende". Andra lyfter fram hur deras moral och självkänsla påverkades på ett negativt sätt. Det finns dock ett fåtal intervjupersoner som inte etablerat den här typen av sociala relationer med killar i kriminella miljöer förrän i de senare tonåren eller som unga vuxna. Ett genomgående drag bland dem är att de antingen börjar använda narkotika eller inleder en kärleksrelation med en nätverksinvolverad kille först när de är äldre. De uppger att de fram till dess haft förhållandevis vanliga vänner, även om livet också präglats av sämre förutsättningar.

Kriminaliteten tar allt större utrymme

Under en senare del av tonårstiden har några intervjupersoner gått en gymnasieutbildning, andra har arbetat direkt efter avslutad grundskola och en tredje grupp har gjort både och. Även de med bättre hemförhållanden uppger dock att de både haft svårt att fungera i arbetslivet och att klara av att gå i skolan, till följd av dåligt mående, droganvändning eller svårigheter med att strukturera livet. De uppger att de "har tagit ansvar i perioder", men har ett mönster av att "hoppa av" när de av olika anledningar fungerat sämre. Flera intervjupersoner uppger också att de tagit på sig alltför mycket under "bra" perioder och sedan "gått in i väggen".

Samtidigt som flertalet tjejer upplever ökade utmaningar tar deras jämnåriga killkompisar ett ytterligare steg i kriminaliseringsprocessen. De går från att enbart använda narkotika till att även sälja den (jfr Sandberg och Pedersen 2011). Inte sällan handlar det om att bli springpojkar till äldre killar i ett kriminellt nätverk. I samband med det uppstår ett starkt incitament för killarna att involvera sina tjejkompisar. Killarnas narkotikaförsäljning förutsätter vanligtvis insatser från andra i omgivningen, i första hand kopplat till förvaring och transporter. I kapitlet Brott redogör vi för vilka brott som tjejerna utför, på vilka olika sätt de medverkar samt hur det påverkar deras vardag.

Bland intervjupersonerna finns olika sätt att förhålla sig till de tillfällen som uppstår under de tidiga tonåren. Medan några tackar nej, börjar andra utföra uppdrag. Vissa tackar ja för att göra killarna en tjänst. Andra lockas

av snabba pengar, eftersom de befinner i en livssituation där alternativa sätt att försörja sig upplevs som otillgängliga. Även en önskan om en annan livsstil nämns som drivkraft: ”jag ville också gå runt med märkesgrejer, jag ville ta med mamma på en resa, jag ville bara göra pengar”. Strävan efter att tjäna mycket pengar snabbt ses av några intervjupersoner som sammanhängande med den egna impulsiviteten, jakt på spänning och kickar i vardagen samt bristande förmåga till konsekvenstänk.

Äldre pojkvänner

För flertalet av tjejerna hänger alltså deras tidiga brottslighet i kriminella miljöer i första hand samman med deras vänskapsrelationer. Flera uppger att de generellt föredrar umgänge med killar: ”jag hänger bara med killar, det känns bara bättre, det är för mycket drama med tjejer”. I de flesta fall medför vänskapen att tjejerna får någon form av indirekt eller direkt relation till kriminella nätverk, i samband med att killkompisarna kommer att ingå i narkotikalogistiken (som springpojkar). Graden av närhet till nätverken varierar dock beroende på hur banden till involverade killar utvecklas. Tjejer som enbart festar med killarna och utför tjänster då och då, skiljer sig från de tjejer som etablerar nära relationer. För en handfull intervjupersoner uppstår de nära relationerna till nätverk genom fördjupad vänskap med killkompisar eller till följd av en storebrors involvering. För en övervägande majoritet handlar det emellertid om kärleksrelationer med äldre killar som ingår i kriminella nätverk.

Av de 31 tjejer som vi intervjuat har 25 haft en nätverksinvolverad pojkvän eller make. Fördelningen i polisens underrättelsepopulation pekar i samma riktning. Av samtliga registrerade kvinnor (över 18 år) har var fjärde (25 procent) en make eller sambo som också är registrerad i kartläggningen. Motsvarande andel bland männen är 5 procent. Av naturliga skäl kan vi dock inte urskilja parförhållanden som inte är ett samboförhållande eller äktenskap. Det innebär att omfattningen av de relationer som intervjupersonerna oftast omnämner som centrala – de med pojkvänner – inte är möjliga att undersöka.

Bland de intervjupersoner som haft en nätverksinvolverad pojkvän uppger många att ålderskillnaden var stor: ”jag var 14 och han 19”, ”jag var 17 och han 27” och ”han var dubbelt så gammal som mig”. Pojkvännerna är dock ofta ”äldre” i dubbel bemärkelse. Vid sidan av att ha en högre ålder än sin flickvän tillhör de också det så kallade ”äldresiktet” i de kriminella nätverken. Det som kännetecknar ”de äldre” i nätverken är att de har längre

erfarenhet och kan dominera och förfoga över ”yngre” killar (Brå 2023b). Det innebär att tjejerna börjar röra sig bland de ledande killarna i nätverken, samtidigt som deras jämnåriga killkompisar kan vara springpojkar till samma personer.

Snabb upptrappning

Pojkvännens nätverk kommer därmed att tillhöra tjejernas vardag på ett annat sätt än tidigare. Trots att flertalet av de intervjuade tjejerna redan har erfarenhet av att umgås med killar i kriminella miljöer säger flera att de överraskats av vad deras pojkväns nätverksinvolvering innebär i praktiken. I vissa fall har intervjupersonerna inte känt till att killen var involverad i nätverk när relationen inletts. Det är först efter att ett starkt band etablerats som killens tillhörighet röjs: ”det var väldigt intensivt, vi var med varandra hela tiden [...] och sen så började han förklara vem han var, vad han har gjort, vad han tillhör”. Men även de som kände till involveringen från början har överraskats av vad det innebär att pojkvännen är ”på en helt annan nivå”. De har inte reagerat på pojkvännens kriminalitet i sig, utan på ökad intensitet och fara.

Jag har väl känt en samhörighet till såna tror jag. Och sen har man lärt sig, man tycker ju att saker blir normalt. Att sälja droger, det tänker man att det är inget, ingen stor grej. Sånt är man van vid. Det är först nu det spårade, när det blev gängkriminella människor runt mig. Det är väl då man märker att oj, det här var lite väl farligt.

Flera intervjupersoner uppger att det är nu det blir på allvar: ”det här är verkligen seriöst”. Allt skruvas upp: brottsvinster, större partier narkotika, vapen och kontakter med kriminella förgrundsgestalter. Det innebär att även små ”fel” kan få stora konsekvenser och att det finns en påtaglig stress i vardagslivet. Samtidigt normaliseras de nya villkoren förhållandevis snabbt: ”det var inte så här röda flaggor på något sätt, utan det var bara normalt, okej, han är fucked up, självklart”.

Flera uttrycker kluvna känslor inför den nya situationen. ”Grabbarna” är förvisso ”trevliga”, ”jättesnälla” och ”trygga”, men deras närvaro innebär att det uppstår en närhet till våld och grymhet. Tjejernas status i den kriminella miljön ökar, vilket förstärker ambivalensen: ”jag vet ju själv att de är farliga, men när man är tillsammans med honom och är i de kretsarna så är man respekterad på ett annat sätt”.

Den direkta närheten till kriminella nätverk resulterar med andra ord i förändrade förutsättningar på många olika plan. Det innebär dock inte att alla eller ens de flesta blir en del av pojkvännens, killkompisens eller

storebroderns kriminella nätverk. I nästa kapitel, Delaktighet, ger vi en ingående bild av nästa steg: om, hur och när de själva kan bli en del av nätverken. I detta kapitel ska vi istället avslutningsvis titta närmare på vilket stöd som intervjupersonerna fått under uppväxten.

Samhällsinsatser

Sammantaget visar detta kapitel att olika sociala relationer i princip alltid är tjejernas väg in i kriminella miljöer. Samtidigt framkommer också att deras initiala förutsättningar (hemförhållanden, skola, olika former av utsatthet) spelar en väsentlig roll för hur och varför relationerna med involverade killkompisar och pojkvänner inleds (jfr Anell, Moberg Stephenson och Vogel 2024). Många av de intervjuade tjejerna har en uppväxt där nya lager av svårigheter successivt bygger på de tidigare. Andra har en lägre nivå av utsatthet och ibland andra typer av utmaningar under uppväxten.

Baserat på intervjumaterialet kan, något förenklat, två vägar in i kriminella miljöer urskiljas. För några har långvarig exponering för kriminalitet ute och hemma, kombinerat med andra riskfaktorer (bland annat boende i utsatt område), stor betydelse. För andra kan andra faktorer vara fler och tyngre: narkotikamissbruk, tidig utsatthet för brott och psykisk ohälsa. Gemensamt är emellertid att de olika förutsättningarna möjliggör kontakter med killkompisar med tillgång till narkotika och äldre pojkvänner i kriminella nätverk.

Givet dessa individuella och sociala förutsättningar blir den naturliga frågan om de aktuella tjejerna upptäckts av myndigheter och vilka insatser de i så fall fått under uppväxten. En övergripande iakttagelse är att de allra flesta uppmärksammas av myndigheter tidigt och fått flera olika insatser, men inte alla. Några intervjupersoner har inte fått några insatser alls eller i första hand stöd av barn- och ungdomspsykiatri (BUP) för hjälp med depression och ångest. Flertalet har dock haft kontakter med socialtjänsten med start i tidig ålder (jfr Brå 2025b). Vad som specifikt föranlett insatserna kan inte härledas från intervjuerna, men uppgifter om bråk hemma, föräldrars missbruk, eget normbrytande beteende, drogbruk och kriminalitet återkommer i redogörelserna. Eftersom de själva var små barn vet de inte riktigt vad som orsakat vad, men säger till exempel att "det var lite polisanmälningar från grannar och sånt för att det var våld, och alltså höga röster i hemmet, så då blev det så att jag fick kontakt med socialtjänsten".

Placeringar i familjehem och på institutioner (HVB- och SIS-hem) nämns återkommande både bland de som fått insatser som yngre barn och som tonåringar. Flera har negativa erfarenheter av besluten. Det är emellertid viktigt att understryka att intervjupersonernas uppfattning och erfarenheter av dessa insatser inte kan ligga till grund för en övergripande bedömning av huruvida dessa åtgärder fungerar för målgruppen i stort eller inte.

Med det sagt uttrycker några att upprepade flyttar och åtskillnaden från familjen varit skadliga för dem. De upplever att de "slussats runt" och "saknat en fast punkt". Ett par av dem uttrycker även att de helst ville bo med sina föräldrar. Andra anser i retrospektiv att placeringarna var nödvändiga, eftersom situationen i föräldrahemmet var ohållbar. Problemet anses istället vara att det även i det nya boende saknades trygghet och omsorg. Flera pekar dock på att det sannolikt var svårt att anpassa stödet utifrån deras förutsättningar:

Jag märkte direkt att den här familjen inte kommer orka med mig. För att jag har ett väldigt stort bagage, jag har väldigt många trauman. Jag behöver mycket för att överhuvudtaget kunna funka. Jag är inget vanligt fungerande barn och den här utmaningen kommer dom inte kunna hantera. Så jag tänkte att jag inte ens ska försöka. Och det blev som jag förutspådde.

Det finns dock ett par intervjupersoner som uppger att de i perioder fått adekvat hjälp att komma ifrån en destruktiv situation. Det handlar nästan enbart om insatser som hjälpte dem att bli drogfria. En sammantagen bild är dock att flertalet intervjupersoner inte upplever att de myndighetsåtgärder som vidtagits medfört att deras förutsättningar förändrats. I vissa fall har de till och med förvärrat situationen genom att det blivit svårare att fullfölja skolan. En tjej berättar:

Nej, alltså jag sket i [skolan] då. Plus att jag inte hade tid. Jag gick och lämnade urinprov. Jag har suttit på SIS, jag har suttit på HVB-hem. Jag har suttit häktad, jag har varit hos frivården. Jag hade inte tid med det.

Det är dock omöjligt att, baserat på intervjuerna som underlag, bedöma varför det stöd som de minns inte fungerat. Det flera intervjupersoner själva framhåller är att de både efter och under placeringar fortsatt umgås med "dåliga kompisar", upprätthållit ett narkotikabruk och även fortsättningsvis haft svårt att få andra delar av livet att fungera (familj, vänner utanför den kriminella miljön, skola).

Eget boende

När det gäller upplevda negativa konsekvenser står en samhällsinsats ut i förhållande till fördjupad kriminalitet. Förhållandevis många intervjupersoner har fått hjälp med ett eget boende av socialtjänsten under tonårstiden. Få redogör för varför, men det är troligt att beslutet i många fall hänger samman med utsatthet hemma. Flera uppger att det fanns fördelar med en egen lägenhet, men framhåller samtidigt utmaningar med att självständigt hantera vardagen. Det handlar om svårigheter som kan uppstå när en ung person, med nedsatt psykisk funktion och ett riskbruk av droger, måste ta ett stort ekonomiskt ansvar för eget boende samtidigt som de går i gymnasiet. En intervjuperson beskriver hur hennes svårigheter förstärktes snarare än minskade genom eget boende:

Det var det värsta socialtjänsten någonsin har gjort. Eller det är inte det värsta, för att idag mår jag bra. Trots att det var kämpigt, men det var inte det smartaste valet om de inte ville ha en kriminell ute på gatorna. [...] När jag flyttade till den lägenheten, min ekonomi berodde på min närvaro i skolan. Min skola låg en timme bort, jag hade komplex PTSD. Jag kunde inte sova på nätterna, jag kunde gråta mitt i sömnen, jag hade sömnparalys, jag slutade äta, jag visste inte hur man betalade hyra. [...] Till slut blev det så att jag missade mycket i skolan, för att jag hade ingen närvaro, jag kunde inte ta mig upp i tid. Och min ekonomi blev jätte-, jättedålig.

Flera har inte kunnat sätta gränser i förhållande till sin vänskrets, vilket medfört att lägenheten blivit ett tillhåll för kriminalitet. Det blev ”lite pundigt”, säger en intervjuperson, när kriminella vänner började spendera mycket tid där. Svårigheterna med att sköta vardagen under vuxenblivandet sammanfaller således med en fördjupad narkotikaanvändning och kontakter med kriminella. Situationen möjliggörs, enligt intervjupersonerna, genom minskad tillsyn från föräldrar och myndigheter, men också genom att de aktivt dolde sina problem:

Sakta men säkert så släppte socialtjänsten taget om mig. Vid 16-årsålder fick jag en egen lägenhet. Och varje gång min kontaktperson skulle komma hem till mig så var det väldigt fint, det var städat. Jag hade bryggt te, tagit fram kakor. Jag ville höra ”vad duktig du är” för jag ville att hon skulle bekräfta att min fasad fortfarande var uppe och att hon inte sett igenom den.

Att trots en omfattande personlig, social och ekonomisk problematik tidvis eller kontinuerligt upprätthålla ett sken av ”duktighet” går som en röd tråd genom flera av intervjupersonernas liv. De har arbetat hårt för att på ytan uppfattas som fungerande. Det inkluderar försök att dölja ett eventuellt missbruk för föräldrar och myndigheter, men även ekonomiska svårigheter och umgänge med kriminella. Det blir viktigare än någonsin efter att de nära relationerna till kriminella nätverk inletts.

Intervjupersonernas strävan efter att upprätthålla en fasad kan ses i ljuset av studier som visar att missbruk och kriminalitet resulterar i ett större stigma och därmed andra sociala konsekvenser för tjejer, jämfört med killar (Lander 2003, Estrada och Nilsson 2012). Det är ett av skälen till att tjejers missbruk oftare upptäcks i ett senare skede än killars, vilket kan medföra att insatser sätts in när det är längre framskridet (Socialstyrelsen 2021).

Sammanfattning

Detta kapitel har i korthet visat följande:

- Många av de intervjuade tjejerna har en uppväxt där nya lager av svårigheter successivt bygger på de tidigare. De växer upp med föräldrar som har missbruksproblem, psykisk ohälsa och är kriminellt aktiva. Flera kommer från familjer med sämre ekonomiska förhållanden och där våld från vuxna förekommit. Motsvarande mönster återfinns i det kvantitativa underlaget.
- Andra intervjupersoner har en lägre nivå av svårigheter under uppväxten. Psykisk ohälsa och utsatthet för brott återkommer i denna grupp. Många har, i likhet med de som har en större ansamling av riskfaktorer, också egna skolmisslyckanden bakom sig.
- Även om svårigheterna under uppväxten kan se olika ut är vägen in i kriminella miljöer likartad. Sociala relationer och normalisering av kriminalitet är nästan alltid tjejernas väg in i kriminella miljöer.
- Vissa växer upp med killkompisar som börjar begå brott med kopplingar till kriminella nätverk, andra söker sig dit för att få tillgång till narkotika. De nätverksinvolverade killkompisarna har ett intresse av att involvera sina tjejkompisar för att få hjälp med att förvara och transportera narkotika.
- Under samma period inleder många tjejer en kärleksrelation med en äldre nätverksinvolverad kille, inte sällan tillhörande det kriminella nätverkets högre skikt. Det kriminella nätverket blir därmed en del av tjejens vardag.
- Många har blivit föremål för sociala insatser både tidigt under uppväxten och under tonårstiden. Generellt anses insatserna inte ha påverkat den negativa utvecklingen. Övergången till vuxenlivet uppfattas som svår och kriminalitet som en tillgänglig inkomstkälla.

Delaktighet

I detta kapitel redovisas Brås resultat om tjejers delaktighet och status i de kriminella nätverken. Vi inleder med ett avsnitt om svårigheterna med att ringa in hur och när tjejer ingår i kriminella nätverk. I den påföljande delen av kapitlet redogör vi för strategier som används av tjejerna för att hantera de risker som uppstår i nätverkens närhet. Avslutningsvis ger vi en bild av dubbelheten som kännetecknar tjejers delaktighet: gemenskap, trygghet, ömsesidig lojalitet, svek och utsatthet.

Kapitlet baseras i första hand på uppgifter från intervjuer med tjejer med egna erfarenheter från kriminella miljöer och nätverk. Även data från chattmaterialet och det kvantitativa underlaget presenteras.

Innanför och utanför

I det förra kapitlet redogjorde vi för vägarna in i kriminella miljöer och de första kontakterna med nätverken. Detta kapitel gäller den nya vardagen i närheten av och i de kriminella nätverken. De flesta definitioner av vad ett kriminellt nätverk eller gäng är utgår från en dikotom indelning av individer: medlemmar eller icke-medlemmar (Esbensen m.fl. 2001). Det gäller oavsett om studierna bygger på självidentifiering (enkäter med skolungdomar), forskares egna sammansättningar av populationer (ett urval av medmisstänkta och lagförda för vissa kategorier av brott tillsammans med andra) eller myndigheters kartläggningar (såsom polisens bedömningar). I den här studien utgår vi från tjejernas egen bedömning av huruvida de tillhört ett kriminellt nätverk eller inte. Deras värdering av den egna tillhörigheten är utgångspunkten för vår analys av *om* och i så fall *hur* deras involvering skiljer sig från övriga intervjupersoners.

Detta vägval motiveras i första hand av vad som framkommer i det insamlade datamaterialet. Oavsett om en restriktiv eller extensiv definition tillämpas pekar alla underlag i denna studie på att tjejer utgör en liten del av de kriminella nätverken. I Polismyndighetens underrättelsekartläggning av de knappt 14 000 individer som anses ingå i "samarbeten inom ramen för vad som bedöms utgöra organiserad brottslighet på lokal, nationell eller internationell nivå" är, liksom tidigare nämnts, 5 procent flickor och kvinnor (Polismyndigheten 2024). När populationen utvidgas med individer som anses vara kopplade till nätverksinvolverade personer (drygt 47 000 individer totalt), men inte själva bedöms tillhöra nätverken, är

andelen tjejer 16 procent. Det innebär att kvinnorna är i klar minoritet även om de nätverksinvolverades kontaktnät inkluderas.²⁵

Underrepresentationen av tjejer i populationen kan tolkas på olika sätt. Det skulle kunna vara så att färre nätverksinvolverade tjejer, än killar, upptäcks. En systematisk kartläggning förutsätter att alla individer kan identifieras utifrån könsneutrala kriterier. Men om dessa kriterier utgår från en manlig norm, som inte tar hänsyn till att tjejers delaktighet kan se annorlunda ut, resulterar det troligen i att andelen tjejer blir lägre än den borde vara (Bell 2009, Hayward och Honegger 2014, Haymoz och Gatti 2010, Strömberg Rask 2024).

Sammansättningen i underrättelsekartläggningen ligger dock i linje med de intervjuade tjejernas egen bild. Generellt anses nätverken domineras av män. Dominansen gäller såväl könsfördelning som inflytande. De anser att ”här var det bara män som styrde”, det var ”bara baserat på män” och att det är ”en manligt dominerad bransch”. Flera intervjupersoner uppger att de antingen varit de enda tjejerna eller att de enbart kände till en eller ett par andra tjejer.

Samtidigt poängterar de att tjejerna ändå är fler än man kan tro och att de är viktiga för de brottsliga verksamheterna. De säger att det inte går ”att göra det här med bara grabbar” och att ”jag vet skitmånga tjejer som blir lurade och hustlade”. Intervjupersonerna gör således åtskillnad mellan tjejernas betydelse *för* de kriminella nätverken och tjejers delaktighet *i* de kriminella nätverken. Det innebär att tjejerna kan uppfattas som *både* perifera och centrala samtidigt. Denna slutsats ligger i linje med studier som visat att det inte är ovanligt att tjejer spelar en betydande roll i de brottsliga verksamheterna, utan att varken de själva eller andra uppfattar dem som medlemmar i gäng (jfr Applebaum och Mawby 2018, Negroponte 2009).

Utanför vokabulären

Uppdelningen kan också urskiljas i intervjupersonernas beskrivningar av sin egen relation till de kriminella nätverken. Omkring en tredjedel (8 tjejer) av de som intervjuats uppger att de själva under någon period har ”räknats”, ”varit en del av” och ”setts” som tillhörande ett kriminellt nätverk. Andra som också begått brott tillsammans med

²⁵ Andelen tjejer som bedömts ingå i kriminella nätverk är mycket liten, även i förhållande till samtliga identifierade tjejer. Inom gruppen med de knappt 10 000 tjejerna utgör de som bedömts som aktiva 7 procent.

nätverksinvolverade killar säger istället: "[jag] skulle absolut inte säga att jag är [gängkriminell]" och "jag har ingen connection till den här världen egentligen". Flertalet intervjupersoner har alltså en förhållandevis tydlig bild av huruvida de enbart *deltagit* i nätverkens brottsliga verksamheter eller om de även varit *delaktiga* i själva nätverken. Det finns dock intervjupersoner som uttrycker en ambivalens, både i förhållande till hur deras medverkan värderats av andra och vad som kännetecknar de "som räknas":

När man tänker på nätverket – kan man säga om du ingick där eller inte? Det är det jag inte riktigt vet. Det känns som att jag inte var med, men att han ändå räknade med mig [hennes deltagande i brottsligheten]. Men jag kände ändå att jag inte var med.

Både de som har en tydlig uppfattning om sin position och de som uttrycker osäkerhet förhåller sig till nätverk som saknar formella medlemskap, kvalifikationsprocesser och initiationsriter. Omkring tre fjärdedelar av intervjupersonerna (24 av 31) beskriver de kriminella nätverken på ett sätt som gör att vi kan få en uppfattning om vad det sammanhållande kittet är bland tongivande personer. Flertalet av dem (18 av 24) har erfarenheter från förortsbaserade nätverk, andra från familj- eller släktbaserade nätverk och ett par från miljöer kopplade till kriminella mc-gäng.

Både de förortsbaserade och de släktbaserade nätverken tenderar att ha strukturer och gränser som kan vara mindre begripliga, särskilt för de som befinner sig utanför. En iakttagelse är att intervjupersonerna framför allt tar sin utgångspunkt i roller och hierarkiska relationer när de ska beskriva de nätverk som de haft kontakt med eller ingått i. De nämner att det funnits ledare och hierarkier. Det handlar om nätverk som består av personer som är "täta" och styrda av "äldre", "en chef", "tunga" personer eller "ett stort namn". De involverade befinner sig på olika nivåer i förhållande till ålder och ackumulerad erfarenhet: "det finns folk som styr och yngre som kör". En kvinna beskriver det nätverk som hon haft en nära relation till:

Det är en som är överst och sen är väl alla lite under. Sen finns det ju de småpojarna som dras in i allting och hjälper till och lämnar knark och sånt. Så det är verkligen uppdelat, det är det. [...] [Den äldste], han har varit med längst i gamet liksom, så han är äldst och så blir det liksom yngre och yngre.

En iakttagelse är att den vokabulär som används för att beskriva de delaktigas positioner (yngre, äldre, ledare, springpojke) innebär en indirekt identifikation av vilka som ingår i nätverket. Samtidigt är det bara en intervjuperson som använder termerna om sig själv: "det är pinsamt att säga det, men han gjorde mig till sin springflicka". Ett par intervjupersoner

talat dock i allmänna ordalag om "springistjejer" och ett par säger att de själva "var långt ner". Det är också värt att notera att mediala benämningar som "gröna gummor", nästan helt saknas i intervjupersonernas beskrivningar av de involverade personerna. En intervjuperson som bidragit strategiskt till nätverket i samverkan med "de äldre" (varav alla var män) säger uttryckligen att hon inte vill använda benämningen "äldre" om sig själv. Skälet till det var att hon saknade viljan att utveckla nätverket för egen vinning. Även om hon "kunde ge uppdrag till yngre" vill hon "inte säga att jag hade den rollen för jag var inte där [...] för att bygga upp något eget".

En annan iakttagelse är att även de tjejer som sett sig som en del av grupperingen har ett ambivalent sätt att tala om nätverket. Många talar om "dom", "grabbarna" och "hans vänner" (se citat nedan i detta kapitel), istället för "vi" och "mina vänner". Grupperingen beskrivs alltså som något utanför dem själva, samtidigt som de uppger att de känt en stark gemenskap med den. Det indikerar sammantaget att de generella benämningarna i första hand gäller pojkar och män samt att det oftast är killarna som anses utgöra nätverket.

Sidledes in

Ingen av intervjupersonerna uppger att deras egen eller andra tjejers delaktighet inletts genom den typen av rekrytering som kännetecknar pojkars inträden i kriminella nätverk (jfr Brå 2023b). Flera framhåller att tjejers och killars utgångspositioner skiljer sig åt. Medan killarna i stor utsträckning uppvaktas och manipuleras in i en hierarkisk struktur, kommer de enstaka involverade tjejerna in sidledes. Oftast via en pojkvän. En intervjuperson sammanfattar de skilda villkoren:

Det börjar med en relation från något höger eller vänster som sen leder till att de introducerar en och går i god för en. Så det är inte alltid att folk behöver bevisa sig. Ofta med killar är det mer att man ska bevisa, men tjejer behöver inte alltid bevisa sin lojalitet om man säger så.

Inträdet från sidan innebär att de "hoppas över vissa steg" som killarna vanligtvis behöver ta för att göra karriär inom nätverket. Vanligtvis handlar det om att killarna börjar längst ner, testas och tvingas bevisa sig samtidigt som de successivt skalar upp sin narkotikaförsäljning (Brå 2023b). En intervjuperson säger: "en kille får nog jobba sig upp mer än en tjej gör".

Att kvinnors positioner inte omnämns på ett sätt som tydligt placerar dem inom (eller utanför) nätverksstrukturen kan med andra ord bero på flera saker. Ett skäl kan vara att kvinnor tenderar att bidra till och svetsas

samman med nätverken på andra sätt än män samt att dessa positioner, insatser och relationer saknar etablerade benämningar (Miller 2001). Vår sammantagna bedömning är därför att det inte finns några oberoende parametrar som vi, polisen eller tjejerna själva enkelt kan bedöma sin egen eller andras involvering utifrån.

Däremot går det att tala om relationer, situationer och strategier som resulterat i att kvinnorna upplevt sig vara en del av grupperingen. Det handlar alltså inte om huruvida kvinnor uppfyller vissa villkor för ”medlemskap”, utan om när och hur tjejen och hennes bidrag under en tid blir viktiga för det kriminella nätverket. Vi kommer nu att redogöra mer ingående för tjejernas villkor med fokus på risker och strategier samt erkännande och status.

En riskfylld miljö

Nästan alla de intervjuade tjejerna framhåller risker, snarare än vinster, när de redogör för sin och andras tjejers situation och status i kriminella miljöer. I huvudsak handlar det om att konfronteras med två typer av faror: risken att utnyttjas och risken att dras in i nätverkets konflikter. Riskerna kräver att de intar olika former av strategiska förhållningssätt. Samtliga handlar om att hantera killarnas syn på dem.

Undvika att utnyttjas

De flesta intervjupersonerna är överens om att risken för att bli utnyttjad i en kriminell miljö är överhängande för tjejer. Det handlar dels om risken att luras, tvingas eller manipuleras att begå brott utan adekvat betalning och med stor risk för upptäckt (se nästa kapitel, Brott, för en beskrivning av tjejers villkor i de brottsliga verksamheterna), dels om risken att utnyttjas sexuellt av killarna.

Killarna har, som tidigare nämnts, ekonomiska drivkrafter att involvera utomstående i deras egen brottsliga verksamhet. Samtidigt är många av tjejerna både sårbara och starka. Deras omdöme och förutsättningar påverkas, enligt dem själva, av narkotikamissbruk, psykisk ohälsa, svag impulskontroll och av att de på olika sätt är beroende av killarna. Samtidigt har flera intervjupersoner också motståndskraft – de har både klarat av svåra situationer under sin uppväxt och har lärt sig vad som gäller i miljön.

Risken för att exploateras i brottslig verksamhet nämns inte sällan parallellt med risken att utnyttjas sexuellt av de involverade killarna. De olika formerna av utnyttjanden är ibland integrerade i varandra. Flera intervjupersoner uppger att det är något som de sett hända andra tjejer, snarare än dem själva:

Det jag vet är att dom blir utnyttjade sexuellt, dom som inte har en kille som älskar dom. Dom blir som trasor till killarna, dom använder sönder dom. Om en tjej tar kontakt och bara vill göra affärer med en kille, då kommer han bli sliskig mot henne sen. Han kommer försöka göra något.

Flertalet intervjupersoner säger dock att de har strategier för att hantera såna situationer. De poängterar att de inte är sådana som låter sig utnyttjas, varken för att begå brott eller sexuellt. De är "tuffare" och "starkare" än "vanliga tjejer", samtidigt som de ser "skittjejiga ut". Några säger att de "varit som killar" och betonar att "till och med grabbarna var rädda för mig". Att de har "skinn på näsan" och inte accepterat att "behandlas dåligt" har hjälpt dem att navigera förbi de risker som medfört att "andra tjejer" inte klarar sig i den hårda miljön.

Att utveckla överlevnadsstrategier för att undvika risker och samtidigt få status och bekräftelse kan både vara stärkande och nödvändigt. Samtidigt säger flera att de i efterhand, eller i samband med att involveringen eskalerat, insett att deras möjligheter att styra sin situation varit begränsade. Det gäller i första hand brottsligheten. En intervjuperson säger: "vi ger oss in i något som de vet att vi inte riktigt kan kontrollera". Några har erfarenhet av att en tuff attityd visserligen kan respekteras och accepteras, men det förutsätter att den inte hotar mannens överordnade position. En intervjuperson berättar:

Det var som ett rollspel, typ, vi ska tjafsa nu. För han sa alltid att "du är kaxig". Han uppmuntrade den sidan av mig, att jag står på mig. [...] Men var går gränsen för hur långt jag kan gå? Du tycker att det är sexigt när jag är kaxig mot dig, eller står upp för mig. Du tycker om det, men sen då? Sen när man trampar på hans ego, då har det gått över gränsen och jag ska veta min plats.

Flera intervjupersoner har insett att det egentligen är bindningarna till vissa killar som påverkat deras situation. Det handlar framför allt om relationer till pojkvänner, men också till bröder och uppdragsgivare. De menar att risken för att utnyttjas ökar om man *tror* att man hör till ett nätverk eller att man är älskad på riktigt av en kille, trots att man inte är det. På ett övergripande plan uttrycks det i polariserande termer: "antingen blir du behandlad som smuts eller så blir du behandlad som en drottning". Att killarna kan pendla mellan att behandla tjejer som antingen upphöjda

eller exploaterbara återkommer även i andra studier som berör tjejrers status i gäng (Deuchar m.fl. 2020, Jonker 2012).

Många intervjupersoner som uppger att de beskyddats av sina pojkvänner har ändå erfarenheter av sexuella övergrepp och våldtäkt. Det handlar både om övergrepp inom och utanför en parrelation. Flera har utsatts för våldtäkt av bekanta eller obekanta när de varit medvetslösa, på grund av frivilligt eller ofrivilligt narkotikaintag. Några intervjupersoner har erfarenheter av att anmäla såna våldtäkter, men har känt sig svikna av rättsväsendet. Det har påverkat deras generella tillit till myndigheter.

Mer utsatta för vissa kategorier av brott

Bearbetningarna av data från målsägandestatistiken pekar i samma riktning – att tjejer i kriminella miljöer oftare är utsatta för vissa kategorier av brott, jämfört med killarna. Sammanställningen i tabell 3 visar dock att både tjejer och killar har en hög utsatthet för brott generellt. Under de år som de registrerats av polisen (2021–2023) har knappt en tredjedel av killarna och fyra av tio av tjejerna varit målsägande i ett ärende. 68% av de kartlagda tjejerna har varit målsägande någonsin (2014 – 2023) jämfört med 60% av männen. Andelen som utsatts för brott är således högre bland tjejerna än bland killarna.²⁶ Resultaten kan jämföras med Brås målsägandestatistik.²⁷ Den visar att omkring 2 procent av Sveriges befolkning, varit målsägande år 2024 och könsfördelningen är mycket jämn (Brå 2025a).

Mycket talar för att det finns ett mörkertal för båda könen. Generellt sett varierar anmälningsbenägenheten beroende på bland annat brottstyp och brottsoffrets förutsättningar att anmäla. Våld mellan killar i kriminella miljöer är sannolikt kraftigt underrapporterat, liksom våld och sexuella övergrepp i nära relation för tjejer. Sett till det totala antalet målsägandeärenden som de registrerade individerna kan ha ingått i under sin livstid handlar det dessutom om en underskattning, eftersom Brås

²⁶ De har i genomsnitt varit målsägande i nästan dubbelt så många ärenden som killarna under perioden 2021–2023. Tjejerna har varit målsägare i mellan 2–128 ärenden. Det finns alltså en stor spridning i antalet ärenden de varit målsägare i, och spridningen är större än bland männen. Vissa kategorier av brott (till exempel våld i nära relation) kan både innefatta flera brott (till exempel olaga hot och misshandel) och tillfällen (olaga hot vid flera tidpunkter).

²⁷ I målsägandestatistiken ingår ett urval av brott som riktas mot fysiska personer (Brå 2024). Det handlar om "brott mot person som det med säkerhet har kunnat fastställas att brottet rimligen rör en fysisk målsägare". Därför har "vissa stöldbrott och bedrägerier där både fysiska och juridiska målsägare är vanliga" [...] "tills vidare exkluderats från statistiken" (Brå 2025a).

målsäganderegister endast går tillbaka till 2014. Givet normerna i kriminella miljöer och att ett flertal intervjupersoner har beskrivit en tidigare och långvarig utsatthet (bland annat för våld i hemmet) är det tänkbart att tröskeln för att anmäla brott skulle kunna vara högre i denna grupp.

Tabell 3: Andelen av tjejer respektive av killar i polisens underrättelsepopulation som varit målsägare, samt fördelade på de fem vanligaste kategorierna av ärenden för tjejer.²⁸ N-tal i fotnoter.

Utsatthet för brott	Tjejer	Killar
Någonsin varit målsägande 2014 - framåt ²⁹	68%	60%
Målsägande 2021–2023 ³⁰	40%	30%
Målsägande för olika brottskategorier 2021–2023, av de som varit målsägande under perioden ³¹		
Våldsbrott exklusive relationsrelaterat ³²	43%	67%
Relationsrelaterade brott	37%	8%
Olaga hot och förföljelse exklusive relationsrelaterat	32%	30%
Sexualbrott exklusive relationsrelaterat	16%	1%
Ofredande	20%	10%

Källa: Brås bearbetningar av data från Polismyndighetens nationella operativa avdelnings underrättelseenhet och Brås rättsstatistikenhet.

Tabell 3 visar också att det finns väsentliga könsskillnader inom populationen. Tjejerna är mer utsatta än killarna för relationsrelaterade brott och sexualbrott (utanför nära relation). Vi saknar möjlighet att genom registeruppgifter undersöka huruvida och i vilken utsträckning som tjejerna utsatts för brott av en annan individ i populationen. Däremot visar våra bearbetningar att en avsevärt högre andel av de tjejer som har en partner i materialet (46 procent) har varit målsägande i ett ärende som gäller relationsrelaterade brott, jämfört med de tjejer som inte har en partner i populationen (32 procent). Tabell 4 nedan visar att de registrerade killarna också misstänkts för dessa brottskategorier (för en redovisning av

²⁸ Övriga redovisas i bilaga 2.

²⁹ Antalet tjejer är 9 716 och antalet killar är 51 186.

³⁰ Antalet tjejer är 9 716 och antalet killar är 51 186.

³¹ För samtliga brottskategorier är antalet tjejer 3 891 och antalet killar är 15 397.

³² I kategorin ingår misshandel (exklusive relationsrelaterad), rån med eller utan skjutvapen och försök till mord.

populationens övriga brottsmisstankar, se nästa kapitel, Brotts, samt bilaga 2).³³

Tabell 4 Andelen av tjejerna respektive killarna i polisens underrättelsepopulation som misstänks för brottskategorierna relationsrelaterade brott och sexualbrott utanför en nära relation, under åren 2021–2023, bland de som misstänkts för brott under samma tidsperiod. Killar N= 36 594. Tjejer N= 5 776.

Brottskategori	Tjejer	Killar
Relationsrelaterade brott	8%	12%
Sexualbrott (exkl. i nära relation)	0,50%	5%

Källa: Brås bearbetningar av data från Polismyndighetens nationella operativa avdelnings underrättelseenhet och Brås rättsstatistikenhet.

Ett sätt att förstå den stora utsattheten för sexualbrott utanför nära relation är att ställa den i ljuset av vad som framkommer om synen på sexualitet och kön i de kvalitativa underlagen. Särskilt det avkrypterade chattmaterialet ger en bild av den kriminella miljön som präglad av misogyn normer och praktiker. I konversationerna mellan män förmedlas löpande bilder, önskemål och utsagor om egna sexköp, på ett sätt som gör att det framstår som en normaliserad och integrerad del av männens liv. Det sker även i deras chattar med kvinnliga uppdragstagare. En intervjuperson lyfter fram detta inslag som den viktigaste skillnaden mellan kriminella nätverk och det omgivande samhället när det gäller synen på kvinnor och män: ”det är mycket typ prostituerade, eskorter och strippor, alltså”.

Trots att en rå ton präglar många av dessa dialoger uttrycks ibland en medvetenhet om hur de egna normerna och praktikerna kan framstå för personer utanför kriminella miljöer. Det blir särskilt tydligt i några chattrådar som gäller organiserade försök att få kvinnor att dra tillbaka anmälningar om våldtäkter som nätverksinvolverade killar misstänks för. Nedan beskrivs ett sådant händelseförlopp:

En kvinna har anmält att hon blivit våldtagen av flera män som ingår i kriminella nätverk. De misstänkta männens vänner är upprörda över de potentiella konsekvenserna av en ”påstådd” våldtäkt. I chattarna säger de att deras kompisars liv kan ha förstörts. De påpekar det olyckliga i att ”man kanske klarar sig för större saker, men dom små är också farliga”. De anser att ”horan” skadar nätverkets varumärke. De chattande männen oroar sig för hur händelsen ska uppfattas av allmänheten: ”bara det att flera gängkillar varit där samtidigt och alla haft sex med en stackars liten tjej, bara det ser jättedåligt ut”. I samband med att de börjar utöva påtryckningar mot målsägande konstaterar de att hon

³³ Skillnaderna är större mellan de tjejer och de killar som kategoriserats som aktiva. I denna grupp har nästan dubbelt så stor andel av killarna (9 procent) misstänkts för relationsrelaterade brott, jämfört med tjejerna (5 procent).

inte har några andra kriminella män som backup. När mutförsöken tycks fungera är de nöjda, de har "slaktat systemet". Andra strategier har också övervägts. De tänker högt: "vill hon ha hela sitt liv uppläst i en rättegång, allt om hennes sexliv och drogmissbruk?". (Brås sammanfattning)

En annan iakttagelse från bearbetningen av de avkrypterade chattarna är att sexualiserat våld förefaller ingå i arsenalen av bestraffningar man vill rikta mot både män och kvinnor som ansetts göra fel i förhållande till nätverket. I en chatt säger till exempel en av de manliga uppdragsgivarna att han är trött på en kvinnlig uppdragstagare: "horan är trög" och "borde våldtas". I förhållande till män beskrivs det som en uppskalning av våldet: "nya nivåer av råhet". Huruvida sexuellt våld verkligen verkställs som bestraffningar framgår inte i chattmaterialet, men i intervjuerna säger sig enstaka tjejer veta att det sker. De nämner våldtäkter mot män i samband med kidnappningar. Det handlar om att förnedra den utsatta mannen genom att penetrera honom med tillhyggen och tvinga på honom kvinnokläder.

Uppgifterna om utsatthet ligger i linje med kvalitativa studier som visat att risken för att utsättas för sexuella övergrepp är hög i gängmiljön (Miller 2001, Peterson 2012). De visar också att manliga och kvinnliga gängmedlemmar, oftare än befolkningen i stort, har erfarenheter av trauman. Andelen är dock högre bland kvinnorna (Coid m.fl. 2020, Frühling 2008, Hayward och Honegger 2014, Joe och Chesney-Lind 1995, Raby och Jones 2016, Selmini 2020, Wang 2000). Utsatthet för brott kan leda till negativa fysiska, mentala och beteendemässiga konsekvenser som i sin tur kan öka risken för att begå brott (Illinois Criminal Justice Information Authority 2020).

Dras in i konflikter

En generell iakttagelse är att ett flertal intervjupersoner genomgående förhållit sig till risken att dras in i ett kriminellt nätverkets konflikter med andra nätverk. De menar att det inte är möjligt att på längre sikt ha ett tryggt liv om man har en nätverksinvolverad pojkvän. Förr eller senare blir tjejen en måltavla för hans fiender. En intervjuade tjej beskriver ambivalenta känslor:

Jag kunde känna mig trygg när jag var med honom. På sätt och vis. Men även otrygg, för du vet aldrig vad som händer. Fan vet jag om någon är ute efter honom. Och så sitter jag där på soffan med honom.

En sådan fara kan också uppstå om tjejen själv tillhör ett nätverk. Dessutom kan en uttalad lojalitet med en gruppering medföra att tjejen förväntas eller själv vill delta i pågående uppgörelser. En intervjuperson anser att hon själv blev en del av nätverket till följd av en konflikt:

Såg du dig själv som en del av grupperingen? Ja, det blev ju så till slut. Efter ett tag blir det så. Hur fick du en känsla av att det var så? Ja, för det blev ju liksom skjutningar. Mina vänner blev skjutna och dom sköt mot den andra grupperingen. Inte för att jag har något med det att göra, men det blir ändå så att när man varit i en vänskapskrets så pass länge, så är man ju med dom [...] Alltså jag gjorde vissa saker för att jag tänkte på dom. När jag sett nära gått bort, så var det, ja, men det här måste jag göra. För att hjälpa dom. Alltså, den här grupperingen – jag var väldigt lojal med dom. Och dom var lika lojala mot mig.

Risken för att dras in i konflikter är svår att påverka. Men flera säger att de försökt att öka distansen till nätverket genom att begränsa informationsflödet. Det gäller särskilt intervjupersoner som har haft en pojkvän i ett kriminellt nätverk. De säger att de har ansträngt sig för att ”vara helt ovetande” och påpekar att ”du lär dig att aldrig vilja höra sånt”. De berättar att pojkvännen också agerat för att skydda dem: ”han sa hela tiden: du ska inte veta något, du ska inte vara inblandad”. Pojkvännernas omsorg är ofta inriktad mot att skydda flickvännen från rättsväsendet. Om hon inte vet något om nätverket och deras brottslighet kan hon inte anses vara medskyldig till brott. Samtidigt har flera erfarenheter av att pojkvännen i ett skarpt läge inte tvekat inför att lägga skulden på dem. En intervjuperson som reflekterat vill rikta ett råd till andra tjejer som inte inser farorna med att veta för mycket:

Vi säger att det är en grupp med grabbar. Om de sitter och diskuterar vissa saker: stick därifrån! För du vill inte höra såna saker. Du tycker kanske att det är spännande, de planerar ett rån nu. Men du ska inte höra sånt!

En annan strategi som nämns är att undvika att överhuvudtaget ha en pojkvän i kriminella nätverk. En av de intervjupersoner som blev tillsammans med en nätverksinvolverad kille säger att ”det var det sämsta jag kunnat göra”.

Erkännande och status

Sammantaget präglas tjejers situation i kriminella miljöer alltså av multipla risker, samtidigt som många är beroende av killar i kriminella nätverk. Relationerna till killarna kan vara en förutsättning för att tjäna pengar samt få ökad status och beskydd. För några innebär det att egen involvering i nätverk blir ett alternativ, även om det inte alltid framstår som ett eget val.

Det som kännetecknar de tjejer som sett sig som en del av en gruppering är att de haft sociala relationer med andra än den egna pojkvännen, killkompisen, pappan eller den enskilda uppdragsgivaren. De beskriver relationer som bygger på respekt och ömsesidig lojalitet. Det rör sig således om ett umgänge som tjejen själv är en aktiv del av, hon är inte bara med som flickvän. Dessa intervjupersoner skiljer sig från andra som i första hand samarbetat med *en* enskild nätverksinvolverad kille – ofta sin pojkvän. Flera av dem beskriver ett närmast jämlikt partnerskap där de sålt narkotika sida vid sida ("vi var som Bonnie och Clyde"), planerat våldsdåd och varit med på gemensamma "rusher" (vanligtvis transporter av vapen och narkotika). Samtidigt hölls de åtskilda från killens engagemang i grupperingen.

Jag koordinerade luren. Vi gick aldrig och träffade nån, vi var bara hemma. Det kunde vara någon gång att han träffade en kund, om det inte fanns någon annan som kunde göra det. Det var jag som höll i kontakterna, både med kunder och kranar. Han gjorde andra grejer, dom stora grejerna. Det var inte så många som visste att vi var tillsammans.

Det innebär att även om "tjejen krigar [kämpar] tillsammans med sin kille" kan hennes insatser uppfattas som en integrerad del av deras privata relation och därmed vara osynlig för omvärlden. De ses följaktligen inte heller som en del av grupperingen.

Ömsesidiga relationer

Den tredjedel av intervjupersonerna som under en period sett sig som en del av nätverket beskriver en daglig samvaro. Flera har haft en pojkvän inom nätverket, men betonar ett bredare socialt umgänge. En säger: "jag gick ut med hunden på kvällen och pratade med dom [grabbarna] om läget". En annan berättar: "man firar ju tillsammans, lika mycket som man planerar tillsammans". Flera intervjupersoner uppger att de "liksom hänger med alla, yngre och äldre". Det handlar om upplevd trygghet, gemenskap och att ha roligt. Det medförde att självförtroendet stärktes: "jag kände mig fett ball". Den ömsesidiga lojaliteten och tilliten mellan tjejen och de nätverksinvolverade killarna känns naturlig. Det handlar om ett förtroligt umgänge där tjejen både ger och tar. Inträdet i den nya gemenskapen innebär inte sällan ett utträde ur det övriga livet. Samtidigt som umgänget koncentreras till "grabbar" döljs involveringen för den egna familjen och tjejkompisar: "det var ingen som visste". Familjemedlemmar och vänner som ifrågasatte det som pågick stängdes ute:

Jag sa upp kontakten med alla vänner som sa till mig att det började eskalera: "vi vet inte exakt vad du gör, men det här är inte bra för dig". Då sa jag direkt: "hejdå, du fattar ingenting". Så det var väldigt få som jag hade kvar i slutänden, som var mina egna vänner, som inte var hans vänner, eller de här grabbarna.

Flera intervjupersoner uppger dock att killarna ställt upp för dem och därmed blivit deras nya sociala skyddsnät. Det var killarna i det kriminella nätverket som de kände sig trygga med: "det blev ju min familj, de var ju väldigt fina mot mig". Den lojalitet som växer fram har också betydelse för tjejernas involvering i nätverkens brottslighet.

På ett generellt plan har flera svårt att se hur deras villkor och relationer skulle skilja sig från killarnas. Tjejens kön anses spela mindre roll när det visar sig att hon kan fungera i gruppen och bidra till nätverkens verksamheter. Det handlar i slutändan om vilka individer som står till buds och kan kliva fram när det är skarpt läge: vem är bra på att organisera, vem kan övertala andra, vem skulle kunna "goa", vem kan förvara vapen, vem kan boka biljetter och bilar, vem kan smuggla och vem kan skjuta. Flera tjejer betonar också att oskrivna regler gäller både killar och tjejer. Det handlar till exempel om "att man är lojal", "inte kommer berätta någonting för personer som inte är inkluderade i den cirkeln", "att man inte umgås med folk som inte vill dom något gott", "att man är kapabel att ställa upp" och inte lyssna på musik som är associerad med kriminella nätverk som de är i konflikt med.

Det handlar också om att anamma den moral som råder kopplat till våld och grymhet. En intervjuperson säger att hon passade in i grupperingen eftersom "mitt tankesätt var nog mycket som deras så att säga, är man med i leken får man leken tåla, om folk dör är det på grund av dom själva". De könsneutrala förhållningsreglerna kan dock få andra innebörder i praktiken. En intervjuperson sammanfattar villkoren: "jag [skulle] säga att rollerna är nästan likadana, skillnaden är väl bara att tjejer är mer sårbara". Det handlar om behovet av beskydd från killar.

Skenbar trygghet

Flera intervjupersoner anser att tryggheten och lojaliteten inom nätverken är flyktig och falsk. I efterhand har de insett att gemenskapen inte är på riktigt: "man var vänner från början, men inte på det sättet". Flera beskriver den även som temporär: "den här tilliten kan försvinna jättesnabbt". I intervjuerna riktar sig flera utåt och vill kommunicera sina erfarenheter och nya tolkningar av situationen. De talar till tjejer i samma situation och säger: "du är inte speciell" och "ni har blivit så jävla lurade". Ett par

utsträcker resonemanget. De framhåller att det handlar om en social och ekonomisk kontext där exploatering utgör grunden för nästan alla relationer, även de mellan killar. En intervjuperson säger:

Tjejer har ingen roll. De här småpojken har ingen roll. Ingen alls. De här rapparna som spelar tuffa, de har ingen roll alls. Det är de äldre som har hållit på länge som faktiskt är någonting, det är de som har lyckats bygga upp någonting.

Trots det har kön ändå betydelse. Flera intervjupersoner beskriver en snabb devalvering av deras värde, efter att en kärleksrelation med en nätverksinvolverad pojkvän avslutats. Trots att de ingått i nätverkets gemenskap visar sig respekten i första hand varit beroende av pojkvännens status. En intervjuperson berättar vad som hände efter att hennes pojkvän avlidit:

Dom som varit rädda för honom förut blev helt respektlösa sen. [...] Dom såg ner på mig, kallade mig hora, jag blev stämplad av dom killarna. Dom som han tagit ut i skogen och slagit sönder, dom som inte ens vågat titta honom i ögonen innan.

Dessa erfarenheter ligger i linje med vad som framkommit i andra studier som visat att kvinnors status kan vara intimt förknippad med mannens beskydd (Deuchar m.fl. 2020, Jonker 2012). Så länge relationen är intakt är tjejerna skyddade från våld och utnyttjande från andra gängmedlemmar, vilket dock kan omprövas om relationen tar slut (Deuchar m.fl. 2020).

Att nätverkets lojalitet i första hand ligger hos pojkvännen har blivit särskilt tydligt för intervjupersoner³⁴ som utsatts för våld inom kärleksrelationen. Några intervjupersoner säger sig veta att misshandel och andra kränkningar varit kända bland killens vänner. De sanktionerade inte hans beteende, men de agerade inte heller för att förhindra det: ”i den kulturen går man typ inte och lägger sig i”. Killarnas nätverksinvolvering kan också anses förstärka tjejernas våldsutsatthet, bland annat genom vetskapen om vad han utsatt andra för. Flera säger att de har skakats i grunden när de förstått vad deras pojkvän varit delaktig i: ”han hade kidnappat folk, torterat, jag kunde inte fatta att han gjort det, jag kunde inte fatta det”. Det är framför allt råheten i våldsutövningen som kan förstärka kvinnans oro:

Och då får ju jag se filmen. [...] Jag var genuint illamående. Det var det äckligaste jag nånsin sett. Han bara: ”han förtjänade det”. Jag bara: ”på vilket sätt, kan du förklara för mig?”. ”Ja, men han har ju lurat oss”. Aja, han hade kunnat fått en fet jävla örfil, och det räcker kan jag tycka. Eller en box. Fine. Alltså om vi ska tänka logiskt nu. Men man

³⁴ Gruppen kvinnor som utsatts för våld i nära relation av en nätverksinvolverad man omfattar ett flertal intervjupersoner och således inte enbart de intervjupersoner som vi kommit i kontakt med via kvinnoorganisationer.

behöver ju inte stå och förnedra på det där sättet. Och då kan du ju tänka dig vad dom har varit kapabla till. *Vad händer med dig när du ser det här?* Alltså i början var det chocken, sen så var jag inte förvånad längre. Men då började det byggas i mig. Vad kan han göra med mig.

En övergripande iakttagelse är att redogörelserna går i linje med vad som är känt om våld i nära relationer generellt (se t.ex. Brå 2021d), även om det finns en särskild utsatthet kopplat till nätverken. Intervjupersonernas erfarenheter omfattar en bredd av utsatthet: från kontrollerande beteenden, tvång till ekonomiska åtaganden, förnedrande ord och aggression mot ting i hemmet till våldtäkt, misshandel och mordförsök. För några finns ett samband mellan utsatthet och deras egen involvering i brottslighet:

När intervjupersonen var 19 år träffade hon sin första riktiga kille. Han var 10 år äldre och var med i olika kriminella nätverk under deras tid tillsammans. Han var drogfri, men tog senare återfall. Då slog han henne ofta och isolerade henne från vänner och familj. När han tog droger blev han paranoid och trodde att hon var otrogen. Då ville han att hon skulle vara med hela tiden så att han kunde hålla koll på henne. Hon var med när han och hans vänner pratade om allt. Hon hjälpte honom också att sälja droger. (Brås anteckningar från en intervju som inte spelats in)

Ett par intervjupersoner anser att omvärldens syn på den egna brottsligheten måste förstås i förhållande till utsattheten i parrelationen. De anser att myndigheter prioriterar utredningar av nätverksbrottslighet framför relationsvåld. En intervjuperson ger sin bild:

Under rättegången fick jag veta att dom [polisen] lyssnat på hans nummer och då fanns jag med, i bakgrunden hör man mig. Du vet, man hör ju allting. Då tänker jag så här: om du lyssnar tillräckligt på kriminella män, dom har hört när han skriker på mig, när han hotar mig, säger glåpord, när han säger att jag ska tvätta pengar, du ska göra det här. Där måste nånting hända! Dom måste få en befogenhet att kunna använda det där också. Bara bryta sig in i ett hem och säga: du ska bort härifrån med barnen. Plocka honom. Och sätta en kvinna i säkerhet.

Sammanfattning

Detta kapitel har i korthet visat följande:

- Tjejerna utgör en mindre del av de kriminella nätverken och saknar ofta inflytande. De är deltar i nätverkens brottsliga verksamheter, men ses vanligtvis inte som en del av grupperingen.
- De är sällan med på samma villkor som männen. Tjejer rekryteras vanligtvis inte och ingår inte i de hierarkiska strukturer där killar förväntas bevisa sig, klättra i status och successivt tjäna mer pengar.

De vanliga benämningarna för roller inom nätverket (springpojke, äldre, yngre) används sällan om tjejer.

- Det som kännetecknar de tjejer som sett sig som en del av en gruppering är att de haft sociala relationer med andra än den egna pojkvännen, killkompisen, pappan eller den enskilda uppdragsgivaren. De har sociala relationer som bygger på respekt och ömsesidig lojalitet. Samtidigt är deras status ofta beroende av den närstående mannens status och beskydd.
- Tjejer behöver balansera mellan stereotyp kvinnlighet och att visa sig vara mer kapabla än vad som förväntas av en tjej, för att hantera risker i nätverksmiljön. I första hand handlar det om att undvika att exploateras i brottsliga verksamheter och utnyttjas sexuellt.
- Brås registerdata visar att de 10 000 kartlagda individerna är en mycket brottsutsatt grupp. 40 procent av tjejerna och 30 procent av killarna har varit målsägande under tidsperioden 2021–2023. Drygt en tredjedel av dessa tjejer har varit målsägande i ett ärende som gäller relationsrelaterad brottslighet.

Brott

I det här kapitlet presenteras Brås resultat gällande tjejers brottslighet kopplat till kriminella nätverk. Inledningsvis redovisas vilka kategorier av brott som tjejer tenderar att misstänkas för. Därefter redogör vi för tre vanliga sätt att delta i de kriminella nätverkens brottsliga verksamheter och hur villkoren skiljer sig åt mellan de olika involveringsformerna.

Kapitlet bygger både på uppgifter från intervjuerna och data från rättsväsendet. Sammanställningar av underrättelsepopulationens misstankehistorik, förundersökningar och avkrypterade chattar redovisas för att visa hur intervjupersonernas erfarenheter förhåller sig till sammansättningen av brott som upptäcks och utreds.

Varierande brottslighet

Analysen av data om misstankar om brott som registrerats på individer i polisens underrättelsepopulation visar att det stora flertalet tjejer³⁵ som anses tillhöra eller vara kopplade till nätverk varit misstänkta för brott. Av samtliga nästan 10 000 tjejer har 79 procent någon gång³⁶ misstänkts för brott och 59 procent har varit misstänkta under åren 2021–2023. Andelen är ungefär lika stor bland de som kategoriserats som aktiva respektive kopplade till kriminella nätverk.³⁷ Resultaten ligger i linje med resultat från amerikanska och europeiska studier som visar att tjejers deltagande i nätverkens brottslighet sällan inskränks enbart till icke-brottsliga sysslor (Curry 1998, Esbensen m.fl.1999, Joe och Chesney-Lind 1995). Även om de registrerade tjejerna i mycket hög utsträckning misstänkts för brott är andelen ännu högre bland killarna. Nästan alla (90%) har någon gång varit misstänkta och knappt tre fjärdedelar har varit det under den kartlagda treårsperioden.

³⁵ Redovisningen gäller samtliga registrerade tjejer, såväl de som är straffmyndiga (från 15 år och uppåt) och inte.

³⁶ Misstankeregistret sträcker sig tillbaka till år 1995. Uttaget från misstankeregistret omfattar därför misstankar mellan åren 1995 och 2023. Det innebär att det kan finnas en viss underskattning avseenden andelen som misstänkts för brott bland äldre kvinnor och män i populationen.

³⁷ Det gäller både för perioden 2021–2023 och för brottmisstankar 1995 – 2023.

Tabell 5. Andel tjejer och killar i Polismyndighetens underrättelsepopulation som har misstänkts för minst ett brott 2021–2023. Tjejer N = 9716. Killar N = 51 186.

	Tjejer	Killar
Någonsin misstänkts (1995 – 2023)	79%	90%
Misstänkts för brott 2021–2023	59%	72%

Källa: Brås bearbetningar av data från Polismyndighetens Nationella Operativa Avdelnings underrättelseenhet och Brås rättsstatistikenhet.

Mängden brottsmisstankar varierar stort mellan gruppen killar och gruppen tjejer. I genomsnitt har tjejer misstänkts för brott 18 gånger någonsin och 5 gånger under 2021–2023. Det ska jämföras med killarnas genomsnitt med 37 brottsmisstankar någonsin och 8 brottsmisstankar under den aktuella treårsperioden. Spridningen av antalet brottsmisstankar per individ är större bland männen än bland kvinnorna.³⁸ Tabell 6 visar de tio vanligaste brottskategorierna som tjejer har misstänkts för under 2021–2023. Andelen tjejer jämförs med killarna. En fullständig tabell med samtliga brottskategorier redovisas i bilaga 2.

Tabell 6. De tio vanligaste brottskategorierna bland tjejer som registrerats i Polismyndighetens underrättelsepopulation och misstänkts för brott för åren 2021–2023. Fördelningen bland tjejerna jämförs med de killar registrerats i populationen och misstänkts för brott under samma tidsperiod. Tjejer N= 5 776. Killar N = 36 594.

	Tjejer	Killar
Vapen, LBE ³⁹ och sprängningar	12%	19%
Rån utan skjutvapen	20%	16%
Olaga hot eller förföljelse	11%	20%
Misshandel exklusive relationsrelaterat	18%	28%
Trafikbrott	21%	32%
Stöld och tillgrepp, häleri	20%	25%
Narkotika, bruk	48%	60%
Narkotika och dopning – innehav, överlåtelse, framställning	53%	63%
Bedrägeri	17%	14%
Penningtvätt	21%	18%

Källa: Brås bearbetningar av data från Polismyndighetens Nationella Operativa Avdelnings underrättelseenhet och Brås rättsstatistikenhet.

Redovisningen ovan indikerar att de delar av tjejernas involvering som upptäcks av rättsväsendet i första hand gäller vinstdrivande brottslighet (narkotikabrott⁴⁰, bedrägerier, penningtvätt), egen narkotikaanvändning och våldsbrott (misshandel, rån). Intervjupersonerna har varierande erfarenheter både när det gäller vilka brott de begått, hur de kombinerats

³⁸ För gruppen killar är standardavvikelsen 70, för gruppen tjejer 38.

³⁹ Brott mot lagen om brandfarliga och explosiva varor (2010:1011).

⁴⁰ Det gäller narkotikabrott av normalgraden eller grova brott, det vill säga exklusive ringa narkotikabrott.

och med vilken intensitet. En övergripande iakttagelse är att ett flertal begått olika typer av allvarliga brott. En intervjuperson berättar vad hon ägnade sig åt under tiden då hon var delaktig i ett kriminellt nätverk: ”det kan vara allt från rån, mord, mordförsök, misshandel, utpressning, bedrägeri, skottlossning, drogleveranser [...] hämta vapen [...] jag var fan överallt”.

Narkotikadistribution

Majoriteten av de intervjuade tjejerna uppger dock att de främst varit involverade i narkotikadistribution. Fördelning av misstankar för de kartlagda tjejerna i polisens underrättelsepopulation visar på motsvarande mönster. Drygt hälften har misstänkts för narkotikabrott (exklusive eget bruk) någon gång och under perioden 2021–2023. Andelen killar som misstänkts för narkotikabrott är emellertid betydligt högre.

Omkring en tredjedel av intervjupersonerna har under någon period varit verksamma som narkotikasäljare: ”alla gör det, det blir normaliserat för en”. Erfarenheterna varierar från att ha ”småbecknat” (sålt narkotika i mindre omfattning) till att dominera narkotikaförsäljningen av en viss drog på en viss plats. En övervägande majoritet av intervjupersonerna har dock i första hand erfarenheter av att förvara, packa och transportera både mindre mängder och större narkotikapartier.

Utsagorna ligger även i linje med den sammantagna bilden av de kartlagda chattmeddelandena. Flertalet chattrådar (rörande 30 av de 37 identifierade tjejerna) gäller medverkan i narkotikahandel. Det handlar framför allt om transporter av narkotika. Ett par gäller dock narkotikahantering för försäljning på Darknet. Liksom nämnts tidigare bör detta dock ställas i ljuset av att de krypterade telefonerna lämpar sig särskilt väl för att koordinera förflyttningar av narkotika. Att i realtid kunna förmedla korta instruktioner till mottagaren av chattmeddelandet om var, när, och hur en narkotikatransport ska genomföras kan vara en förutsättning för att minska riskerna. Tyngdpunkten på narkotikahantering ligger emellertid i linje med studier som visat att kvinnor återkommande agerar narkotikakurirer till förmån för organiserad brottslighet (Van San och Sikkens 2017, Young 2009). Även en analys av ett hundratal domar som baseras på bevisning från Encrochat visar på motsvarande mönster (Strömberg Rask 2024).

I chattarna blir det tydligt att det finns en löpande efterfrågan på tjejer med körkort ”som kan sin sak”. Det visar både att tjejer upplevs tillföra ett mervärde och att det finns en löpande omsättning på arbetskraften. Utöver

att utföra själva uppdragen tillhandahåller kvinnorna också vissa resurser som möjliggör brott. I chattarna framkommer att killarna ber tjejerna att stå som ägare av bilen, hyra förvaringsplatser och upplåta sitt hem. På så vis kan narkotikan förflyttas och förvaras, utan att det finns spår (till exempel i bilregistret) som leder tillbaka till killen⁴¹

Bedrägerier och penningtvätt

Både intervjumaterialet och fördelningen av misstankar för individerna som registrerats i polisens underrättelsekartläggning talar för att många tjejer deltar i fler vinstdrivande verksamheter än narkotikadistribution. Det handlar framför allt om penningtvätt och bedrägerier. Omkring en fjärdedel av de kartlagda tjejerna (som misstänkts för brott) har någon gång misstänkts för bedrägerier och 17 procent har en sådan brottsmisstanke registrerad under åren 2021–2023. En något större andel (21 procent) har misstänkts för penningtvätt vid minst ett tillfälle under dessa tre år.

Det finns skäl att tro att tjejer är särskilt viktiga för bedrägeriverksamheterna. Flera av de intervjuade tjejerna har under någon period begått bedrägerier. Erfarenheterna varierar mellan småskaliga bedrägerier till storskaliga verksamheter. Det handlar i första hand om telefonsamtal till brottsoffer som luras att överföra pengar: ”det är så enkelt att tjäna så mycket”. De småskaliga insatserna kan dessutom begås parallellt med andra brott, exempelvis narkotika- eller vapenleveranser. Ett par tjejer har varit drivande i bedrägerier i stor skala, som kriminella nätverk tjänar mycket pengar på. En intervjuperson berättar:

Vi hade personer som vi samarbetade med som bodde i [land]. De jobbade på ett företag och det var miljonbelopp. Alltså, så mycket pengar man tjänade på det här, förlåt alltså det är så fucked up, att det är så enkelt att tjäna så mycket. Det var bokstavligen som ett arbetspass. Under en månad tjänade jag nästan 100 000 kronor.

Flera intervjupersoner uppger att tjejer passar bättre för bedrägerier än en ”grabb”. Det kan ses i ljuset av att den förmåga som efterfrågas är att inge förtroende och se respektabel ut, snarare än att kunna skrämma någon.

Både bedrägerier och narkotikahandel innebär en hantering av brottsvinster som kan falla under penningtvättsbrottslagstiftningen.⁴² Det gäller dels själva mottagandet av brottsvinster, dels hanteringen för att

⁴¹ En mer utförlig redogörelse för de olika sätt som tjejerna involveras i narkotikalogistiken redovisas i avsnittet ”Ersättning och inflytande” i detta kapitel.

⁴² SFS 2014:307 Lag om straff för penningtvättsbrott.

omsätta pengarna (nya investeringar i brott eller införsel i banksystemet). I det kvalitativa materialet finns emellertid få uppgifter om involvering i penningtvätt. En tänkbar anledning till det är att hanteringen av brottsvinster i första hand förekommer som en del av vardagen – få intervjupersoner omnämner det som en särskild syssla eller brott de ägnar sig åt. En intervjuperson beskriver det istället som något som hänger ihop med narkotikahandling: ”tvätta pengar, lämna varor åka fram och tillbaka, hämta grejer, hämta pengar”. I intervjuerna förekommer ett par exempel på hur tjejer kan involveras som kan anses vara typiska för organiserad penningtvätt:

För att hämta ut pengarna [via växlingskontor] behöver man ett namn och legitimation. Det är speciellt yngre gymnasietjejer som gör det för lite extrapengar, ett- tvåusen. Hon ska vara [ostraffad]. Jag har sen hämtat kontanterna ifrån dom och pengarna går till honom [uppdragsgivaren]. Sen tvättar han pengarna genom bitcoins.

I chattmaterialet förekommer också några dialoger där man bland annat efterfrågar tjejer som kan förvara pengar samt köra kontanter till olika platser.

Koppleri och prostitution

I tidigare forskning om organiserad brottslighet återkommer människohandel för sexuella ändamål och koppleri som en näringsgren där tjejer oftare än annars involveras som kriminella aktörer. Mycket få tjejer och killar i polisens underrättelsepopulation har dock registrerade misstankar som direkt skulle kunna härledas till profit på köp av sexuella tjänster. Bland de intervjuade tjejerna finns enstaka erfarenheter. Ett par av dem berättar om en logistik där killar i kriminella nätverk ägnar sig åt att exploatera utsatta tjejer och samverkan med tjejer som lurar killar som vill köpa sex. I det senare fallet handlar det om utpressning eller rån av killar som sökt sig till så kallad ”sugardejting”, där tjejerna använder de nätverksinvolverade killarna som back-up. Ofta tycks det inte ske några faktiska sexköp i de fallen. Istället lockas männen till en plats där de blir rånade. I vår kodning av de krypterade chattarna saknas uppgifter om motsvarande brottslighet.

Baserat på våra underlag kan vi inte bedöma huruvida sexuell exploatering av kvinnor utgör en väsentlig del av nätverkens verksamheter, eller om kvinnor har en framträdande roll i den, på motsvarande sätt som beskrivits i studier av kriminella miljöer i andra länder (Brå 2008:24, Brå 2016:12, McCarthy 2019, Selmini 2020). Vi kan dock konstatera att det saknas sådana uppgifter i samtliga underlag för studien.

Egna våldsbrott

En majoritet (57 procent) av de flickor och kvinnor som registrerats i polisens underrättelsekartläggning har misstänkts för minst ett våldsbrott mellan åren 1995 – 2023.⁴³ Under treårsperioden 2021–2023 har en tredjedel av tjejerna en sådan misstanke registrerad.⁴⁴ Andelen är nästan lika stor bland de aktiva som bland de kopplade tjejerna. De vanligaste kategorierna av våldsbrott bland de registrerade tjejerna under åren 2021–2023 är brottskategorierna misshandel exklusive i nära relation och rån utan skjutvapen. Rån utan skjutvapen och narkotikabruk är, som tidigare nämnts, dessutom de vanligaste brottskategorierna som debutbrott (antingen för sig eller i kombination med andra brottskategorier).

Tjejer som misstänkts för minst ett våldsbrott är oftare misstänkta för brott i stort, jämfört med övriga brottsmisstänkta tjejer i populationen. Skillnaderna är mycket stora. De våldsmisstänkta tjejerna har i genomsnitt 27 misstankor om brott någonsin. De tjejer som varit brottsmisstänkta, men inte för våldsbrott, har totalt 6 registrerade misstankor i genomsnitt. Det finns även en variation avseende andra brottsmisstankor. Möjligen har de tjejer som aldrig misstänkts för våldsbrott en delvis annorlunda bakgrund och tyngdpunkt i sin brottslighet. Betydligt fler av de som *aldrig* misstänkts för våldsbrott har debuterat med vinstdrivande brott: penningtvåtsbrott (11 procent jämfört med 1 procent bland de våldsmisstänkta), eget bruk av narkotika (26 procent jämfört med 11 procent bland de våldsmisstänkta) och överlåtelse av narkotika (23 procent jämfört med 6 procent bland de våldsmisstänkta). Ett sätt att tolka fördelningen är att de tjejer som inte är våldsmisstänkta oftare tillhör gruppen som initialt haft ett större avstånd till kriminella miljöer, men involverats till följd av ett narkotikamissbruk (se kapitlet Vägar in).

Omkring en tredjedel av intervjupersonerna uppger att de utövat våld. Våldsutövningen har funnits länge i deras liv: ”misshandel har jag alltid hållit på med”. Flera av dem anser att tjejer inte har sämre förutsättningar att utöva våld för att de är fysiskt svagare: ”det där är bullshit, det handlar mer om psyke.”. De flesta talar i första hand om att ”slå sönder” [misshandla], råna och hota. Ett par beskriver dock våldsutövning som innebär omfattande och livshotande skador på brottsoffret. Flertalet av de

⁴³ De brottsrubriceringar som inkluderats är de som ingår i brottskategorierna mord och mordförsök, misshandel övrig, rån med skjutvapen och rån utan skjutvapen. Bland killarna är motsvarande andel 70 procent.

⁴⁴ Motsvarande andel bland killarna är 40 procent.

intervjupersoner som varit våldsaktiva tillhör gruppen som uppger att de varit utsatta för våld i hemmiljön under uppväxten och tidigt lärt sig att slåss. Våldsbrotten handlar både om utåtagerande beteende och om förmågan att använda våld för instrumentella syften, till exempel för att råna någon. En intervjuperson beskriver hur dessa två former av våld kan hänga ihop:

Alltså, jag har varit i så många slagsmål. Jag har slagits mer med killar än vad jag har slagits med tjejer. Vi var 40 elever i vår klass, jag har slagit 28 av dom. Och det är inte ens hälften av hur många jag har slagits med. Till slut började jag utnyttja det där och kunde råna någon tjej, som kanske slagit mig lite för hårt och som jag fortfarande var arg på. Jag kunde bara ta henne på vägen till skolan, råna henne, och sen gick jag.

Enligt flera intervjupersoner riktas både det expressiva och det instrumentella våldet i första hand mot andra tjejer. En del av våldet är kopplat till kriminella nätverk. Tjejer är de som huvudsakligen straffar, rånar och utpressar andra tjejer som "gjort fel". Arbetsfördelningen bottenar, enligt dem, i att det är tabu för killar att utöva våld mot tjejer. Det innebär dock inte att tjejer undantas från bestraffningar: "alltså, om det är en tjej som har gjort fel är det oftast en tjej som straffar, tjej mot tjej, kille mot kille, en grupp killar hoppar inte på en ensam tjej". Flera intervjupersoner har antingen själva tagit på sig eller nekat till uppdrag om att utöva den typen av våld. Andra har iakttagit hur sådana uppdrag fördelas: "jag fick höra: tabbar hon sig då skickar vi tjejerna på henne". Det tycks således finnas vinster med att knyta våldsbenägna tjejer till kriminella nätverk. Ett par intervjupersoner jämför dock sin kapacitet med killarna och säger att de följer samma kod som dem – de slår inte tjejer.

Jag har aldrig slagit en tjej, bara killar. Jag är uppvuxen med män, så jag vet att om jag skulle jag slå en tjej, det är så orimligt, för hon hade fått så mycket stryk. Det är som att slå ett barn i princip. Så jag har alltid tänkt att det ska jag aldrig göra. Och jag har inte heller någon rädsla i mig. Han som jag slog första gången, han var enorm och han hade inte en match mot mig. Och det har jag använt som en styrka, att jag inte är rädd för det.

En iakttagelse är att normerna om kön och våld är tänjbara. En traditionell hederskodex i kriminella miljöer (att killar inte får slå tjejer) rimmar illa med den utsatthet för våld i parrelationen som flera intervjupersoner berättat om. I chattmaterialet finns även ett flertal chattar där manliga användare överväger och planerar att själva utöva våld mot deras fienders kvinnliga anhöriga samt tjejer som anses ha gjort "fel". I dessa konversationer står effektivitet i fokus, snarare än resonemang om vem som kan angripas av vem. En flickvän med barn anses till exempel vara en lämplig måltavla för en sprängning, eftersom "hon redan är rädd". Det kan i sin tur påverka hennes pojkvän som har skulder till männen. I ett par fall

framhålls dock att tjejerna ska ges en mer skonsam behandling: "om det hade varit killar, så hade jag dödat dom".

Dödligt våld och vapen

Att många intervjupersoner uppger att de utövat våld och en väsentlig andel av de kartlagda tjejerna är misstänkta för våldsbrott ligger i linje med resultat som redovisas i amerikanska studier (Esbensen m.fl. 1999, Hayward och Honegger 2014, Selmini 2020).⁴⁵ Tjejer har tidigare uppmärksamrats som självständiga aktörer inom gatuvåldet, inte sällan genom våldsamma uppgörelser mellan tjejgäng eller rån (Brå 2021b, Peterson 2012, Pettersson 2002). Samtidigt är andelen som misstänks eller lagförs för grova våldsbrott betydligt lägre bland tjejer än killar i samma miljö, vilket framkommer i andra studier (Brå 2023c).

Motsvarande mönster finns för de registrerade kvinnorna i polisens underrättelsepopulation. Av dessa har 4 procent någon gång misstänkts för mord eller mordförsök, vilket ska jämföras med 12 procent av männen i populationen. Flera intervjupersoner som uppger att tjejer kan utföra vilka brott som helst, uttrycker tvekan inför utförandet av skjutningar: "dom kanske inte går och skjuter direkt, men det finns andra sätt liksom, så nej". Ett par har emellertid egna erfarenheter av att skjuta. Ett mindre antal har egna erfarenheter av att anstifta grovt och dödligt våld, antingen för egna syften eller genom medverkan i andras planer: "jag kunde få något att bli värre". Därutöver har några intervjupersoner erfarenheter av att "goa" (lura ett brottsoffer till platser där brottet kan begås) i samband med ett planerat mord. Gärningen kan, under vissa förutsättningar, bedömas som medhjälp (till exempel till mord). Goandet omnämns även återkommande som en typisk tjejsyssla av flertalet intervjupersoner (jfr Eghigian och Kirby 2006, Wolf 2012). Flera säger sig ha att blivit ombedda att "goa", men tackat nej.

Grovt våld är inte sällan kopplat till skjutvapen och sprängningar i kriminella miljöer. Omkring 12 procent av de registrerade tjejerna har, under 2021–2023, misstänkts för antingen vapenbrott eller brott kopplat till sprängningar. Under samma period har 19 procent av killarna misstänkts för dessa brott. Flera intervjupersoner uppger att de har transporterat eller förvarat vapen, till exempel genom att man "gömmer

⁴⁵ | USA kunde Cooper och Smith (2011) konstatera att mindre än 2 procent av alla konstaterade gängrelaterade mord mellan år 1980 och 2008 kunde härledas till kvinnliga gängmedlemmar. I Sverige visar en underrättelsesammanställning från Polismyndigheten att kvinnor utgjorde 2,5 procent av de misstänkta vilka registrerats i ärenden gällande skjutningar i kriminella miljöer (Polismyndigheten 2022).

något i skogen” eller har en väska med vapen hemma. Även i detta sammanhang kan det anses vara en fördel att anlita en tjej.

Sen till slut helt plötsligt så blir det "Vill du spränga en port". Alltså fattar du, det blir så. Det gick jättefort. Och jag frågade honom: "vad är detta, du vet att jag aldrig kommer ställa upp på en sån grej, varför låter du dina vänner se på mig så, alltså att jag är kapabel att begå såna där brott när jag är tjej". Och han bara: "det är det som är poängen, att du är en tjej, det är ingen som kommer någonsin misstänka att det är du". Och han bara: "Vill du ändå göra stora pengar? Alltså du kan tjäna jättemycket på det, bara att du är tjej". Sen, ja.

Det anses dock vara skillnad på att hantera vapen, sprängmedel och narkotika. Flera intervjupersoner uppger att gränsen för vad de kan tänka sig att hjälpa till med går vid skjutvapen: "sen fick jag panik, det var när dom började lämna väskor med vapen". Avståndstagandet och rädslan har även en koppling till ett potentiellt straffvärde och brottsrubricering: "två av vapnen som var i min lägenhet var mordvapen [...] så då blev jag även mordmisstänkt". Försäljning av vapen anses inte heller vara normaliserat på samma sätt som narkotikaförsäljning: "Det är såhär, om du säger "Ja, jag becknar", det är inte sjukt [...] säger du "Jag säljer vapen", det är sjukt. Fattar du?".

Ersättning och inflytande

Sammantaget visar resultatredovisningen ovan att tjejer begår flera typer av brott som gynnar de kriminella nätverken. Nu tittar vi närmare på deras möjligheter att påverka och tjäna pengar på brotten. I detta kapitel, liksom i de tidigare, har det framkommit att många av de intervjuade tjejerna utfört "tjänster" och på andra sätt samarbetat med nätverksinvolverade killar. Gärningarna kan beskrivas utifrån brottsrubriceringarna. Ett annat sätt att beskriva och förstå tjejernas brottslighet är att kategorisera den utifrån tjejernas drivkrafter, sociala relationer, styrning och graden av professionalisering. Nedan redovisas skillnader mellan tjejer som:

- hjälper till med enstaka insatser,
- utför kontinuerliga uppdrag som liknar ett heltidsjobb,
- driver en egen verksamhet med vinstuttag.

Samtliga typer av brottsaktivitet innebär väsentliga begränsningar av kvinnornas förutsättningar att styra sina egna liv, men på olika sätt.

Hjälpa till

De flesta tjejer som intervjuats för denna studie har vid något tillfälle eller regelbundet hjälpt nätverksinvolverade killar i deras brottslighet. Tjänsten motiveras antingen av bandet till den involverade killen eller baseras på en överenskommelse om att tjejen ska få betalt för tjänsten.

Många intervjupersoner beskriver medverkan i brott som en oundviklig del av relationen med en nätverksinvolverad kille. Flera har stöttat sin pojkvän eller killkompisar på daglig basis. De har lånat ut sin bil, upplåtit sin bostad, tillhandahållit mat och givit emotionellt stöd som en del av ett brottsupplägg. Flera intervjupersoner uppger att det finns en förväntan om att man ska "ställa upp" om ens pojkvän behöver hjälp. Uppvisandet av lojalitet ses som en viktig del av kärleksrelationen: "jag älskar min kille och kan jag hjälpa honom så gör jag det". På motsvarande sätt kan brottsvinsterna integreras i parets ekonomi, även om de tillfaller mannen.

Delade ni på pengarna, du och din kille? Nej, men han gav mig allt. Han kunde ge mig 30 lax och säga att det går bra nu. Jag fick allt jag bad om. Mer så.

För många är deltagandet i brott åtminstone inledningsvis spontan, snarare än planerad. En generell iakttagelse är att vardagen i de kriminella nätverken ofta utgörs av ett lågintensivt kaos. Det handlar främst om sårbarheten inom narkotikadistributionen, där varje led (från smuggling till förvaring, transporter och brukarförsäljning) utgör en risk. Parallellt med narkotikahandeln finns dessutom ett pågående våld och konflikter med fiender. Flera intervjupersoner har därför behövt kliva in för att lösa problem i ett trångt läge. En tjej säger: "desperata tider kräver jävligt desperata åtgärder och jag hade ju bollarna till det". En annan intervjuperson berättar:

Jag var inte riktigt involverad egentligen, men när han var stressad och inte visste vad han skulle göra, eftersom han var min partner så började jag: "vad kan jag göra, vad ska vi göra?". Och då hjälpte jag dom att rodda i allting också. Men plötsligt hängde jag med på allting. Och då såg jag det bara som kvalitetstid med min pojkvän, konstigt nog. [...] Jag gjorde typ inget speciellt, om jag ska vara ärlig. Utan det var när dom var såhär: "du, det är knas, kan du hjälpa till?". Och då var jag så här: "men det är klart att jag kan hjälpa till, det är inga problem". Jag tror att [dom bad mig] för att jag var villig att göra grejer.

Deltagandet kan inledas som temporära hjälpinsatser, men medföra att tjejen sedan är "fast" eller själv tycker det är naturligt att hjälpa till när det behövs. En intervjuperson säger att hon fick en särskild roll efter en tid: "min position var väl typ att få ihop alla delar, som spindeln i nätet". Trots att det inte sällan handlar om grov brottslighet och upprepade

”hjälpinsatser” anser flera av de intervjupersoner som lagförts att brottens straffvärde är omotiverat höga. De uppger att de inte förstått att deras uppgifter var en del av ett större uppdrag när de, enligt dem: ”bara hjälpte sin pojkvän” eller sina vänner.

Situationen ser annorlunda ut för de tjejer som också hjälper till och utför uppdrag, men gör det mot betalning. Flera av dem saknar insyn i planeringen av de brottsliga verksamheterna, vilket innebär att erbjudanden ”bara dyker upp”. En intervjuperson beskriver en vanlig dag:

Jag vaknade och rökte gräs och kollade på mobilen. Ofta kan det vara så att jag åker till en vän. Och sen sitter vi på balkongen och solar. Och sen ringer någon och bara: ”ska ni med på det här?”, och helt plötsligt är du inne i något. Det är väldigt spontant. Att planera något längre än så, nej. Det är inte så att jag går igång på det här. Utan det kan vara en helt vanlig dag när jag bara sitter hemma och så ringer någon och bara: ”vill du följa med till [stad]”. ”Vad ska vi göra?” ”Nej, vi ska bara driva in lite pengar”. Ja, okej.

Även om förfrågningarna kan komma plötsligt finns ofta ett förhandlingsutrymme. Efterfrågan på tjejer medför, enligt flera intervjupersoner, att det är möjligt att ställa krav och begära högre ersättning. Utfallet beror, enligt dem, på hur väl man kan tala för sin sak och om man ”vet sitt värde”. Flera av de som tillfrågats av vänner anser även att det är oproblematiskt att tacka nej ibland. Det kan till och med stärka relationen och förtroendet: ”han uppskattade att jag inte bara sa ja för att göra honom glad”. Flertalet intervjupersoner menar dock att tjejer generellt sett får lägre ersättning, än killar som utför likartade uppgifter. De har erfarenhet av att villkoren varit oklara både när det gäller ersättningen och vad de egentligen ska göra. En intervjuperson förklarar:

Då var det ”nu ska du hämta den här grejen”. Då var det något helt annat, då var det vapen till exempel. Och då, alltså man står ju där och man vet inte riktigt hur man ska ta sig ur det eller backa på ett bra sätt för att inte hamna snett med de här människorna. Man har ju ändå enorm respekt för vilka människor det är. Och, så man vill väl göra dem till lags också. Så man inte hamnar på fel sida.

Lojalitet och en vilja att tjäna pengar har således stor betydelse för tjejernas hjälpinsatser, men också press och en underliggande rädsla för att gå emot våldsbenägna killar.

Kontinuerliga uppdrag

De tjejer som utför kontinuerliga uppdrag inom narkotikalogistiken har andra förutsättningar än de som enbart ”hjälper till” inom de brottsliga verksamheterna. Det handlar istället om anställningsliknande förhållanden och uppdragsgivaren är oftast inte en närstående till tjejen. För många

motsvarar det ett heltidsarbete eller mer. Flera intervjupersoner som har haft svårt att klara ett vanligt jobb upptäcker att stressen i det kriminella livet är ännu värre: ”du får ingen rast, ingen paus, det är igång hela tiden från tidigt på morgonen till sent på natten”. De säger att dagarna var långa och att de kunde spendera ”åtta timmar i bilen per dag”. Det kan inte ”göra normala saker” eller ”gå ut och äta middag tillsammans [med sin pojkvän]”. Även om de manliga uppdragsgivarna tar hänsyn till kvinnornas vardagsliv tvingas de anpassa både arbetslivet och fritiden.

Tjejer som utför kontinuerliga uppdrag har ofta en huvuduppgift. De ägnar en stor del av dagen åt att antingen packa, posta, transportera eller förvara narkotikapartier och andra illegala varor. Styrningen är ofta hård och opersonlig. Det är särskilt påtagligt i det avkrypterade chattmaterialet. De manliga uppdragsgivarna anger hur tjejen ska agera i varje steg: till vilken adress hon ska köra, var hon ska tanka, på vilken del av gatan hon ska parkera och vad hon ska säga till mottagaren. Det är uppenbart att den kvinnliga uppdragstagaren saknar översikt både över dagens och morgondagens arbetspass.

Detaljstyrningen är förmodligen nödvändig för att minimera riskerna. Alla led av en narkotikadistributionskedja är sårbara, och att undanhålla den information som tjejen inte behöver är ett sätt att minska risken för upptäckt och felsteg. Några av de tjejer som intervjuats för studien tror sig ha haft telefonkontakt med ägaren av varorna, medan andra styrts av en mellanhand. Motsvarande erfarenheter finns bland dem som fått uppdrag via krypterade appar. Ibland har de känt till uppdragsgivarens identitet och i andra fall saknades helt information om vem han och nätverket var.

Ibland är det folk som lägger ut annonser att de söker någon person som kan bidra med något visst, något speciellt, men då har jag försökt att liksom ta kontakt själv och säga vad jag skulle vilja och mina typ villkor, eller vad man ska säga. [...] De som jag jobbade med på slutet var rätt så organiserade. Jag mötte aldrig någon, förutom om jag skulle lämna över lite större pengar, och då var det bara någon som jobbade med att köra och hämta pengar. De enda som jag mötte i fysisk form var tjejer.

I intervjuerna framkommer att de kontinuerliga uppdragen oftast har föregåtts av en uppgörelse om vad tjejens insatser ska bestå i och vilken ersättning hon ska erhålla. Intervjupersonerna har således kunnat göra överväganden i relation till straffvärdet för olika brott. Samtidigt säger flera av de som arbetat med ett rullande schema att det inte blev som de trodde. De har pressats att göra annat än vad de har tackat ja till och fått lägre ersättning än förväntat. De har hanterat större narkotikapartier än avtalat, genomfört fler transporter och kommit i kontakt med andra varor än de

som ingick i överenskommelsen (såsom vapen och sprängmedel). I vissa fall har ersättningen uteblivit helt efter avslutat uppdrag. Ett par intervjupersoner säger att de till och med har gått minus, eftersom de behövt betalat vissa omkostnader själva (exempelvis bensin).

Hade du blivit lovad pengar innan du sa ja? Alltså han var lite mer såhär, det var 1500 varje gång någon kom hem till mig. Så jag räknade ihop det. 1500 + 1500 + 1500. Åka till förrådet kanske var 2000. Det var lite såna grejer och jag räknade alltid ihop det så jag visste vad jag skulle få sen. Men inget av det fick jag.

Flera intervjupersoner säger att de blivit anklagade för att ha slarvat bort narkotika och därför blivit skuldsatta av sina uppdragsgivare. Andra har upplevt att deras uppdragsgivare haft overseende med deras misstag. En tjej säger att "han tyckte typ att det var charmigt: din snorunge, jag ska lära dig". I det avkrypterade chattmaterialet finns motsvarande bredd i förhållningssättet till kvinnor som anses misslyckas med sina löpande uppgifter – från hot om våld och skuldsättning till hänsyn och uppmuntran.

Chattrådarna i sin helhet visar att kvinnorna är hårt pressade av sina uppdragsgivare. Flera av dem klarar varken att fullgöra sina sysslor eller den psykiska stressen som brottsligheten innebär. De kritiseras och skuldsätts för att de, enligt männen, inte förmår att packa, transportera, posta och lasta narkotikan tillräckligt snabbt och korrekt. I de direkta kontakterna med kvinnan är dock inslaget av manipulation stort. Smicker används som ett sätt att göra tjejen medgörlig. Vi har sammanfattat ett meningsutbyte:

Vid ett tillfälle blir det en upprörd diskussion i chatten mellan den manliga uppdragsgivaren och den kvinnliga uppdragstagaren. Kvinnan ifrågasätter betalningen och att uppdragsgivaren inte vill stå för omkostnader relaterade till hennes uppgift. Han säger att han aldrig tänker prata priser [ersättning för hennes arbetsinsats] med henne, eftersom pengar inte är det viktiga i deras vänskap. Om hon ändå vill prata priser är det lika bra att hon avbryter och låter någon annan ta över hennes uppgift. Men han vill fortsätta deras samarbete för att han gillar och litar på henne. (Brås sammanfattning)

I ett par konversationer visar männen en viss omsorg om tjejen, samtidigt som affärerna står i fokus. I ett fall då en kvinnlig kurir blivit illa behandlad av en man i samma distributionskedja skriver hennes uppdragsgivare: "om du vill så lägger jag honom i bagageluckan inom 24 timmar", men han säger också att "det är aldrig läge att tjafsa när du har saker i bilen".

Egen verksamhet

När tjejer utför tjänster, tar på sig kontinuerliga uppdrag eller hjälper sin nätverksinvolverade pojkvän att lösa problem gynnar det ofta de

involverade männen. Flera intervjupersoner har dock varit drivande i brottsliga verksamheter med större frihetsgrader och bättre förutsättningar att själva tjäna pengar. Det handlar om narkotikaförsäljning, men också om bedrägerier. Tjejerna har haft egna "becknarlurar" (telefoner med kontaktlistor till narkotikaköpare) eller varit med och organiserat bedrägeriupplägg under en kortare period. I synnerhet narkotikaförsäljning kan drivas på ett sätt som inte kräver insatser av andra. En intervjuperson beskriver varför hon helst arbetat med en egen verksamhet:

Jag känner bara att så länge jag kör själv så har jag exakt koll på mina utgifter. För jag vill inte hamna där, att jag måste säga åt nån som är min vän och som jag också ska jobba med. Typ: du tar för mycket, eller du pundar [använder] upp grejerna [narkotikan som ska säljas]. För jag vet att många har det problemet, att den ena tar för mycket och tappar bort saker.

En annan fördel är möjligheten att styra över sin egen förtjänst. Genom att göra ett inköp av ett större narkotikaparti (till exempel ett hekto cannabis), är det möjligt att göra en vinst genom att sälja vidare narkotikan i mindre enheter (exempelvis 5 gram cannabis) till slutkund. Flera anger dock att förtjänsten främst räckt till klara vardagen: "jag ville bara finansiera mitt missbruk, det var det jag hade som mål, att kunna överleva dagen med allt från mat, hotell, droger, you name it". Andra har kunnat sätta guldkant på tillvaron med resor och konsumtionsvaror. Enstaka intervjupersoner uppger att de sett exempel på tjejer som "varit de som faktiskt har dragit in pengar på riktigt". Det handlar i första hand om tjejer som fått ut en större summa för ett bedrägeriupplägg som de byggt upp eller tjejer som sålt narkotikatyper där vinstmarginalen är högre (till exempel kokain).

Men även om narkotikaförsäljning kan beskrivas som fri och tillgänglig, kan handlingsutrymmet vara begränsat i praktiken. För ett par intervjupersoner har det visat sig vara svårt att bara "göra sin grej". Konkurrens med andra säljare, konflikter mellan kriminella nätverk och svårigheten med att försvara sig som tjej har påverkat deras affärer på ett negativt sätt. En intervjuperson berättar:

Ju högre summor jag kom upp i, desto bättre position jag fick på marknaden, ju fler problem uppstod. Alltså det började snackas om att det var några killar som hade uttryckt att dom ville kidnappa mig. För att dom ville få tag på min kontakt.

En förutsättning för att klara sig på marknaden kan vara att hålla en låg profil och minimera riskerna. Medan vissa intervjuade tjejer uppger att de är bra på att slåss säger andra att de behövt "gå runt med pistol hela tiden", "ha en kniv med sig", anlita en springpojke som levererar och verkligen "känna sina kunder". Det innebär att tjejer som driver egna verksamheter

visserligen har andra förutsättningar att styra sin egen kriminalitet, men samtidigt behöver tänka på sin säkerhet och risker utifrån andra aspekter än de som utför uppdrag.

Parallella spår och överlappningar

På ett övergripande plan finns det både likheter och skillnader mellan de olika sätt som tjejer ingår i eller driver brottsliga verksamheter. Ersättningsnivåer och möjligheten att styra över sin egen vardag varierar beroende på insatsernas varaktighet, inflytandet över planeringen och tjejernas egna drivkrafter. Medan de kontinuerliga uppdragen och egna verksamheterna innebär ett längre engagemang, kan vissa av dem som enbart hjälper till ha en förhållandevis ”normal” vardag vid sidan om sina uppdrag. Samtidigt innebär såväl hjälpinsatserna som de kontinuerliga uppdragen en låg grad av inflytande över de brott som faktiskt utförs. De tenderar också att resultera i lägre ersättningar och inte sällan i utebliven betalning. Å andra sidan innebär en egen verksamhet en större exponering för både externa och interna hot.

I praktiken tenderar de olika involveringsformerna dock att överlappa varandra över tid. Tjejer som befunnit sig en tid i kriminella miljöer kan både understödja en annan persons brott och begå egna brott på samtliga sätt. Det kan antingen ske parallellt eller genom att en form av involvering ersätter en annan. En intervjuperson som i första hand hjälpt till med killkompisarnas brott kan börja ta på sig kontinuerliga uppdrag eller själv börja sälja narkotika. På motsvarande sätt kan en tjej vars vardag präglas av kontinuerliga uppdrag också göra engångsinsatser för att hjälpa en pojkvän eller starta en småskalig narkotikatillverkning. En intervjuad flicka berättar om sin intensiva vardag där de olika involveringsformerna löper parallellt och följer på varandra:

De behövde en lägenhet för att kunna stasha [förvara] grejer, och det blev bra för honom att lägga det hos mig, eftersom vi har en relation. Och sen med tiden så började jag ju hämta ett kilo hasch, jag ska vara finkladd, jag ska leverera vapen, jag ska hämta vapen från den och den. Det blev bara så, att man skickades istället på taxirusher till slut. [...] Jag behöver först alltså ordna en summa, så jag fortsätter göra bedrägerierna med honom och jag fortsätter att leverera knark och vapen och sådär.

De olika involveringsformerna kan således resultera i en allt fastare förankring i en kriminell miljö. Det bidrar också till att kriminaliteten genomsyrar en allt större del av livet och att det blir svårare att hitta en väg ut.

Sammanfattning

Detta kapitel visar i korthet följande:

- De kartlagda tjejerna är en mycket brottsaktiv grupp. I genomsnitt har de tjejer som registrerats i polisens underrättelsepopulation 18 brottsmisstankar. Det är dock hälften så många som det genomsnittliga antalet brottsmisstankar som registrerats på killarna. De vanligaste brottskategorierna för tjejer är narkotikabrott, bedrägerier, penningtvätt och olika typer av våldsbrott.
- De tjejer som är misstänkta för minst ett våldsbrott (57 procent) är i genomsnitt misstänkta för betydligt fler brott än övriga registrerade tjejer. Det finns även en variation avseende andra brottsmisstankar. Bland de som aldrig misstänkts för våldsbrott har en högre andel debuterat med vinstdrivande brott (till exempel penningtvätt) och eget bruk av narkotika, jämfört med de våldsmisstänkta tjejerna.
- Tjejerna är i huvudsak verksamma inom narkotikadistributionen, genom att transportera, packa och förvara narkotikapartier. Vissa har arbetsuppgifter som motsvarar ett heltidsarbete och detaljstyrs av sin uppdragsgivare. Andra hjälper till med enstaka uppdrag, antingen mot en avtalad summa pengar eller som ett uttryck för lojalitet och omsorg om sin pojkvän eller killkompis.
- Många har erfarenheter av att sälja narkotika och har drivit försäljningen som en egen verksamhet. De tjänar mer pengar än de som utför uppdrag och har ett större inflytande över brottsligheten. Samtidigt måste de förhålla sig till våld och hot från konkurrenter och kunder.
- Tjejer är genomgående efterfrågade eftersom de i lägre utsträckning förväntas upptäckas av rättsväsendet. De anses också vara särskilt lämpade att utföra vissa brott. Till exempel bedrägerier och att locka ut ett mordoffer ("goa") till en plats där brottet kan genomföras. Tjejerna har olika bevekelsegrunder: att tjäna pengar eller att hjälpa närstående killar. Samtidigt förekommer även manipulation och tvång.
- Det är mer relevant att tala om olika involveringsformer än specifika roller för tjejer. De olika formerna för att involveras i brottsliga

verksamheter (hjälpa till, kontinuerliga uppdrag eller egen verksamhet) tenderar att antingen löpa parallellt eller ersätta varandra över tid.

Vägar ut

I detta kapitel redovisas våra resultat avseende möjligheten att lämna kriminella nätverk. Kapitlet inleds med ett avsnitt om vad som motiverar de intervjuade tjejerna att upphöra med brott. Nästa avsnitt gäller vad som kan krävas i praktiken. Avslutningsvis presenteras intervjupersonernas retrospektiva bild av vad som kunde ha förebyggt deras inträde i kriminella miljöer.

Kapitlet baseras i första hand på intervjuer med tjejer med egna erfarenheter av att vara kopplade till ett kriminellt nätverk. Även uppgifter från de avkrypterade chattarna och förundersökningarna redovisas.

Viljan att upphöra med brott

En övergripande iakttagelse är att de tjejer som intervjuats för den här studien har olika förutsättningar när det gäller att förhålla sig till vad det kan innebära att upphöra med kriminalitet. Nästan alla uppger att de både vill och redan har slutat begå brott. Förutsättningarna för deras beslut och handlingar skiljer sig emellertid åt. Några tjejer som har utfört uppgifter åt killkompisar har själva stegvis trappat ner eller abrupt avbrutit involveringen.

En majoritet av de tjejer som intervjuats för denna studie avtjänar dock någon form av påföljd på anstalt, ungdomshem eller inom frivården. För flertalet innebär det att de inte längre har kontakt med de personer i nätverken som de begått brott tillsammans med. De har således blivit motiverade att lämna kriminalitet *efter* att de, till följd av samhällets ingripande, tvingats sluta begå brott. De har med andra ord bestämt sig, men ännu inte verkställt beslutet. De resonerar följaktligen om på vilka sätt ett utträde kan bli möjligt framgent, efter att straffet är avtjänat.

Ytterligare andra talar inte i termer av att sluta eller fortsätta. Denna mindre grupp intervjupersoner anser att de inte är brottsaktiva på ett sätt som gör att det finns skäl att tala om att lämna kriminaliteten. De menar att de blivit lurade, att det enbart rört sig om enstaka brott som de inte kunnat hindra eller att deras medverkan inte är brottslig. En intervjuperson säger: ”jag rättfärdigade hans beteende, det var mer att jag möjliggjorde brotten”. I denna grupp återfinns även flera unga tjejer. De menar att de även fortsättningsvis kommer att ha svårt att påverka de omständigheter som

kan leda till att de begår brott. En intervjuad flicka beskriver sin vardag: ”det har varit stress hela tiden, det är alltid problem i mitt liv, [...] jag kan inte ens identifiera hur ett lugnt liv ser ut”. Eftersom brottsligheten är nära sammanlänkad med en social kontext som inte uppfattas som självvald, kan det vara svårt att resonera om hur man kan lämna den kriminella miljön.

Utifrån dessa sinsemellan olika förutsättningar och erfarenheter kommer vi nu att beskriva vad som framkommit i intervjuerna. Vår slutsats är att intervjupersonerna anger två huvudsakliga skäl till att de vill upphöra med att begå brott:

1. att de har förändrat sin inställning till kriminalitet
2. att deras tidigare levnadsförhållanden blivit omöjliga.

Ifrågasättandet av en kriminell identitet

Tidigare forskning har visat att en fysisk förflyttning bort från sociala relationer i den specifika kriminella miljön ofta är en förutsättning för en omprövning av en identitet och värderingar som hänger samman med en kriminell livsstil (Gålnander 2022). Perioden då individen är placerad eller avtjänar ett straff kan därmed ses som ett möjlighetsfönster (Gålnander, Pettersson och Carlsson 2025, Pettersson 2017). Dessa generella utgångspunkter är framträdande även i denna studie.

För många intervjupersoner har kontinuerlig involvering i brottslighet och en normalisering av kriminalitet utgjort varandras förutsättningar. Frihetsberövandet och det abrupta upphörandet av brottslighet har skapat ett utrymme för reflektion samt möjliggjort ett ifrågasättande av en oppositionell identitet och en romantiserad bild av droger och kriminalitet (jfr Brå 2021a). Det har i sin tur resulterat i ett avståndstagande, både från det tidigare beteendet och från vännernas nuvarande brottslighet. En intervjuperson beskriver hur hon förändrat sitt synsätt:

Jag skäms framförallt. Jag känner mig klar. Men också för att jag tycker att det är pinsamt. Förut tyckte jag det var normalt och häftigt att vara i den här miljön. Nu är jag bara såhär: sluta! Kan alla bara sluta?

Involveringen i kriminella nätverk kan innebära vissa särskilda utmaningar i denna process. Avståndstagandet från den tidigare livsstilen medför att lojalitet med ett kriminellt nätverk också behöver upphöra. Ifrågasättandet av klienternas världsbild och normaliseringen av kriminalitet är en viktig del i de behandlingsprogram som många intervjupersoner deltagit i. Några

intervjupersoner berättar att de även tvingats omvärdera sin egen betydelse och roll i samband med att de tagit del av förundersökningen och polisens analyser av det kriminella nätverkets strukturer. Många anser dock alltså att de, trots medverkan i brottsligheten, aldrig ingick i eller hade betydelse för det kriminella nätverket. De ser därför inget behov av att lösgöra sig från en social identitet. Deras inställning har dock visat sig krocka med myndigheternas bild. Flera av de som klassificerats som gängkopplade, till exempel i samband med placeringar på anstalt, säger att de känner sig felaktigt "stämplade". De menar att myndigheternas bedömningar inte tar hänsyn till kvinnors situation i de kriminella miljöerna. En intervjuperson berättar både om en väninna och om sig själv:

Så hon har ju kanske gått och tvättat lite pengar eller någonting. Och det är inte så att någon kanske har lagt en pistol mot någons huvud, men kanske sagt: "jag kommer döda dig om du säger något". Och folk är oberäkneliga. Och då får man ett långt fängelsestraff och man får en stämpel. Men det betyder inte, alla har faktiskt inte stöttat de här grabbarna. Vissa har faktiskt inte velat göra det. Alltså, man har kanske bara inlett något man inte vet hur man ska ta sig ur.

Tidigare forskning visar att det är viktigt att individens förändrade inställning till kriminalitet bekräftas och godkänns av omgivningen för att bli bestående (Brå 2021a). Krocken mellan tjejernas egen uppfattning och omvärldens bild av dem som gängkriminella kan med andra ord innebära en utmaning i omorienteringsprocessen.

Omöjligt liv

Ifrågasättandet av en kriminell livsstil möjliggörs inte enbart genom tid för reflektion och behandlingsprogram. En ackumulerad stress spelar också in för många. I linje med tidigare forskning, om generella upphörandeprocesser, framhåller flera av de intervjuade tjejerna de ständiga påfrestningarna i vardagen som ett skäl till att de vill sluta begå brott (Brå 2021a). De har kommit till en punkt där livet blivit mycket svårt.

För flertalet handlar det framför allt om konsekvenserna av ett eskalerande narkotikamissbruk. Centrala delar av livet (kärleksrelationer, tillgång till boende, kontakterna med ursprungsfamiljen) kraschar samtidigt. Tyngden i missbruket medför bland annat att "till slut kollapsade kroppen", "jag orkade inte mer" och "jag blev förstörd inombords". Stressen förstärks när kriminalitet åter upp en allt större del av vardagen. Flera har inte sett någon väg ut ur situationen och är i efterhand tacksamma för att ha blivit gripna. En intervjuperson säger att det är "det bästa som har hänt mig".

Flertalet av de som intervjuats för studien framhåller således den egna hälsan och sin situation i stort som en viktig anledning till att de vill sluta begå brott. Det gäller emellertid inte alla. Några av de intervjuade flickorna, liksom ett par kvinnor, uttrycker tvivel på sitt egenvärde och är osäkra på om de någonsin kommer att må bra. De säger: ”jag aldrig varit lycklig”, ”jag bryr mig inte om vad som händer med mig” och att när ”jag skiter i mig själv [...] då kan jag göra vad fan som helst”. Flera av dem ser dock skadorna som de åsamkat andra, i första hand sin familj (föräldrar och syskon), som den avgörande anledningen till att de vill sluta begå brott.

Men om du hade velat så hade du kunnat vara kvar i grupperingen? Om jag inte hade haft min familj. [...] Jag hade haft det som ett alternativ. Jag hade inte sett någon mening med, alltså, jag hade inte sett någon logik med att inte göra det om jag inte har något att leva för. [...] Alltså mening med livet. Min mening med livet är familj. Om jag inte hade haft min familj så... Då hade du inte känt att det hade en mening? Nej, för då hade jag ingen. Men du har ju dig själv? Men det skiter väl jag i.

Det finns dock ett par intervjupersoner som inte upplevt att det kriminella livet blivit helt ohanterligt eller skadligt innan de tvingats sluta med kriminalitet. De säger att de där och då ansåg att de hade ett ”bekvämt” liv. Kriminaliteten var en ”del av vardagen på något sätt” och att de ”typ tyckte om det”. I deras motivationsprocess ligger tyngdpunkten på en insikt om att de utnyttjats och att ett annat liv är möjligt.

Sammantaget kan det konstateras att de intervjuade tjejernas beskrivningar av varför de vill upphöra med brott och avsluta relationer med kriminella nätverk både liknar och skiljer sig från de killar som intervjuades i Brås studie av barns och ungas villkor i kriminella nätverk (Brå 2023b). Till skillnad från de intervjuade killarna har få tjejer nämnt en hotbild eller konfliktnivån mellan kriminella nätverk som avgörande. Däremot finns det likheter mellan de intervjuade tjejerna och killarna i Brås tidigare studie när det gäller hur ackumulerade svårigheter i livet till sist tar ut sin rätt. I denna studie sticker dock narkotikamissbruket ut som särskilt belastande för tjejerna.

Utmaningar och möjligheter i praktiken

Tidigare forskning visar att olika former av stöd från samhället ofta är en förutsättning för att kunna realisera planer och beslut om att lämna en kriminell livsstil (Brå 2021a, Gålnander 2022). De hinder och möjligheter som de intervjuade tjejerna beskriver ligger, på ett övergripande plan, i linje med vad som framkommit i tidigare forskning om behov av förändrat socialt umgänge, behandlingsinsatser och hjälp med att skapa ordnade

förhållanden (arbete, utbildning, boende). Samtidigt visar våra bearbetningar av chattmaterialet och intervjumaterialet att det finns omständigheter som är specifikt kopplade till kriminella nätverk som påverkar tjejernas situation. Vi kommer nu att redogöra både för vad som framkommit om de generella förutsättningarna för att lämna kriminalitet och vad som kan ses som specifikt för nätverksinvolverade tjejer. Vår övergripande slutsats är att möjligheten att upphöra att begå brott i första hand är beroende av tre faktorer:

1. normer och villkor för utträde inom de kriminella nätverken
2. att sociala relationer med nätverksinvolverade kan begränsas
3. att andra delar av livet fungerar: jobb, skola, hälsa och bostad.

I redogörelsen nedan återkommer vi även till hur hinder och möjligheter varierar beroende på tjejernas bakgrund (se kapitlet Vagar in), i vilken utsträckning de setts som en del av nätverken (se kapitlet Delaktighet) och på vilka sätt de medverkat i brottsligheten (se kapitlet Brott).

Utträden accepteras

En övergripande slutsats, baserat på både intervju- och chattmaterialet, är att de strukturer och normer som omfattar tjejers involvering i princip tillåter utträden. Ett flertal tjejer säger att tjejers villkor generellt skiljer sig från killars. De har egna erfarenheter av att avsluta sitt deltagande i brottsliga verksamheter kopplade till kriminella nätverk, utan att uppdragsgivarna försökt stoppa dem.

Tjejerna omfattas med andra ord sällan av det hot och våld som riktas mot pojkar och unga män, i syfte att hindra dem från att lämna kriminella nätverk (Brå 2023b). De behöver därför inte ”hoppa av”, i traditionell mening, för att kunna sluta begå brott. Enbart enstaka intervjupersoner säger att de själva har behov av det stöd och skydd som förknippas med avhopparsinsatser, till exempel skyddad identitet.

Könsskillnaderna bör i första hand förstås i ljuset av vad som framkom i kapitlen Delaktighet respektive Brott. Att tjejer sällan ingår i de kriminella nätverkens ordinarie strukturer och ofta utför tillfälliga uppdrag medför att deras deltagande tenderar att uppfattas som temporärt. Involveringen kan inte sällan avslutas direkt efter att uppgiften har slutförts, förutsatt att tjejerna kan stå på sig när uppdragsgivaren försöker utöka och förlänga

deras medverkan. De anser därför att valet att fortsätta varit deras eget, liksom beslutet att upphöra med brottsligheten. En intervjuperson berättar:

Nej, det bara blev så. Att jag stannade kvar. *Men hade du kunnat prata med kranen och säga att du ville sluta?* Ja, bara nån månad innan sa jag att jag skulle lägga ner. Så att jag kan börja plugga upp mina betyg. Och det var helt fine.

Intervjupersonernas erfarenheter ligger därmed i linje med forskning som visar att tjejer generellt stannar kortare tid i gäng än killar, samt att många kan göra en passiv exit. Studier från andra länder visar att tjejer, oftare än killar, slutar utan utträdesprocesser (Peterson 2004, Hagerdorn and Devitt 1999, Peterson 2012). Underlaget för denna rapport visar dock att det i praktiken kan vara lättare sagt än gjort.

Förhandla sig ut

Både i intervjumaterialet och chattmaterialet är det uppenbart att de tjejer som utfört kontinuerliga uppdrag har haft svårare än andra att avsluta sina åtaganden. De har utgjort en viktig länk i ett dagligt arbete med att förflytta och tillgängliggöra narkotika på olika platser i Sverige. Eftersom logistiken inte kan avstanna är deras utträde villkorat av att en annan uppdragstagare kan ta över deras uppgifter. I de fall där uppdragsgivare vill öka den egna förtjänsten och fördröja utträdet kan skuldsättning dessutom användas som ett sätt att förlänga tjejens medverkan. De skulder som ska arbetas av kan härröra både från riktiga och påhittade försummelser (till exempel att ett narkotikaparti försvunnit under en transport). Det kan resultera i att avtalet frångås och att en långvarig exploatering möjliggörs.

Jag hade nog varit fast i det tills jag hade betalat av skulden. Men jag vet inte... jag tror att de hade fortsatt bara för att de vet att jag jobbar jättemycket. Jag gör det här varje dag och jag är en bra tillgång. Så att jag tror att jag hade varit fast i det.

Genomgången av de avkrypterade chattarna bekräftar bilden. En handfull kvinnor har diskussioner med sina uppdragsgivare om möjligheten att avsluta sina åtaganden inom narkotikalogistiken. Stress, dålig ersättning och rädslan för att bli upptäckt av polisen framhålls återkommande som skäl. I chattarna där enbart killar deltar och talar om tjejerna blir det tydligt att de ses som utbytbara. Utträdet hanteras som en praktisk fråga: "okej, vi löser det". Motsvarande lugn finns inte bland tjejerna. När ersättaren dröjer vädjar flera tjejer till sina uppdragsgivare i chattrådarna, bland annat genom att bedyra sin lojalitet. Sådana utfästelser kan dock innebära att det blir svårt att avsluta involveringen på lång sikt. Nedan följer en sammanfattning av konversationer som pågår i flera månader, där en tjej försöker lämna sina åtaganden, utan att lyckas:

Tjejen är skuldsatt. Det sägs att hennes slarv medfört att ett stort parti med narkotika har tappats bort. Hon för upprepade gånger på tal att hon vill sluta. Hon står inte ut med stressen och den låga lönen i kombination med risktagandet. Hon uppger att hon vill börja jobba och plugga. Hennes uppdragsgivare säger att hon får sluta när de hittat någon som kan ersätta henne. Hon fortsätter argumentera för sin sak, utan att komma någon vart. Tjejen skriver även att hon vill dö på grund av alla problem. Uppdragsgivaren svarar inte alls på hennes känslouttryck. Hon får höra att hon är orevlig och att hon ska be om ursäkt. Några veckor senare har uppdragsgivaren hittat en ny chaufför. Uppdragsgivaren säger att allt nu är okej från deras sida, eftersom hon skött sig så bra på sista tiden. Han beklagar också att lönerna varit så låga, men säger att de kommer att gå upp framöver. Kvinnan säger att hon vill bevisa att hon är lojal och kan tänka sig att ställa upp i framtiden. En vecka senare får hon en förfrågan och kör igen, (Brås sammanfattning)

Några intervjupersoner har lämnat kontinuerliga uppdrag till följd av ett polisingripande. Få av dem säger sig vara rädda för repressalier till följd av att de därmed lämnat sina åtaganden. Ett par betonar dock vikten av att ha personer som kan "backa en" om det kriminella nätverket senare skulle anse att de har en skuld. Flertalet tror dock att deras utträde accepteras och att eventuella oförrätter är glömda.

De sammanställda uppgifterna från förundersökningarna ligger delvis i linje med det som framkommer i chattmaterialet, även om underlaget är mer begränsat. I 5 av 22 förundersökningar finns uppgifter som berör tjejen's möjligheter att avsluta sin delaktighet i grupperingen och brottsligheten. Det handlar om kvinnliga misstänkta som uttryckt i chattar att de inte längre vill medverka på grund av att de tröttnat och blir stressade. I två fall framkommer dock att tjejen känner sig tvingad att fortsätta på grund av lojalitet eller hot.

Förändrade sociala relationer

Tidigare forskning har visat att ett förändrat socialt umgänge ofta är en förutsättning för att lämna kriminalitet (Gålnander 2022). De flesta former av brottslighet (även de som inte är kopplade till kriminella nätverk) är integrerade i ett socialt sammanhang, vilket innebär att ett upphörande av kriminalitet kan vara liktydigt med att förändra eller avsluta de relationer som hänger samman med brottslighet. Det är således inte förvånande att många intervjupersoner anser att det är avgörande att bryta kontakten med närstående i kriminella nätverk. De hinder och strategier som beskrivs liknar de som ofta återkommer i studier av upphörandeprocesser i stort, men i vissa fall tycks svårigheterna se annorlunda ut till följd av nätverksinvolveringen.

En övergripande iakttagelse är att det kan vara lika svårt att förändra livet genom att avsluta vänskapsrelationer, som familje- och kärleksrelationer. Flera av de intervjupersoner som inte vill ha något att göra med någon av sina gamla vänner uttrycker en sorg över att förlora sitt sociala sammanhang. Det gäller framför allt de tjejer som vuxit upp med nätverksinvolverade killar i ett utsatt bostadsområde. För dem kan kapade vänskapsband också förutsätta en flytt. Gemenskapen ställs mot riskerna med att hålla kvar vid relationerna. Några försöker hitta ett mellanläge, där de negativa skadeverkningarna begränsas samtidigt som relationerna inte kapas helt. En intervjuperson förklarar vad som krävs av henne för att inte dras in på nytt:

Jag har fortfarande kontakt med vänner som sitter inne och brevväxlar med dem. Det gör jag ju. Men jag umgås inte. Jag åkte ut med några vänner till min väns grav, men det är inte mer än så. Det spårar för mig, jag är inte riktigt stark till 100 procent, för att kunna säga nej om jag blir erbjuden en massa pengar. Så jag utsätter mig inte för det. Jag gör inte det.

De som har ett bredare umgänge kan göra en skillnad mellan olika typer av vänskap och säger att de "ska tillbaka till de [vänner] som är bra". Det handlar både om kompisar utanför den kriminella miljön och de som, i likhet med dem själva, slutat ta droger och begå brott. De intervjupersoner som har eller har haft en partner som är involverad i kriminella nätverk resonerar på ett liknande sätt.

Bland de tjejer som haft en kärleksrelation med en kille i ett kriminellt nätverk anser de flesta att en förutsättning för att sluta begå brott och använda droger är att lämna maken eller pojkvännen. Många intervjupersoner har, av detta eller andra skäl, redan gjort slut med sin partner. För de tjejer som utsatts för våld i nära relation, och där deltagande i de brottsliga verksamheterna hängt samman med rädsla, kan beslutet i vissa fall liknas vid ett avhopp.⁴⁶ Andra intervjupersoner hoppas att de kan sluta begå brott, utan att behöva lämna sin nätverksinvolverade partner. Det förutsätter dock att mannen också är motiverad samt att de själva har kraften att bryta upp om han återfaller i missbruk och kriminalitet.

Det är uppenbart att möjligheten att lämna en partner och en krets av nära vänner i kriminella miljöer också är beroende av vilket skyddsnät som

⁴⁶ Definitionen av en avhoppare är en individ som valt att "lämna organiserad brottslighet och har ett behov av samhällets skydd och stödinsatser för att fullfölja beslutet" (Socialstyrelsen 2025).

tjejerna har utanför. Några tjejer lyfter fram att de har en stödjande familj och andra närstående som de kan komma tillbaka till. De intervjuade personer som haft många riskfaktorer under sin uppväxt (till exempel föräldrar som missbrukar) och ett större antal kopplingar till kriminella nätverk (till exempel pappa, storebror, barndomskompisar och pojkvän) har dock sannolikt mer begränsade resurser när det gäller att omorientera sig socialt och bygga upp ett nytt liv.

Flera intervjuade personer har sedan en längre tid tillbaka brutit kontakten med anhöriga som begår brott och familjemedlemmar som av andra skäl svikit dem (genom att till exempel utöva våld mot dem eller missbruka). De betonar att situationen är densamma som tidigare: ”jag har inte kunnat gå tillbaka hem till min familj och säga att jag behöver bo här”. För andra har situationen förändrats över tid. Deras föräldrar och syskon har slutat använda droger och begå brott, vilket innebär att de nu kan ha en fungerande relation med dem. Några intervjuade personer har dock alltjämt relationer med familjemedlemmar som fortfarande är verksamma i kriminella nätverk. Ett par av dem känner en oro för att de ska bli måltavlor för familjemedlemmars fiender: ”för mig blir det svårt eftersom min [anhörigs] fiender vill åt mig”. Det innebär att tjejerna kan vara beroende av beskydd och att relationerna till familjen kan vara svårare att separera från kriminaliteten även framgent.

Behov av behandling, boende och jobb

Att behöva skapa ett nytt socialt sammanhang ställer stora krav på den enskilde. Tidigare forskning visar att en förutsättning för att genomföra sådana förändringar är att stödinsatser sätts in i samband med att individen är motiverad att upphöra med brottslighet (Brå 2021a). De tjejer som intervjuats för denna studie säger att de framför allt behöver hjälp med att hitta ett förvärvsarbete, ta igen det som de missat i skolan och få en bostad. Lämplig behandling mot narkotikaberoende och trauma återkommer också som centralt för att kunna påbörja ett nytt liv. För nästan alla handlar det om att ha ett helhetsperspektiv där alla saker hänger samman:

Så min plan är först att reda upp mitt liv, inte ha någonting med [stad] att göra längre, och inte ha någonting med de här personerna att göra längre. Och skaffa mig en utbildning förhoppningsvis, börja jobba, ta tag i min psykiska hälsa och få stöd och sen fortsätta bygga relationen med familjen, som jag har kunnat göra nu senaste tiden, och sen förhoppningsvis leva med min pojkvän om allt går som det ska.

Ett flertal tjejer som kategoriserats som gänginvolverade av myndigheterna anser dock att de har sämre förutsättningar än andra, när det gäller stöd och hjälp från samhället. När en individ ska placeras på anstalt upprättar Kriminalvården en verkställighetsplan, där bland annat klientens behov under anstaltsvistelsen bedöms.⁴⁷ Analysen baseras bland annat på information om eventuell involvering i organiserad brottslighet. I de fall då en individ bedöms vara ”gängkopplad” kan det få viss betydelse för villkoren på anstalt (permissioner, placeringar). Ett par intervjupersoner upplever att det resulterat i bättre stöd, till exempel genom att de fått tillgång till behandlingsprogram. Flertalet uppger dock att kvinnor som kategoriserats som gängaktiva av myndigheter får sämre villkor.

De beskriver sin situation som paradoxal. De anser att de dömts till längre fängelsestraff än andra som begått liknande brott, till följd av att de uppfattas vara en del av organiserad brottslighet. Trots att de därmed förmodas ha större risk att återgå till en kriminell livsstil får de inte, av säkerhetsskäl, tillgång till viktiga insatser som ska förebygga återfall i brott. Det handlar om åtgärder som ska underlätta övergången från anstalt till ett liv i frihet, inom ramen för Kriminalvårdens utslussningsverksamhet. En intervjuperson säger: ”jag förstår att man blir straffad på grund av brottet, men sen blir du också straffad för att du är stämplad och då har du inte har rätt till saker”. En annan anser att ”vi som är nätverksstämplade har noll villkor, inga permissioner, jag har brutit med alla [vänner], men ändå får jag ingen utslussning”. Villkoren uppfattas således både som orättvisa och kontraproduktiva för intervjupersonerna.

Sammantaget framstår tillgång till stödinsatser, förändrade sociala förhållanden och en annan inställning till kriminalitet som centrala förutsättningar för att lämna kriminaliteten. I sammanhanget tycks hjälp med att komma ur ett narkotikamissbruk vara centralt, eftersom det påverkar samtliga delar av vad som krävs för att få ett fungerande liv. Det gäller inte minst mottagligheten för ”erbjudanden” om att tjäna pengar på brott. Användningen av hot och våld för att tvinga någon att stanna i kriminalitet förefaller vara ett mindre problem för tjejer än vad som framkommit i studier av pojkars och unga mäns situation i kriminella nätverk (Brå 2023b). Samtidigt kan pressen istället uppstå inom kärleksrelationen. Med andra ord handlar utmaningarna i första hand om sociala faktorer. Motsvarande bild framträder när intervjupersonerna ser

⁴⁷ KVFS 2011:1.

tillbaka på sina tidiga behov och hur den egna brottsligheten kunnat förebyggas.

I backspegeln

I intervjuerna har vi inte bara ställt frågor om hur man kan lämna kriminella miljöer. Samtliga intervjupersoner har också reflekterat över vad som hade kunnat förebygga att de kom in i kriminalitet och utvecklade kopplingar till kriminella nätverk. De har emellertid olika förutsättningar när det gäller att ringa in vad som borde ha gjorts för att förhindra att de började begå brott.

Flera har en förhållandevis klar bild av vad som hade kunnat påverka utfallet och vad "rätt hjälp" kunnat vara. För många är det dock svårt att peka ut kritiska moment, eftersom olika problem successivt förstärkt och hakat i varandra. De kan emellertid ge en bredare bild av vilket problemområde som är grundläggande i kontakterna med myndigheter och andra runt omkring. Till sist finns en grupp intervjupersoner som inte tror att någon eller något hade kunnat påverka händelseutvecklingen. Det som kännetecknar dem är att de ser den egna drivkraften och ett utåtagerande beteende som den avgörande orsaken till att de kom in i en kriminell miljö. En ung intervjuperson säger:

Alltså det går inte att stoppa mig när jag väl har bestämt mig för något. Det går inte. *Varför går inte det?* För att jag är så jävla envis. Jag viker mig inte. Alltså om jag ska ut, då går jag ut. *Men om du hade varit din egen mamma?* Då hade jag inte låtit min dotter följa med en man med psykisk ohälsa som har slagit mig. *Du önskar att det hade varit så?* Jag tänker faktiskt aldrig "jag hade önskat" för att det förstör en. Man kan inte ändra på något som har varit.

För några är det alltså relativt oproblematiskt att resonera om när och hur deras bana hade kunnat brytas eller förebyggas. Men för andra är detta, liksom antyds i citatet ovan, det som är allra tyngst att tänka på och uttrycka. Utifrån dessa olika förutsättningar har vi identifierat tre områden där det befintliga stödet hade kunnat vara annorlunda:

1. tillit till myndigheter
2. sammansättningen av individer vid placeringar
3. stöd i skolan och på fritiden.

De tre områdena beskrivs i korthet nedan.

Tillit till myndigheter

Ett flertal intervjupersoner säger att det största problemet för dem har varit att de inte haft någon att berätta för om vad som sker i hemmiljön, med kompisar och i relationen med pojkvännen. Samtidigt visar denna rapport (se första kapitlet, Väger in) att flertalet haft kontakter med myndigheter redan i tidig ålder (jfr Brå 2025b). Flera säger emellertid att de inte varit uppriktiga när de talat med polis, socialtjänst och skola. Rädslan för vilka konsekvenser det kunde få var för stor. Nu i efterhand säger de att de önskat att någon hade grävt djupare för att förstå deras situation:

Jag tror att om någon hade tagit tag i mig och verkligen brytt sig, hade det kanske varit bra. För de enda jag kunde ty mig till var mina bröder, speciellt han som [var gängmedlem].

Ett par intervjupersoner uppger att de inte velat berätta om sina problem för personer utanför familjen, av rädsla för att informationen ska delas med deras föräldrar eller med skolan. Oron uttrycks framför allt av intervjupersoner som varit rädda för att straffas fysiskt hemma. För andra bottnar bristen på tillit i att de ifrågasatts eller osynliggjorts i tidigare kontakter med myndigheter. Flera säger samtidigt att deras mottaglighet för insatser hade kunnat vara bättre om vuxenvärlden agerat snabbare och om det fanns en samverkan mellan vård, skola, omsorg och föräldrar.

Då var det ju såhär att socialtjänsten kopplades in, sen försvann de igen. Eller när jag skulle börja gå och pissa i flera månader [test för att upptäcka narkotikaanvändning inom beroendevården], då kopplades de in och försvann igen. Och BUP [barn och ungdomspsykiatri] kopplades in när det var självmordsförsök eller överdos, alltså såna saker. Då kopplades de också in. Jag får träffa några som jag inte träffar igen efter det. Så det blir fram och tillbaka.

De som efterlyser bättre samordning är framförallt tjejer som har olika överlappande former av svårigheter och utsatthet: psykiatriska tillstånd, narkotikamissbruk och trauma.

Placeringar

Bland de som varit placerade i familjehem säger ett par att situationen kunnat vara annorlunda om de placerats i ett boende där de känt sig sedda. De menar att socialtjänsten måste bli bättre på att lyssna på placerade barn och flytta dem vid behov. Andra betonar vikten av att trygga vuxna står kvar och inte ger upp, även när det placerade barnet betett sig illa. Liksom tidigare framkommit, i kapitlet Väger in, har flera intervjupersoner framhållit bristen på tillsyn och stöd i samband med att de under tonåren fick tillgång till en egen lägenhet av socialtjänsten.

Liksom nämnts tidigare anser flera intervjupersoner att placeringar på HVB- och SIS-hem påverkat dem negativt. Boendena anses bidra till en normalisering av narkotikaanvändning, utåtagerande beteende och kriminalitet. En intervjuperson beskriver hur mötet med de andra ungdomarna på ett HVB-boende förändrade hennes situation:

De var stökiga. De hade ett mönster i att inte lyda, medan jag var väldigt lydig och väldigt duktig på ytan. Och, jag tror att ifall att om jag inte hade mötts av de här personerna så hade jag kanske inte normaliserat ett liv med droger.

Blandningen av ungdomar med olika svårigheter anses vara ett problem, särskilt för tjejer. För ett par av de intervjuade tjejerna, med psykiska ohälsa och svåra hemförhållanden, blev boendet deras första möte med gängkriminalitet och droger. Med anledning av det anser en intervjuperson att man inte bör placera tjejer tillsammans med killar överhuvudtaget.

Stöd i skolan

Många intervjupersoner uppger att stödinsatser i skolan skulle ha kunnat förändra deras bana. En tidig neuropsykiatrisk utredning kan vara en förutsättning för individuella anpassningar och en bättre förståelse för barnets beteende. Flera av dem har istället fått en sådan diagnos först senare i livet.

Andra lyfter fram den sociala situationen utanför skolan som central. De säger att de hade behövt organiserade fritidsaktiviteter, istället för att spendera så mycket tid utomhus utan tillsyn. De framhåller särskilt betydelsen av närvarande och trygga vuxna. De som engagerar sig för att få kontakt med ungdomar, till exempel fältare, anses behöva bli bättre på att uppmärksamma tjejer som syns mycket tillsammans med stökiga killar. En intervjuperson säger:

Jag önskar att om de ser ett grabbgång, och de ser en tjej vid sidan – att de går och pratar med henne. Och lämnar kontaktuppgifter utifall tjejen vill höra av sig. Det tror jag hade hjälpt jättemycket.

Sammanfattningsvis uttrycker således ett flertal tjejer att de önskar att de upptäckts av myndigheterna tidigt, samt att deras grundläggande behov tillgodosetts (trygghet, stabilitet, fungerande skolgång).

Sammanfattning

I detta kapitel har följande framkommit:

- Det viktigaste skälet till att de intervjuade tjejerna vill sluta begå brott är att deras syn på kriminalitet förändrats. Den tidigare normaliseringen ifrågasätts. En annan bidragande anledning är att deras tidigare liv med missbruk, psykisk och fysisk ohälsa, familjerelationer, arbete och boende inte fungerar.
- Generellt anses tjejer ha enklare än killar att avbryta sin involvering i de brottsliga verksamheterna. Flera har erfarenheter av att tacka nej till uppdrag eller att kunna förhandla sig ut
- . Andra har dock upplevt att skuldsättning, utan reell grund, används för att exploatera och hålla kvar tjejer.
- Flertalet betonar att ett förändrat socialt umgänge är en förutsättning för att sluta begå brott. Att avsluta sociala relationer med kriminella vänner, familjemedlemmar och en partner ses om en avgörande utmaning.
- Få uttrycker ett behov av avhopparverksamhet. Den hjälp som efterfrågas är behandlingsinsatser mot missbruk, stöd på arbetsmarknaden och boende efter avtjänat straff.
- Intervjupersonerna har olika uppfattningar om hur deras egen kriminalitet hade kunnat förebyggas. Flera lyfter fram problem med det stöd de fått från myndigheter samt att de behövt bättre förutsättningar i skolan.

Brås bedömning

I detta kapitel redovisas Brås bedömning och åtgärdsförslag, med utgångspunkt i resultat som har bäring på myndigheternas arbete med att motverka tjejers involvering. Studien har sammantaget visat att tjejers villkor i kriminella nätverk skiljer sig från killars på flera väsentliga områden: rekrytering, inflytande, utsatthet, status, ersättning och utträden. Brå anser att det är viktigt att dessa omständigheter genomgående beaktas både av de myndigheter som arbetar mot organiserad brottslighet och av de verksamheter som ska erbjuda hjälp och stöd till tjejer i kriminella miljöer. I annat fall finns en risk för att tjejers betydelse för de kriminella nätverken både överskattas och underskattas samt att de insatser som vidtas inte blir träffsäkra.

En nyckelfråga i rapporten handlar om upptäckt. Går tjejerna under radarn, oftare än killarna? Bilden är tudelad. Vår övergripande slutsats är att de tjejer som denna studie gäller både förbisetts och uppmärksammas av myndigheterna. Det finns goda skäl att tro att tjejerna inte kontrolleras och misstänks av polisen lika ofta som killarna. Både de kvinnliga intervjupersonerna och de manliga uppdragsgivarna i chattmaterialet säger att den lägre upptäcktsrisken är det viktigaste skälet till att tjejer är efterfrågade av kriminella nätverk. Bearbetningarna av data visar att de flesta av de knappt 10 000 underrättelsekartlagda tjejerna har misstänkts för brott, men i lägre utsträckning än killarna. Många av de tjejer som intervjuats för denna studie har varit föremål för olika typer av myndighetsinsatser, innan de misstänkts för brott. Samtidigt uppger flera att de upprätthållit en fasad som medfört att deras egen brottslighet, relationer till nätverksinvolverade killar, narkotikamissbruk och närvaron i riskmiljöer kunnat döljas under längre perioder.

En ökad upptäckt av tjejers brottslighet, utsatta situation i kriminella miljöer och komplexa svårigheter under uppväxten skulle således kunna försvaga de kriminella nätverkens förmåga att riskreducera, vilket i sin tur kan föranleda en minskad efterfrågan på tjejer. Brå menar att det därför finns skäl att prioritera och utveckla myndigheternas metoder för att öka upptäckten innan och efter det att tjejer involverats i kriminella nätverk. Brå vill även betona att kunskap om olika villkor och normer om kön i kriminella miljöer kan vara centralt både för att identifiera tjejerna, och för att kunna bedöma deras betydelse inom nätverken och deras behov av insatser.

Identifiera överlappande svårigheter tidigt

Denna studie visar att tjejer som involveras i kriminella nätverk ofta har ett flertal överlappande svårigheter under uppväxten. Det finns därför ett behov av tidiga interventioner som adresserar flera riskområden samtidigt. En tidigare studie från Brå (Barn under 15 år som begår allvarliga brott) pekar bland annat på att en mer utbredd tillämpning av strukturerade risk- och behovsbedömningsmetoder⁴⁸ både kan vara en förutsättning för tidig upptäckt och valet av lämpliga insatser (Brå 2025b).

Vissa ömsesidigt förstärkande svårigheter kan vara särskilt viktiga att beakta i bedömningar av målgruppen, givet de resultat som presenterats i denna rapport. Det handlar till exempel om kombinationen av tidig utsatthet för brott, adhd, kärleksrelationer med nätverksinvolverade killar och tidig narkotikadebut. Risker för exponering och normalisering av kriminalitet, både hemma och utanför hemmet, bör också uppmärksammas på olika sätt. Till exempel när placeringar på HVB- och SIS-hem övervägs för flickor med annan problematik än egen kriminalitet (exempelvis flickor med ångesttillstånd).

Brå vill även understryka vikten av att tidigt understödja skyddsfaktorer, såsom närvaron av trygga vuxna och en stabil skolgång. Vår bedömning ligger även i denna del i linje med resultaten i Brås rapport Barn under 15 år som begår allvarliga brott, som understryker vikten av att stärka skolans möjligheter att ge stödinsatser till de barn som uppvisar utmaningar i skolan (Brå 2025b). Eftersom många flickor är tystare om sina erfarenheter än pojkar, och tenderar att dölja sina svårigheter, krävs tillit och kontinuitet i mötet med flickor som har svårt i skolan, använder narkotika och är utsatta i hemmiljön.

Utveckla polisens arbete

Ett annat sätt att upptäcka tjejers deltagande i brottsliga verksamheter tidigt är genom olika former av poliskontroller. Det är angeläget att polis i yttre tjänst har goda förutsättningar att uppmärksamma och dokumentera individers närvaro i kriminella miljöer, oberoende av kön. En tidigare studie från Brå visar att polisens arbete med profilering har ett stort fokus på pojkar och unga män, samtidigt som det finns en medvetenhet om att flickor och unga kvinnor inte upptäcks i samma utsträckning (Brå 2023a). Med profilering avses bedömningar av poliser i yttre tjänst gällande vem

⁴⁸ I samband med förhandsbedömningar och barnavårdsutredningar (Brå 2025b).

och vilka som bör kontrolleras eller skulle kunna misstänkas för brott. Det baseras på indikatorer, såsom avvikande beteende eller tidigare kännedom om individerna. I Brås studie framkommer att det i dagsläget inte finns någon möjlighet att få en samlad bild av polisens alla identitetskontroller och tvångsåtgärder.

Brå bedömer därför att det finns skäl att, i linje med tidigare rekommendationer, följa upp arbetet med kontroller och tvångsåtgärder på strategisk nivå (Brå 2023a). Systematiska sammanställningar av uppgifter om de kontrollerade kvinnorna kan öka kunskapen om kvinnors delaktighet i kriminella miljöer och nätverk. Dessa underlag kan också ligga till grund för en än mer träffsäker profilering.

Det finns också skäl att utvärdera arbetsmetoder som riktas mot organiserad brottslighet, utifrån ett könsperspektiv. I en rapport från Polismyndigheten om tjejers delaktighet i det grova våldet föreslogs ett antal åtgärder med fokus på förbättrad kunskapsinhämtning (Polismyndigheten 2022). Brå vill betona vikten av att dessa och andra nya arbetssätt kontinuerligt följs upp och utvärderas.

Träffsäkra bedömningar av nätverkstillhörighet

Många av de tjejer som är kopplade till kriminella nätverk upptäcks förr eller senare av rättsväsendet. Kriminalvården är en central aktör när det gäller att förebygga återfall i brott efter avtjänat straff. Brå bedömer att fördjupad kunskap om tjejers delaktighet i kriminella nätverk skulle kunna bidra till att ytterligare stärka Kriminalvårdens prioriteringar och individuella anpassningar av det återfallsförebyggande arbetet.

Inför att en klient ska placeras på anstalt gör myndigheten ett flertal bedömningar av individens förutsättningar, varav en gäller involvering i organiserad brottslighet. En intagen kan få en så kallad nätverksmarkering baserat på ett kunskapsutbyte mellan Polismyndigheten och Kriminalvården. Nätverksmarkeringen påverkar bland annat den intagnes säkerhetsklassificering, möjlighet till permissioner, behandlingsprogram samt placering inom anstalt eller häkte (Kriminalvården 2011). Syftet är även att försvåra en fortsatt involvering i organiserad brottslighet genom att reglera den intagnes sociala kontakter inom och utanför anstalten, samtidigt som stöd och behandling erbjuds.

Vår studie visar att tjejer, i större utsträckning än killar, har lösare och mer personberoende kopplingar till de kriminella nätverken. De tenderar också

att ha begränsat inflytande, mindre tvingande delaktighet samt bättre förutsättningar att lämna nätverksgemenskapen utan att behöva ”hoppa av”. Det är därför viktigt att riskbedömningar och analyser av nätverkstillhörighet inte bygger på en manlig norm, utan på en fördjupad förståelse av de olika grader av närhet som individer kan ha till ett kriminellt nätverk.

Om dessa könsskillnader inte beaktas, när det är relevant, finns risken att markeringarna inte träffar rätt målgrupp och att resurser används på ett sätt som inte är gynnsamt, varken för individen eller samhället. Brå bedömer därför att Kriminalvården bör ges förutsättningar att återkommande utvärdera och säkerställa att klassificeringarna är träffsäkra i förhållande till både mäns och kvinnors involvering i kriminella nätverk.

Förebygg återfall efter upptäckt

Brå vill också understryka vikten av att Kriminalvårdens individuellt anpassade behandlingsinsatser finns tillgängliga och utvärderas i förhållande till målgruppen. Det är särskilt angeläget i skrivande stund när även kvinnoanstalterna är överbelagda. En rapport från Kriminalvården visar att antalet intagna kvinnor i anstalt har varit relativt konstant under många år, men att en väsentlig ökning skett sedan 2020 (Kriminalvårdens kapacitetsrapport 2025–2034). Ökningen har än så länge hanterats genom utökad dubbelbeläggning och konvertering av mansplatser på anstalter i klass 3. Det skapar förändrade förutsättningar för genomförandet av behandlingsprogram och andra aktiviteter på anstalt.

Tidigare forskning visar att benägenheten att ifrågasätta en kriminell livsstil tenderar att öka i samband med placeringar på anstalt. Det finns därför goda skäl att prioritera samhällsinsatser under de perioder då mottagligheten är som störst. Denna studie visar att tjejer i lägre utsträckning tvingas stanna kvar (genom hot och våld) i kriminella nätverk och därför kan andra former av stöd och hjälp, än avhopparprogram, få stor betydelse.

Brå anser att det är centralt att Kriminalvården ges rätt förutsättningar att erbjuda och driva de program som kan minska återfall i brott. Det är viktigt att de program som anses ha bäst effekt finns tillgängliga. Det kan handla om program som specifikt adresserar nätverksinvolvering, missbruk eller generella behandlingsprogram som kan anpassas utifrån bedömningar av individers risk, behov och mottaglighet (RBM). Det kan vara särskilt viktigt

att beakta tjejers utsatthet och narkotikaberoende vid utformning av individuella anpassningar.

Referenser

Anderson, T. L. (2005). Dimensions of women's power in the illicit drug economy. *Theoretical Criminology*, 9(4), 371–400.

Anell, L., Stephenson Moberg, M. och Vogel, M. Forskningsöversikt: Flickor och unga kvinnor i kriminella gäng. Riskfaktorer, delaktighet och stödinsatser. Stockholm: Barnombudsmannen.

Applebaum, A. och Mawby, B. (2018). Women and 'new wars' in El Salvador. Stability: *International Journal of Security and Development*, 7(1).

Barnombudsmannen (2024). *För det är det enda man har. Flickors röster om brott och brottsliga miljöer*. Rapport. Stockholm: Barnombudsmannen.

Bell, K. E. (2009). Gender and gangs: A quantitative comparison. *Crime & Delinquency*, 55(3), 363–387.

Brottsförebyggande rådet (2025a). *Målsägare vid brottsanmälan. Övergripande statistik för utvalda brottstyper riktade mot person*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet (2025b). *Barn under 15 år som begår allvarliga brott*. Rapport 2025:11. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet (2024a). *Ökningen av skjutvapenvåld i Sverige. En studie av skjutvapenvåldets utveckling i kriminell miljö sedan mitten av 00-talet*. Rapport 2024:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet (2024b). *Forskning om ålder och brott samt dess betydelse för brottsprevention*. Rapport 2024:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet (2023a). *Polisens arbete med profilering och likabehandling. Med fokus på diskriminerande etnisk profilering*. Rapport 2023:12. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet (2023b). *Barn och unga i kriminella nätverk. En studie av inträde, brott, villkor och utträde*. Rapport 2023:13. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet (2023c). *Utredning och uppkläring av dödligt våld i kriminell miljö*. Rapport 2023:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet (2021a). *Strategiska brott bland ungdomar på 2010-talet och faktorer av betydelse för att lämna ett kriminellt liv*. Rapport 2021:5. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet (2021b). *Ungdomsrån. En kartläggning av nuläge och utveckling*. Rapport 2021:19. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet (2021c). *Narkotikamarknader. En studie av smuggling, gatuförsäljning, internethandel och köpare*. Rapport 2021:10. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet (2021d). *Våld i ungas parrelation*. Rapport 2021:15. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet (2016). *Kriminella nätverk och grupperingar. Polisens bild av maktstrukturer och marknader*. Rapport 2016:12. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet (2008). *Sexuell människohandel. En fråga om tillgång och efterfrågan*. Rapport 2008:24. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Coid, J., González, R. A., Kallis, C., Zhang, Y., Liu, Y., Wood, J. och Ullrich, S. (2020). Gang membership and sexual violence: associations with childhood maltreatment and psychiatric morbidity. *The British journal of psychiatry*, 217(4), 583–590.

Cooper, A. och Smith, E. L. (2011). *Homicide trends in the United States, 1980–2008: Annual rates for 2009 and 2010*. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Bureau of Justice Statistics.

Curry, G. D. (1998). Female gang involvement. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 35(1), 100–118.

Dagens nyheter, DN (2023). <https://www.dn.se/sverige/inifran-polisens-hemliga-hogkvarter-valdsvagen-ar-var-pandemi/> 2023-04-01.

- Deuchar, R., Harding, S., McLean, R. och Densley, J. A. (2020). Deficit or credit? A comparative, qualitative study of gender agency and female gang membership in Los Angeles and Glasgow. *Crime & Delinquency*, 66(8), 1087–1114.
- Eghigian, M. och Kirby, K. (2006). Girls in Gangs. On the rise of America. *Corrections Today*, 68(2), 48–50.
- Esbensen, F. A., Winfree, L., He, Ni. och Taylor, T. Jr. (2001). Youth gangs and definitional issues: when is a gang a gang, and why does it matter? *Crime & Delinquency*, 47 (1), 105–130.
- Esbensen, F. A., Deschenes, E. P., och Winfree, L. T. (1999). Differences between gang girls and gang boys: Results from a multisite study. *Youth & Society*, 31(1), 27–53.
- Estrada, F. och Nilsson, O. (2012). Does it cost more to be a female offender? A life-course study of childhood circumstances, crime, drug abuse, and living conditions. *Feminist Criminology*, vol. 7, nr. 3, s. 196–219.
- Frühling, P. (2008). *Maras and Youth Gangs, Community and Police in Central America*. Stockholm: Swedish International Development Cooperation Agency.
- Gerell, M., Hallin, P. O., Nilvall, K., och Westerdahl, S. (2020). *Att vända utvecklingen: från utsatta områden till trygghet och delaktighet*. Malmö: MAIPUS 26, Malmö universitet 2020.
- Gordon, R. M. (2000). Criminal business organizations, street gangs and 'wanna-be' groups: A Vancouver perspective. *Canadian Journal of criminology* (42), 39–60.
- Gutierrez-Adamsa, E., Rios, D., och Case, K.A. (2020). Female Gang Members Negotiating Privilege, Power, and Oppression within Family and Gang Life. *Women & Therapy*, 43:3–4, 287–308.
- Gålnander, R., Pettersson, T. och Carlsson, C. (2025). *Unga, SiS och kriminella nätverk: Att hantera risker och möjliggöra förändring*. Rapport. Solna: Statens institutionsstyrelse.

Gålnander, R. (2022). The Lonely Road to Reform. On the Detriments of Loneliness in Women's Desistance from Crime. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*. Vol. 109, no 1, pp. 193–200.

Hagedorn, J., och Devitt, M. (1999). *Fighting females: The social construction of the female gang*. Bok. In *Female Gangs in America*. Chicago, IL: Lakeview Press.

Haymoz, S., och Gatti, U. (2010). Girl members of deviant youth groups, offending behaviour and victimisation: Results from the ISRD2 in Italy and Switzerland. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 16, 167–182.

Hayward, R. A., och Honegger, L. (2014). Gender differences in juvenile gang members: An exploratory study. *Journal of Evidence-Based Social Work*, 11(4), 373–382.

Jennings, W. G., Piquero, A. R., och Reingle, J. M. (2012). On the overlap between victimization and offending: A review of the literature. *Aggression and Violent Behavior*, 17(1), 16–26.

Joe, K. A., och Chesney-Lind, M. (1995). "Just every mother's angel" An analysis of gender and ethnic variations in youth gang membership. *Gender & society*, 9(4), 408–431.

Jonker, S. (2012). Het ABC van beroepscriminelen [Master thesis]. Amsterdam: Vrije Universiteit

Justitiedepartementet (2023). Regleringsbrev för budgetår 2024 avseende Brottsförebyggande rådet. Diarienummer: Ju2023/02737 (delvis); Ju2023/00586; Ju2023/02337; Ju2023/00463; Ju2023/01351 (delvis); Ju2023/02180 (delvis); Ju2022/01936 (delvis); Ju2020/03959 (delvis).

Kriminalvårdens författningssamling (2011). Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd för fängelse. KVFS 2011:1.

Kriminalvårdens författningssamling (2011). Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd för häkte. KVFS 2011:2.

Kriminalvårdens kapacitetsrapport 2025–2034 (2025). Diariennr: KV 2025–3916.

Kvinnoorganisationernas samarbetsråd i alkohol- och narkotikafrågor. (2025). *Osynliga och utsatta. Tjejer i och exploaterade av gängkriminalitet*. Rapport. Kvinnoorganisationernas samarbetsråd i alkohol- och narkotikafrågor.

Lander, I. (2003). Den flygande maran: en studie om åtta narkotikabrukande kvinnor i Stockholm. Bok. Stockholm: Kriminologiska institutionen.

McCarthy, L. A. (2020). A gendered perspective on human trafficking perpetrators: evidence from Russia. *Journal of Human Trafficking*, 6(1), 79–94.

Miller, J. (2001). One of the guys: Girls, gangs, and gender. New York: Oxford University Press.

Molidor, C. E. (1996). Female gang members: A profile of aggression and victimization. *Social Work*, 41(3), 251–257.

Mondani, H. och Rostami, A. (2023). Kriminella på kartan – en ESO-rapport om den organiserade brottslighetens geografi. Stockholm: Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi.

Mullins, C. W., och Cardwell-Mullins, R. M. (2006). Bad ass or punk ass?: the contours of street masculinity. *Journal of Research, Scholarship, and Creative Activity*. Volume 2. Issue 2. 1–17.

Negroponte, DV. 2009. *The Merida Initiative and Central America: The Challenges of Containing Public Insecurity and Criminal Violence*. Washington, DC:Brookings.

Peterson, D. (2012). Girlfriends, Gun-Holders, and Ghetto-Rats? Moving Beyond Narrow Views of Girls in Gangs. I Miller, S. m.fl. (2012). *Delinquent Girls. Contexts, Relationships, and Adaptation*. New York: Springer.

Peterson, D., Taylor, T. J. och Esbensen, F. A. (2004). Youth Gang Membership and Serious Violent Victimization. *Justice quarterly*, Volume 21 No. 4. Academy of Criminal Justice Sciences Journal of Interpersonal Violence.

Pettersson, T. (2002). *Tre aspekter på brottsliga nätverk: Supporterbråk, etnicitet och genus*. Kriminologiska institutionen. Stockholms universitet. Avhandlingsserie nr 7.

Pettersson, T. (2017). *Betydelse av öppenhet under institutionstiden för ungdomar dömda till slutet ungdomsvård. Hur påverkas vardagen vid institutionen och återfall i brott?* Institutionsvård i fokus. Nr 8. 2017. Stockholm: Statens institutionsstyrelse, SiS.

Pettersson, T. (2020). Kriminalitet, maskulinitet och möjligheter till förändring. *Socialmedicinsk Tidskrift*, 97(2), 266–275.

Pitts, J. (2008). *Reluctant gangsters – The changing face of youth crime*. Devon: William Publishing.

Polismyndigheten (2021). *Polismyndighetens årsredovisning. Rapport*. Polismyndigheten.

Polismyndigheten (2022). *Kvinnors inverkan och delaktighet i det grova våldet i kriminella miljöer*. Rapport. Polismyndigheten: Nationella operativa avdelningen. Utvecklingscentrum Väst.

Polismyndigheten (2023). *Lägesbild över utsatta områden*. Regeringsuppdrag. Rapport. Polismyndigheten.

Polismyndigheten (2024). *Lägesbild över aktiva gängkriminella i Sverige*. Regeringsuppdrag. Rapport. Polismyndigheten: Nationella operativa avdelningen.

Raby, C., och Jones, F. (2016). Identifying risks for male street gang affiliation: A systematic review and narrative synthesis. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 27(5), 601–644.

Rostami, A., Mondani, H., Carlsson, C., Sturup, J., Sarnecki, J., och Edling, C. (2018). *Våldsbejakande extremism och organiserad brottslighet i Sverige*. Stockholm: Institutet för framtidsstudier.

Sandberg, S., och Pedersen, W. (2011). Cannabiskultur. *Sociologisk tidsskrift*, 19(2): 211–214. Selmini, R. (2020). Women in organized crime. *Crime and Justice*, 49(1), 339–383.

Siegel, D. (2014). Women in transnational organized crime. *Trends in Organized Crime*, 17, 52–65.

Svenska dagbladet 2023 <https://www.svd.se/a/jlqMKw/allt-fler-kvinnor-i-kriminella-gang> 2023-04-01

Sveriges radio 2023 <https://sverigesradio.se/artikel/allt-fler-kvinnor-inom-gangen-120-har-ledande-roller> 2023-04-01

Sveriges television 2024a
<https://www.svt.se/nyheter/lokalt/sodertalje/dubbelt-sa-manga-kriminella-kvinnor-i-sodertalje> 2023-04-01

Umaña, I.A., och Ridders, J. (2012). Violent Women and Violence Against Women. Gender Relations in the Maras and Other Street Gangs of Central America's Northern Triangle Region. Interpeace.

United Nations Office on Drugs and Crime, UNODC. (2018). Global Report on Trafficking in Persons 2018. Vienna: United Nations.

Wang, J. Z. (2000). Female gang affiliation: Knowledge and perceptions of at-risk girls. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 44(5), 618–632.

Wolf, S. 2012. Mara Salvatrucha: The Most Dangerous Street Gang in the Americas? *Latin American Politics and Society*, 54(1):65–99.

Young, T. (2009) Girls and Gangs: 'Shemale' Gangsters in the UK? Artikel. *Youth Justice* 9(3):224–238.

Illinois Criminal Justice Information Authority. (2020). *The victim-offender overlap: Examining the relationship between victimization and offending*. <https://icjia.illinois.gov/researchhub/articles/the-victim-offender-overlap-examining-the-relationship-between-victimization-and-offending>). 25-04-01.

Socialstyrelsen (2021). *Missbruk, substansrelaterade diagnoser och spel om pengar. Tematisk uppföljning av behov, vård och stöd i förhållande till det nationella ANDT-arbetet och spel om pengar*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2025). *Arbeta med avhoppare. Ett stödmaterial till socialtjänsten*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Van San, M., och Sikkens, E. (2017). Families, lovers, and friends: Women, social networks, and transnational cocaine smuggling from Curaçao and Peru. *The Howard Journal of Crime and Justice*, 56(3), 343–357.

Vetenskapsrådet (2025). *Insatser, åtgärder och metoder för att förebygga brottslighet kopplad till kriminella nätverk. Evidens, behov och förmåga.* Rapport. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Bilageförteckning

Bilaga 1	Populationens sammansättning	103
Bilaga 2	Misstankar och målsägandeuppgifter	105

Bilaga 1 Populationens sammansättning

Vad karaktäriserar de flickor och kvinnor som anses ingå i eller vara kopplade till kriminella nätverk? För att kunna beskriva egenskaper för gruppen har uppgifter från SCB begärts ut, liksom målsägandestatistik och misstankehistorik från Brås enhet för rättsstatistik, för de individer som registrerats i Polismyndighetens nationella operativa avdelning underrättelseenhets kartläggning (Polismyndigheten 2024).

I populationen finns knappt 62 000 individer registrerade som antingen bedömts vara aktiva i eller kopplade till kriminella nätverk. Drygt 52 000 är killar och 10 000 är tjejer. Uttaget gällde individernas personnummer samt uppgifter om polisens klassificeringar. Efter en genomlysning av personuppgifterna har omkring 950 personer, varav 47 tjejer, exkluderats till följd av att de inte har giltiga personnummer (inklusive samordningsnummer). Det innebär att de statistiska analyserna gäller drygt 51 000 män och knappt 10 000 kvinnor. En jämförelse av killar och tjejer inom populationen visar att åldersfördelningen mellan killar och tjejer liknar varandra, även om tjejerna är något äldre.

Under perioden 2021–2023 registrerades knappt 403 000 misstankar för de knappt 61 000 individerna. Totalt rör det sig om nästan 1 900 000 misstankar mellan åren 1995 och 2023. Sammantaget står gruppen kvinnor för mindre än 1 procent av samtliga misstankar. Brås uttag omfattar brottsmisstankar med ett slutgiltigt beslutsdatum under 2023.⁴⁹

För att undersöka antalet och andelen tjejer respektive killar som skäligen misstänkts för brott inom olika åldersintervaller, utifrån någorlunda likartade förutsättningar, har endast misstankar som registrerats under perioden 2021–2023 inkluderats i analysen. Tabell 7 visar hur stor andel av killarna och tjejerna som skäligen misstänkts för brott uppdelat på åldrar under den treårsperiod som de registrerats av myndigheterna. Jämförelsen indikerar att åldersbrottskurvan är likartad, även om andelen tjejer som misstänkts för brott är lägre i alla åldersgrupper. Det är dock viktigt att notera att de redovisade åldersintervallen inte är jämförbara med varandra, när det gäller antalet inkluderade åldrar inom varje intervall.

⁴⁹ Antalet brottsmisstankar är därför något färre under de sista månaderna av år 2023, än de två föregående åren (2021–2022). Det innebär att resultaten som gäller ett genomsnittligt antal misstankar per individ samt andelen tjejer och killar som misstänks för brott är något lägre än om uttaget även inkluderat brottsmisstankar utan ett sista beslutsdatum.

Tabell 7: Andel tjejer och killar i Polismyndighetens underrättelsepopulation som har misstänkts för minst ett brott under åren 2021–2023 inom olika åldersgrupper 2023 (yngre uppdelade). Tjejer N= 9716. Killar N= 51 186.

Åldrar	Tjejer	Killar
15 år	23%	34%
16 år	58%	70%
17 år	70%	81%
18–20 år	67%	81%
21–29 år	62%	78%
30–49 år	61%	69%
50 år eller äldre	47%	52%
Totalt	59%	72%

Källa: Brås bearbetningar av data från Polismyndighetens nationella operativa avdelnings underrättelseenhet och Brås rättsstatistikenhet.

I tabell 8 presenteras motsvarande data för de som varit målsägande i minst ett ärende, men den omfattar åren 2014 – 2023. Det innebär att utsattheten underskattas för de äldre åldersgrupperna. När gruppen tjejer och gruppen killar jämförs framkommer att andelen som varit målsägande är högre bland tjejerna i alla åldersintervall, utom den som gäller de yngsta barnen.

Tabell 8: Andel av tjejer och killar i Polismyndighetens underrättelsepopulation som har varit målsägare i minst ett ärende, inom olika åldersgrupper 2023. Tjejer N= 9 716. Killar N= 51 186.

Åldersgrupper	Tjejer	Killar
	Andel	Andel
<14	59 %	60 %
15–17	71 %	60 %
18–20	68 %	60 %
21–29	72 %	64 %
30–49	69 %	60 %
50+	49 %	46 %
Totalt	68 %	60 %

Källa: Brås bearbetningar av data från Polismyndighetens nationella operativa avdelnings underrättelseenhet och Brås rättsstatistikenhet.

Bilaga 2 Misstankar och målsägandeuppgifter

Vilka kategorier av brott har de killar och tjejer som registrerats i polisens underrättelsepopulation misstänkts för? Tabell 9 visar spridningen av skäliga misstankar uppdelade på olika kategorier av brott.

Brottskategorierna har skapats genom att flera närliggande brottskoder slagits samman. Vissa kategorier innefattar endast ett brott (till exempel eget bruk av narkotika), medan andra innefattar flera. Syftet med indelningen i brottskategorier är att synliggöra mönster kopplat till kriminella nätverks brottsliga verksamheter och könsskillnader som framhållits i intervjuerna. Några vägval är viktiga att lyfta fram.

Brottskoder som gäller brottet rån är uppdelade i två kategorier: med och utan skjutvapen. Särskiljandet av de brott som begås med skjutvapen från övriga görs eftersom tillgången till skjutvapen ofta förutsätter delaktighet i kriminella nätverk. Vi har också skapat en kategorisering där vissa misstankar som gäller brott mot närstående skiljts från de brott som inte misstänkts ha begåtts mot en närstående. Brottskategorin ”relationsrelaterade brott” omfattar i första hand våldsbrott, sexualbrott och vissa fridsbrott av denna karaktär. Övriga brottsmisstankar, som inte har en målsägande som är närstående, ingår i brottskategorierna ”sexualbrott exklusive nära relation”, ”misshandel exklusive nära relation”, ”mord och mordförsök” och i ”olaga hot och förföljelse exklusive nära relation”.

I kapitlet Brott redovisas fördelningen av misstankar mellan tjejer och killar för de tio vanligaste brottskategorierna som kvinnor har misstänkts för. Nedan är antalet och andelen tjejer och killar för samtliga brottskategorier sammanställda. Tabell 9 visar att antalet killar som misstänkts är högre för samtliga brottskategorier. Däremot är andelen av tjejerna som skäligen misstänkts högre för tre brottskategorier: rån utan skjutvapen, bedrägerier exklusive nära relation och penningtvätt.

Sammanställningen ger med andra ord en bild av vilka brottskategorier som kan vara vanligt förekommande bland tjejer som misstänks för brott och är kopplade till kriminella nätverk. Det är dock viktigt att beakta att fördelningen också kan ge en indikation om vilken typ av tjejer som tenderar att upptäckas av myndigheterna (till exempel tjejer som utövar våld).

Tabell 9: Andel och antal tjejer och killar som har misstänkt för brott 2021–2023, bland de som misstänkts för minst ett brott under samma tidsperiod. Redovisat utifrån brottskategorier. Tjejer N= 5776. Killar N= 36 594.

	Tjejer		Killar	
	Andel	Antal	Andel	Antal
Vapen LBE ⁵⁰ och sprängningar	12 %	685	19 %	6 896
Knivbrott	8 %	438	17 %	6 234
Rån med skjutvapen	1 %	42	2 %	874
Rån utan skjutvapen	20 %	1 157	16 %	6 019
Mord och mordförsök	2 %	134	6 %	2 139
Utpressning	3 %	168	7 %	2 583
Olaga hot eller förföljelse exklusive nära relation	11 %	622	20 %	7 207
Ofredande	5 %	266	5 %	2 018
Övriga fridsbrott	6 %	359	9 %	3 190
Ekonomiska brott ⁵¹	6 %	369	8 %	2 746
Relationsrelaterade brott	8 %	441	12 %	4 194
Misshandel, exklusive i nära relation	18 %	1 036	28 %	10 162
Sexualbrott exklusive i nära relation	0 %	28	5 %	1 989
Människohandel och -exploatering	0 %	8	0 %	140
Människorov och olaga tvång	2 %	120	5 %	1 853
Övergripp i rättsak m.m. ⁵²	8 %	468	18 %	6 480
Skadegörelse och ordningsbrott	11 %	652	15 %	5 556
Trafikbrott	21 %	1 197	32 %	11 728
Stöld och tillgrepp, häleri	20 %	1 166	25 %	9 003
Narkotika, bruk	48 %	2 758	60 %	21 834
Övriga narkotika- och dopingbrott	53 %	3 056	63 %	22 962
Smuggling och tullbrott (exklusive narkotika)	1 %	62	2 %	695
Bedrägeri exklusive i nära relation	17 %	1 000	14 %	5 000
Bidrags- och folkbokföringsbrott	6 %	326	7 %	2 595
Näringspenningtvätt	1 %	65	2 %	850
Penningtvätt	21 %	1 219	18 %	6 414
Ärekränkingsbrott	1 %	38	1 %	238
Övriga brott	6 %	323	5 %	1 972

Källa: Brås bearbetningar av data från Polismyndighetens nationella operativa avdelnings

⁵⁰ Brott mot lagen om brandfarliga och explosiva varor (2010:1011).

⁵¹ Kategorin inkluderar bland annat bokföringsbrott, skattebrott, miljöbrott, investeringsbedrägeri, fakturabedrägeri,

⁵² I denna kategori återfinns även våld och hot mot tjänsteman.

underrättelseenhet och Brås rättsstatistikenhet.

I tabell 3 i kapitlet Delaktighet redovisas andelen tjejer respektive killar som varit målsägande i ärenden som gäller de fem vanligaste brottskategorierna för de tjejer som ingår i populationen. I tabell 10 nedan redovisas fördelningen för samtliga kategorier av brott mot person. Sammanställningen visar att det både finns likheter och skillnader mellan de registrerade killarna och tjejerna på gruppnivå. Både för killar och tjejer är det vanligaste ärendet att vara målsägande i misshandel (exklusive mot närstående). En majoritet av killarna har varit det under de tre år som jämförelsen omfattar. För båda könen är också olaga hot och förföljelse (exklusive mot närstående) en vanlig form av utsatthet. Liksom tidigare framkommit är dock könsskillnaderna större när det gäller den relationsrelaterade typen av brott samt sexualbrott utanför nära relation.

Tabell 10. Andel och antal tjejer och killar som har varit målsägande för olika kategorier av brott under 2021–2023, bland de som varit målsägande under samma tidsperiod.

	Tjejer		Killar	
	Andel	Antal	Andel	Antal
Rån utan skjutvapen	4%	161	11%	1 616
Ofredande	20%	765	10%	1 497
Misshandel exklusive i nära relation	39%	1 531	55%	8 508
Olaga hot eller förföljelse exklusive i nära relation	32%	1 239	30%	4 670
Ärekränkingsbrott	8%	296	5%	817
Övriga brott	2%	71	2%	373
Relationsrelaterade brott	37%	1 437	8%	1 293
Stöld	12 %	469	7 %	1 097
Sexualbrott exklusive i nära relation	17 %	641	1 %	138
Övriga fridsbrott	8 %	322	3 %	443
Människorov och olaga tvång	4 %	170	5 %	745
Övergripping i rättsak m.m. ⁵³	1 %	20	1 %	120
Försök, förberedelse eller stämpling till mord eller dråp,	2 %	60	7 %	1 016
Olovlig identitetsanvändning	8 %	325	6 %	924
Rån med skjutvapen	1 %	25	2 %	309

⁵³ I denna kategori återfinns även våld och hot mot tjänsteman.

	Tjejer		Killar	
Olaga integritetsintrång	2 %	70	1 %	78
Människohandel och - exploatering	0 %	0	0 %	8

Källa: Brås bearbetningar av data från Polismyndighetens nationella operativa avdelnings
underrättelseenhet och Brås rättsstatistikenhet.

Brottsförebyggande rådet (Brå) har på uppdrag av regeringen studerat flickors och kvinnors involvering i kriminella nätverk. Studien bygger på 31 intervjuer med tjejer som har egna erfarenheter från kriminella miljöer och på underlag från rättsväsendets myndigheter.

Rapporten visar att kriminella nätverk är ett manligt fenomen. Andelen tjejer är liten och de är sällan med på samma villkor som killarna. Tjejerna saknar ofta inflytande och ses vanligtvis inte som en del av grupperingen. De gör inte karriär inom nätverken, stannar generellt en kortare tid och behöver därför inte hoppa av.

Samtidigt har tjejerna en central betydelse för de kriminella nätverkens brottsliga verksamheter: narkotikadistribution, bedrägerier och penningtvätt. De kartlagda tjejerna är även utsatta för brott. De befinner sig i en riskfylld miljö och många har erfarenheter av att både utöva och utsättas för våld.

Vänskaps- och kärleksrelationer är ofta tjejernas väg in i kriminella miljöer. Många har dessförinnan haft en svår uppväxt och en tidig narkotikadebut. Flera har fått samhällsinsatser i unga år.

Rapporten riktar sig främst till regering, riksdag, kommuner samt till myndigheter inom rättsväsendet och på socialpolitikens område.

Brottsförebyggande rådet/National Council for Crime Prevention

Box 1386, SE-111 93 STOCKHOLM

Tel +46 (0) 8 527 58 400, registrator@bra.se, www.bra.se

urn:nbn:se:bra- urn:nbn:se:bra-1275 ISSN 1100-6676